

๑ 148 ๖

เอตทัคคบาลี

พระวินัยกิจโกศล เรียบเรียง

นางคำ มีเดช

พิมพ์ในารณาปนกิจศพ

นางบุญ มารดา

ณวัดแก้วฟ้าต่าง

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีหงส์

126

เอตทัคคบาลี

พระวินัยกั โทศล เวียงเวียง

นางคำ มีเดช

พิมพ์ในารณาปนกิจศพ

นางภู มารดา

ณวัดแก้วฟ้าล่าง

วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีหงส์

628

THAI SCRIPT

THAI SCRIPT

THAI SCRIPT

THAI SCRIPT

THAI SCRIPT

คำปรารภ

การกระทำการฉ้อโกงเป็นประเพณีนิยมที่จะต้องมีหนังสือแจกสำหรับเป็นมิตรพลีแก่บรรดาวงศาคณาญาติ และผู้ที่มีอุปการคุณ และทั้งจะได้เป็นอนุสรารีย์ แต่ท่านผู้ที่ได้ล่วงลับไปแล้วด้วย

ก็แหละบัดนี้จักได้จัดการปลงศพยายที่รักของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจึงใคร่จะหาหนังสือทศๆ พิมพ์สักเรื่องหนึ่ง หนังสือที่จะพิมพ์แจกนั้น จะหาหนังสือที่จะให้ท่านผู้ที่ได้รับแจกไปพอใจทุกท่านนั้นเห็นจะยากแท้ ยังเป็นหนังสือธรรมะหรือหนังสือเทศน์ด้วยแล้วก็ยังมิได้อ่านน้อยเต็มที เข้าตำราว่า "ฟังเทศน์นั่งงอนจนละครตาสว่าง" ฉะนั้น การอ่านหนังสือธรรมะก็นั่นแหละ ภาพในงานศพบางรายเลี้ยงในข้อนี้ เลยพิมพ์หนังสือบทละครหรือเรื่องงิ้วแจกก็มี

เช่นเดิมข้าพเจ้าก็คิดจะแต่ง หรือแปลหนังสือเรื่องใดสักเรื่องหนึ่ง ด้วยน้ำพักน้ำแรงของตนเอง เพื่อฉลองคุณยายที่รักของข้าพเจ้า ในการที่ท่านได้เคยอุปถัมภ์เลี้ยงดูข้าพเจ้ามาตั้งแต่เยาว์ แต่ถึงใจที่ข้าพเจ้าจะทำได้ ก็แต่หนังสือที่เป็นคติทางโลก หามิสาละไม โดยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงคิดว่า หนังสือที่จะพิมพ์แจกนั้น จะต้องเป็นหนังสือธรรมะที่อ่านแล้วว่างได้ยากน้อย และเป็นหนังสือที่มีประโยชน์สำหรับสุภาพบุรุษสตรีที่จะพึงรู้

ตลอดจนเด็กนักเรียนและทั้งบรรพชิตให้เป็นบทเรียนทางนิกกรรม
ได้ด้วย คงลงมือในใจว่า เรื่องประวัติของพระสาวกของพระ
พุทธเจ้าเห็นจะเหมาะสมที่สุด

ในความดำริอันนี้ ขุนสังฆวิชัยบริบาลได้แนะนำให้ไป
ขอความช่วยเหลือจากเจ้าคุณวินัยกิจโกศล (ตรี ป. ๗) เจ้าอาวาส
วัดกัลยาณมิตรให้ท่านช่วยเรียบเรียงให้ และเมื่อสำเร็จแล้วจะ
ขอให้พิมพ์เพื่อให้ ๕๐๐ เล่มด้วย เพื่อแจกในวงพระราชนา
เพลิงศพ อำมาตย์ตรี พระสวามีภักดีภูวนารถ (แต่ได้ฉิน
เดชกัมพูช) ข้าพเจ้าเต็มใจยอมอนุญาต จึงได้ตกลงพากันไปหา
ท่านเจ้าคุณวินัยกิจโกศล เรียนความจำนงต่อท่าน ท่านก็ยินดี
รับช่วยเหลือทันที เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าต้องขอขอบพระเดช
พระคุณท่านไว้ในที่นี้ด้วย พร้อมทั้งมารดาที่รักของข้าพเจ้าผู้
ออกทุนพิมพ์หนังสือเล่มนี้ เพื่อช่วยกันอุทิศส่วนกุศลไปพลอัน
จะพึงได้จากการอ่านเอตทัคคบาลเรื่องนี้ ข้าพเจ้าแม่ลูกทั้งสอง
ขอวิงวอนท่านผู้ที่ได้รับแจกหรือได้อ่านหนังสือเล่มนี้ จงโปรด
กรุณาตั้งจิตตั้งใจ พึงส่วนกุศลอันจะพึงบังเกิดขึ้น ส่งไปยังยาย
ที่รักและมารดาที่เคารพของมารดาข้าพเจ้าด้วย เทอญ

Enc. by Rev. ๑๖๓๖

คำนำ

ด้วยนายเหรียญ มีเดช ได้มาหาข้าพเจ้าปรารภว่า อยาก
จะพิมพ์หนังสือแจกในการปลงศพอุบาสิกาภุยาที่รักนับถือของเธอ
และจะใคร่ได้เป็นหนังสือสืบทอดหาสาวก หรือหนังสืออื่นซึ่งเป็น
ตำนานอันเป็นอุปการแก่การศึกษา ให้มีความสั้น ๆ พอเป็นที่
กำหนดเข้าใจง่ายให้สักเรื่องหนึ่ง

ข้าพเจ้าเห็นว่า หนังสือเอตทัคคบาลีกล่าวถึงจรรยาดีของ
พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่พระบรม
ศาสดาทรงตั้งไว้ในเอตทัคคสถาน อันมีอยู่ในเอกนิบาตอังคุตตร
นิกายและในท่อน ๆ บ้าง จึงได้เรียบเรียงให้ดังที่ปรากฏในหนังสือ
เล่มนี้

เมื่อได้เรียบเรียงหนังสือเรื่องนี้จบแล้ว นายเหรียญ มีเดช
ได้ส่งประวัติของชายเธอมาขอให้พิมพ์ไว้ในหนังสือเล่มนี้ด้วย.

พระวินัยกิจโกศล

นางภุ
อายุ ๑๐๐ ห่อน ๑ ปี

ประวัติ

นางภู เกิดเมื่อปีที่ ๗ แห่งรัชกาลที่ ๓ กรุงรัตนโกสินทร์
ศก ๔๕ วันศุกร์ เดือนแปด บัชน จุลศักราช ๑๑๕๒ พ.ศ. ๒๓๗๓
ที่ตำบลคลองเตย จังหวัดพระนคร (เดิมเป็นจังหวัดพระประแดง)
บิดาชื่อนศรี มารดาชื่อนสาหร่าย มีพี่น้องร่วมบิดามารดาโดย
ลำดับ ๕ คนด้วยกัน คือ นายยวง, นางภู, นางกลีบ, นางผาด,
นายลี, เดียวกันยังมีชีวิตแต่นางกลีบคนเดียวอยู่ที่นครไชยศรี

เมื่อนางภูมีอายุได้ประมาณ ๒๕ ปี บิดามารดาได้จัดการ
แต่งงานกับนายเขียวซึ่งเป็นพ่อค้าขายเครื่องลายครามอยู่ที่ท้อง
สามฝั่งดอนถนนราชวงศ์ โดยได้ส่งมาเองจากประเทศจีน ซึ่ง
บรรทุกเรือกำปั่นใบซื่อตุ๊กกะตาทอง อันเป็นเรือของหลวงอภัย-
วาณิช (เจ้าส่อน สราภัยวาณิช) ซึ่งเป็นมิตรสหายที่รักกัน
อย่างสนิท ได้มีบุตรธิดาด้วยกัน ๓ คน คือ นายเป้ง นางส้ม
(แต่งงานกับนายรอด กิตติรัต) นางทองคำ (แต่งงานกับนายแสง
มีเดช) การค้าขายมีความเจริญขึ้นมากตามลำดับกาล อยู่มา
เกิดวิบัติเพราะถูกไฟไหม้ทรัพย์สมบัติพินาศหมดสิ้น หลวงอภัยฯ
รับไปอยู่ที่บ้านของท่านที่ตำบลตลาดน้อย จัดให้อยู่และบำรุง
เป็นอย่างดีทั่วทั้งครอบครัว นางภูได้พำสรเสวยให้พรถึง
หลวงอภัยฯ ด้วยเหตุที่อุปการะดั่งนั้นเอง ๆ มา จนเมื่อชรามาก

ใกล้มรณะก็ยังพรรณนาถึงคุณของหลวงอภัย ๆ อยู่เสมอ ๆ

เมื่อกาลล่วงมา นายเขียวผู้สามี่เป็นโรคเส้นประสาทพิการ มีสติไม่เป็นปกติ นายโพธิ์น้องชายทราบเรื่องเข้ามารับไปรักษา พยาบาลกัน อยู่ ที่ตำบลท่าซุงกิ่งตะเกา แขวงจังหวัดชัยนาท ซึ่งเป็นชาติภูมิเดิมของนายเขียว เมื่อถึงมรณะแล้วก็จัดการทำ ฌาปนกิจที่ตำบลนั้น ต่อแต่นั้นมานางภูก็อุปถัมภ์บุตรธิดามา ตลอดเวลา จนจัดการแต่งงานให้ไปด้วยความเรียบร้อย ถัด นั้นมานางภูไปตั้งบ้านเรือนอยู่ ข้างวัดมหาพฤฒาราม รักษา สืบ พังธรรมเนียมบำเพ็ญทาน และส่งสัจจวัดทุกวัน ด้วยความเอื้อเฟื้อ เต็มใจเนื่อง ๆ มา ภายหลังนางทองคำกับสามตั้งบ้านเรือนอยู่ ริมวัดแก้วฟ้าล่างเป็นหลักฐานมั่นคงแล้ว ขอให้ย้ายจากที่นั้น รับมาปฏิบัติอยู่ที่บ้านของตนตลอดมา เมื่อย้ายมาอยู่ที่บ้านใหม่ ก็เปลี่ยนจากการส่งสัจจวัดมหาพฤฒารามมาเป็นส่งวัดแก้วฟ้าซึ่ง ใกล้บ้านอีกเรื่อยมา

นางภูเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยนโอบอ้อมอารี เป็นที่เคารพ นับถือสนิทสนมของชนต่าง ๆ ชื่นมิได้เจ็จจาง ตลอดจนพระ ภิกษุสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา ทั้งเป็นผู้พอใจในการปฏิบัติ ธรรมทางพระศาสนายิ่งขึ้น กาลต่อมาเมื่อนายเหรียญ มีเดช หลานชายได้อาสาไปในจารพระราชสงคราม ณทวีปยุโรปครั้งนั้น นายเหรียญ มีเดช ได้รับมาจากบ้านบิดาให้มาอยู่ ใฝ่บ้านของ

ตน ฌบ้านหลังวัดแก้วฟ้า ต่อแต่นั้นมานางภักได้อู่ กับหลาน
 เรือไปตลอดตราบเท่าถึงมรณกาล เมื่อมอายุได้ ๕๗-๘ ปี
 ร่างกายยังแข็งแรงดี การหุงต้มก็ยังทำได้ ตาก็ไม่ฟางยังทำการ
 เย็บผ้าได้ หักได้ยีนสะดวก จะมีก็หลังโกงต้องถือไม้เท้า
 ถึงกระนั้นก็ยังอุตสาหะพยายามไปรักษาอุโบสถศีลได้ทุกวันพระและ
 วันที่งานทำบุญที่วัด มีมหาชาติและตักบาตรเข้าสารเป็นต้น

เมื่ออายุได้ ๕๕ ปีก็รู้ สักว่าสังขารใกล้จะแตกดับ จึง
 รวบรวมเครื่อง ภาชนะทองเหลืองทองขาวที่มี อยู่ มาจัดการหล่อ
 พระพุทธรูปไว้เป็นอนุสาวรีย์ ๒ องค์ เสร็จการฉลองแล้วไม่สั
 นานก็ล้มเจ็บเป็นโรคอุจจารธาตุพิการมาได้ราว ๔ เดือนก็ได้ถึงแก่
 มรณะ เมื่อณวันที่ ๒๕ เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๑ เวลา ๑๓ น.
 ตรงกับวันจันทร์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะโรง จ.ศ. ๑๒๕๐
 ณบ้านหลังวัดแก้วฟ้า ถนนสพระยา จังหวัดพระนคร.

บัญชีเรื่อง

ที่	ภิกษุ	เขตทิศะทาง	หน้า
๑.	พระอัญญาโกณฑัญญะ	รัตตัญญูรู้โลกุตตรธรรมแล บวชก่อน	๑
๒.	พระสารีบุตร	มีปัญญามาก	๖
๓.	พระมหาโมคคัลลาน์	มีฤทธิ์มาก	๘
๔.	พระมหากัสสป	ทรงรุดงคคุณ	๘
๕.	พระอนรุทธิ์	เทพพจัญญ์	๑๘
๖.	พระภัททิยะ	มีสกุลสูง	๒๐
๗.	พระถกฺขณภูกภัททิยะ	มีเสียงเพราะ	๒๒
๘.	พระปิ่นโฆสการทวาชะ	บันลือสีหนาท	๒๒
๙.	พระปุณณะ	ธรรมกถึก	๒๓
๑๐.	พระมหาจักษณะ	กระจายธรรมย่อให้พิสดาร	๒๔
๑๑.	พระจุลบันถก	นิรมิตรได้หลายอย่าง ๑ พลิกจิตต์ ๑	๒๖
๑๒.	พระมหามันถก	พลิกปัญญา	๒๖
๑๓.	พระสุภูติ	อยู่ไม่มีกิเลส ๑ ควรรับ ทักษิณา ๑	๒๘
๑๔.	พระเววัต	อยู่บำเพ็ญกัณดาร	๓๐

ที่	ภิกษุ	เหตุที่คัดสรรทาง	น้ำ
๑๕.	พระกังขาเรวัต	เจริญญาณ	๓๒
๑๖.	พระโสณะ โกลีวิสะ	ปรารภความเพียร	๓๒
๑๗.	พระโสณะ กุฎิกัณณะ	มีถ้อยคำไพเราะ	๓๔
๑๘.	พระสวลี	มีลาภมาก	๓๕
๑๙.	พระวักกลี	น้อมใจลงด้วยศรัทธา	๓๗
๒๐.	พระราหุล	ใคร่ต่อการศึกษา	๓๘
๒๑.	พระรฐบาล	บวชด้วยศรัทธา	๔๓
๒๒.	พระกุนทธานะ	จับสลากก่อน	๔๕
๒๓.	พระวังคีสะ	มีปฏิภาณในการแต่งบท	๔๖
๒๔.	พระอุปเสนะ	ให้พหูชนต่าง ๆ ขึ้นเลื่อมใส	๔๘
๒๕.	พระทัฬพะ	จัดเสนาสนะให้สงฆ์ดี	๔๙
๒๖.	พระปัลลีนทวัจนะ	เป็นที่รักใคร่ของพวกเทวดา	๕๒
๒๗.	พระพาหิยะ	ตรัสรู้ธรรมเร็ว	๕๓
๒๘.	พระกุมารกัสสป	กล่าวธรรมกถาวิจิตร	๕๕
๒๙.	พระมหาโกณฑัญญะ	ถึงปฎิสัมภทา	๕๗
๓๐.	พระอานนท์	พหูสูต ๑ มีสติทรงจำธรรม แม่น ๑ มีกตัญญูแสดงธรรม ๑ มีจิตเพียรมาก ๑ พุทธอุปฐาก ๑ ๕๘	
๓๑.	พระอรุเวลกัสสป	มีบริวารมาก	๕๙
๓๒.	พระกาฬุทายี	ให้สกุลเลื่อมใส	๖๒

ที่	ภิกษุ	เขตทิศะทาง	น้ำ
๓๓.	พระพักกณะ	ไม่มีโรคไข้เบียดเบียน	๖๓
๓๔.	พระโสภิตะ	ระลึกถึงบุพเพนิวาส	๖๕
๓๕.	พระอุบาลี	วินัยตรงพระวินัย	๖๖
๓๖.	พระนันทกะ	สอนภิกษุ	๖๗
๓๗.	พระนันทะ	ตำรวมอินทรี	๖๘
๒๘.	พระมหากบิน	สอนภิกษุ	๗๐
๓๘.	พระสาเกตะ	เข้าเคโธธาตุ	๗๑
๔๐.	พระวาระ	มีปฏิภาณในสัตตสุสาน	๗๓
๔๑.	พระโมฆราช	ทรงจิวรเส้าหมอง	๗๔
ที่	ภิกษุ	เขตทิศะทาง	น้ำ
๑.	พระมหาปชาบดี	รัตตัญญู บวชแลดูโลกุตตร- ธรรมก่อน	๗๗
๒.	พระเขมา	มีปัญญามาก	๗๘
๓.	พระอุบลวัณณา	มีฤทธิ์มาก	๗๙
๔.	พระปฎาจารา	วินยตรงพระวินัย	๘๒
๕.	พระธัมมทินนา	ธรรมกถึก	๘๔
๖.	พระนันทา	เจริญญาณ	๘๗
๗.	พระโสณา	ปรารภความเพียร	๘๘
๘.	พระสกุลา	ทิพพจักขุ	๘๙
๙.	พระภัททา กุณฑลเกสา	ตรัสรู้ธรรมเร็ว	๙๑

ที่	ภิกษุ	เขตที่ศึกษา	หน้า
๑๐.	พระภัททา กบิลานี	บุพเพนิวาสญาณ	๕๔
๑๑.	พระภัททา กัจจนา	มหาภิณฺฑา	๕๕
๑๒.	พระกิสาโคตม	ทรงจิวรเสวรัมมอ	๕๖
๑๓.	พระสีลาสมาตา	มีศรัทธามาก	๕๕
ที่	อุบาสก	เขตที่ศึกษา	หน้า
๑.	ตปฺสสะ แล ภัลลิกะ กัลยาณบุณฺชน	ถึงพระรัตน ๒ เป็น	
		สรณะก่อน	๑๐๐
๒.	สุทตฺตคฤหบดี	โสตาบัน เป็นทายกถวายบัจจามาก	๑๐๐
๓.	จิตตคฤหบดี	อนาคาม ธรรมกถึก	๑๐๑
๔.	หัตถกะ	อนาคาม คล่องใจประชุมชนให้ชอบ	
		ตนด้วยสังคหวัตถุ	๑๐๓
๕.	มหานามสาकยราช สกทาคาม	เป็นทายกถวายของ	
		มีรสอร่อย	๑๐๔
๖.	อุคคเสรมฺหิ	อนาคาม เป็นทายกถวายของที่ชอบใจ	๑๐๔
๗.	อุคคตเสรมฺหิ	อนาคาม เป็นสังฆอุปฐาก	๑๐๖
๘.	อัมพปฏฺฐะ	โสตาบัน มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว	๑๐๖
๙.	ชวักโกมารภัจจ	กัลยาณบุณฺชน เป็นแพทย์ที่บุุคคล	
		ติดใจ	๑๐๕
๑๐.	นกุลปิตาคหบดี	โสตาบัน มีความสนธิในพระศาสนา	๑๑๐

(ภิกษุ ๔๑ องค์ ภิกษุณี ๑๓ องค์ ทั้งหมดนั้น เป็นพระอรหันต์)

ที่	อุบาสิกา	เขตทิศะทาง	น้ำ
๑.	สุชาดา โสดาบัน	ถึงพระรัตนะ ๓ เป็นสรณะ ก่อน	๑๑๓
๒.	วิสาขา โสดาบัน	มหาทายิกาถวายบังจัมมาก	๑๑๕
๓.	บุชชุตตรา โสดาบัน	พหูสูต	๑๑๗
๔.	สามาวดี โสดาบัน	แผ่เมตตา	๑๑๘
๕.	อุตตรา โสดาบัน	เจริญญาณ	๑๒๓
๖.	สุปปวาสา โสดาบัน	เป็นทายิกาถวายของมีรส อร่อย	๑๒๕
๗.	สุปปิยา โสดาบัน	บำรุงภิกษุไข้	๑๒๖
๘.	กาดิยานี โสดาบัน	มีความเลื่อมใสไม่หวั่นไหว	๑๒๘
๙.	นกุลมาตา โสดาบัน	มีความสนธิในพระศาสนา	๑๒๙
๑๐.	กาฬี โสดาบัน	เลื่อมใสในธรรมที่ได้ยิน	๑๒๙

(อุบาสก ๑๐ อุบาสิกา ๑๐ ทั้งหมดนี้ เป็นอัคราณบุญชน แลเป็นพระอริย-
สาวกชั้นโหนด พึงทราบตามในที่บอกนั้น ๆ)

ภิกษุ

๑. พระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล
บ้านโทณวัตถุ ในกรุงกบิลพัสดุ์ มีชื่อเดิมว่า โกณฑัญญมาณพ
เมื่อมีอายุครบแก่การศึกษา ได้เรียนจบไตรเพทแล้ว มนต์ของ
พราหมณ์ผู้ฉลาดหลายลักษณะ ฯ เมื่อพระโพธิสัตว์จุติจากภพ
ดุสิตมาอุบัติในกรุงกบิลพัสดุ์ พระเจ้าสุทโธทนมหาราช ตรัสให้
เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คนมานั่งห่มผ้าใหม่แล้วให้ดื่มมธุปายาสอันมีรส
โอชาแล้ว ให้เลือกสรรเอาพราหมณ์ที่มีความรู้หลักแหลม ๘ คน
ให้ตรวจดูพระลักษณะพระโพธิสัตว์ ในวันที่จะทรงตั้งพระนาม
พราหมณ์ ๘ คนตรวจดูพระสรีรสมบัติของพระมหากษัตริย์แล้ว ยก
ขึ้น ๒ นิ้วทำนายเป็น ๒ ท้าวว่า พระราชกุมารที่ประกอบด้วย
ลักษณะเหนือปานนี้ ถ้าดำรงอยู่ในฆราวาส จักได้เป็นพระเจ้า
จักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกผนวช จักได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้า ฯ
ส่วนโกณฑัญญมาณพเป็นหนุ่มกว่าพวกพราหมณ์ ๘ คนนั้น ตรวจ
ดูเห็นพระลักษณะแล้ว ยกขึ้นนิ้วเดียวทำนายเป็นทางเดียวว่า
พระราชกุมารนี้ จักได้ตรัสเป็นพระพุทธเจ้าโดยไม่ต้องสงสัย ฯ
พราหมณ์เหล่านั้นกลับไปถึงบ้านเรือนของตนๆ แล้ว ต่างก็เรียก
บุตรมาสั่งว่า เราชราอยู่แล้ว ถ้าพระโอรสของพระเจ้าสุทโธทนม
หาราชเสด็จออกผนวช บัดนี้พระสัพพัญญุตญาณแล้ว เจ้าพึงบวช

ในพระศาสนา ฯ เนื่องแต่^๕นั้นมา พระมหาสัตว์ได้ทรงรับความ
 บำรุงเป็นอย่างดี เมื่อทรงพระเจริญแล้ว ทรงเสวยสมบัติประหนึ่ง
 ว่าเทวดา เมื่อมีพระญาณแก่กล้า ทรงเห็นโทษในกามแลทรง
 เห็นคุณในการออกจากกามอยู่เนื่อง ๆ เมื่อพระกุมารราहुลประสูติ
 แล้ว ก็เสด็จออกมหาภิเนษกรรม ทรงบรรพชาที่ฝั่งแม่น้ำอโนมา
 ทรงครองกาสาฬพัตต์ซึ่งเป็นธงของพระอรหันต์อันขนิฏิกามหาพรหม
 นำมาถวาย แล้วก็เสด็จไปแสวงหาบิณฑบาตในเมืองราชกฤห์
 โดยพระอิริยาบถอันงามนำความเลื่อมใสให้เกิดแก่พหุชนที่ได้เห็น
 ครั้นได้แล้วก็เสด็จไปเสวยในร่มกุเฬาบัณฑะ พระเจ้าพิมพิสาร
 ผู้เป็นอัครราชบิดาในมคธรัฐ ทรงทราบเข้าแล้วก็เสด็จไปเชิญให้
 กรองรัชชสีร ก็ทรงห้ามเสีย แล้วก็เสด็จไปโดยลำดับ จนถึง
 อรุणเวลาประเทศ ทอดพระเนตรเห็นภิกษุภาคแห่งหนึ่งซึ่งน่ายินดี
 จึงทรงพระดำริว่า ^{๕๕}ท่าน สมควร แก่กลุบุตร ^{๕๖}ที่จะตั้งบำเพ็ญเพียร
 แล้วก็เสด็จ อาศัย อยู่ ณ ที่นั้น ฯ ครั้นนั้น พรหมณ์ ที่ ทำนาย
 พระลักษณ ๗ คน ถึงมรณะตามยถากรรมไปหมดแล้ว ยังเหลือ
 อยู่แต่โกณฑัญญพรหมณ์ผู้เดียว ฯ โกณฑัญญพรหมณ์เมื่อ
 ทราบข่าวเสด็จออกผนวชแล้ว จึงชักชวนบุตรพรหมณ์เหล่านั้นว่า
 พระสีหัตถดกุมาร เสด็จ ออก ทรง ผนวช แล้ว จักได้ ตรีส เป็น
 พระพุทธเจ้าแน่ ถ้า บิดาของ พวกท่านยังอยู่ เป็นต้องออก
 บวชกัน ถ้าพวกท่านปรารถนาจะบวช ก็จงตามไปบวชด้วยกัน
 กับเรา เมื่อชวณดังนี้ ก็ได้พรหมณบุตร ๔ คน ซึ่งมีชื่อว่า

กัททิยะ วัปปะ มหานามะ อัสสชิ เปน ๕ คนกับทั้งตน ออก
 บวชเป็นบรรพชิตติดตามไปสู่สำนักพระโพธิสัตว์ ปฏิบัติบารุง
 อยู่ถึง ๖ ปี ด้วยหวังว่าได้ตรัสรู้ แล้วจะทรงแสดงธรรมแก่ตน
 เมื่อทรงบำเพ็ญพระปธานเต็มที่แล้ว กลับเสวยพระอาหารตาม
 ธรรมดา เพื่อบำรุงพระกายจะได้บำเพ็ญพระปธานทางจิตซึ่งเป็น
 กิจเกี่ยวกับวิเวกสังคตต่อไป จึงพร้อมใจกันหลีกละไปอยู่เสีย
 ที่ป่าอิสิปตะมะ แขวงเมืองพาราณสี ฯ พระมหาสัตว์เสวยโอปา-
 วิกาหาร มีพระฉวีมั่งสโลหิตบริบูรณ์ขึ้นแล้ว วันเพ็ญเดือน ๖
 ได้เสวยวโรกษที่นางสุชาดานำมาถวายแล้ว ทรงนำสุวรรณภาชนะ
 ไปลอยในแม่น้ำ ทรงทำความตกลงพระทัยว่า วันนั้นเราจักเป็น
 พระพุทธเจ้า ฯ ถึงเวลาเย็น พระยาคาณนาคราชสรรเสริญพระคุณ
 โดยประการต่าง ๆ พอมีโอกาสมงคลแล้วก็สดจขึ้นสู่มหาโพธิ-
 มณฑสถาน ทรงผันพระภักตร์ไปทางทิศตะวันออกในที่อันไม่หวั่น
 ไหว ทรงประทับโดยบัลลังก์ตั้งพระวิริยะอันประกอบด้วยองค์ ๔
 เมื่อเวลาพระอาทิตย์ยังตั้งอยู่ ได้ทรงกำจัดพลมารให้ปราชัยไป
 ในปฐมยามทรงตามระลึกถึงบุพเพนิวาสญาณ ในมัชฌิมยาม
 ทรงทำให้ทิพพจักขุบริสุทธิ์ ในระหว่างปัจฉิมยามให้พระญาณ
 หยั่งลงในปัจจุสมุปบาท ทรงพิจารณาปัจจุอาการเป็นอนุโลม
 แลปฏิโลม ได้ตรัสรู้ พระสัพพัญญุตญาณอันพระพุทธเจ้าทั้งปวง
 แท่งตลอดแล้ว ซึ่งไม่มีสาราณทั่วไประหว่างอื่น ๆ ครั้นแล้วก็
 ประทับอยู่ ณ ที่นั้นด้วยผลสมบาตอันมีพระนิพพานเป็นอารมณ์สืบ

สัปดาหะ ๑ แลประทับอยู่ในโพธิมณฑลสถานอื่น ๆ โดยอุบายนั้น
 ๑ สัปดาหะ แต่นั้นเสด็จไปประทับอยู่ในร่มไม้เกศ เสวยโภชนะ
 คือสัตตฺตฺถงแลสัตตฺตฺถงก่อนที่พ้อค่ำ ๒ ฟัน้องนำมาถวาย แล้วเสด็จกลับ
 ไปประทับที่ร่มชปาณิโครธ ทรงพิจารณาเห็นว่าธรรมที่ได้ตรัสรู้
 เป็นคุณอันลึก จึงมีพระทัยน้อมไปในความเป็นผู้ชวนชวายน้อย
 แต่เมื่อทรงตรวจดูรอบคอบไป ก็ทรงเห็นว่าเหล่าสัตว์ที่มีอินทรีย์
 กล้าเลออันมีอยู่ จึงได้ทรงปลงพระทัยว่าจะแสดงธรรมสั่งสอน
 เหล่าสัตว์ต่อไป ได้ทรงพระดำริว่า เราจักแสดงธรรมแก่ใคร
 ก่อนเล่าหนอ ก็ทรงทราบว่อาพาตาสแลอุทกตาสผู้ควรรับ
 เทศนาได้ทำกเลดลงไปเสียแล้ว แต่นั้นทรงเห็นว่า ภิกษุ-
 เบญจวัคคีย์มีอุปการะแก่เรามาก ได้อุปฐากเรามาตั้งแต่ครั้ง
 บำเพ็ญเพียร เราควรแสดงธรรมแก่ภิกษุเหล่านั้นก่อน เมื่อ
 ทรงเห็นดังนี้แล้ว ก็เสด็จไปโดยลำดับจนถึงสำนักภิกษุพวกนั้น ๆ
 เมื่อวันเพ็ญเดือน ๘ มีเวลาเป็นโอกาสอันควรแล้ว ก็ทรงแสดง
 ธรรมจักกปวัตตนสูตรอันมีปริวัฏฐีสามอย่างประเสริฐ โปรสท่าน
 ทั้ง ๕ นั้น ท่านโกณฑัญญะผู้เป็นหัวหน้า ฟังไปตามกระแส
 พระธรรมเทศนา ก็ได้ธรรมจักขุปัญญาอันเห็นธรรมปราศจาก
 มลทินคือโศดาบัตติมรรคเกิดขึ้นว่า ยี่ ภิกขุ สมุทฺทชฺชมฺมัม
 สพฺพพนฺดี นิโรธมฺมัม สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา
 สิ่งทั้งปวงนั้นก็มีความดับไปเป็นธรรมดา เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงทราบว่า ท่านโกณฑัญญะได้ธรรมจักขุแล้ว จึงทรงเปล่ง

พระอุทานว่า อณฺณาสี วต โภ โกณทศฺโล อณฺณาสี วต
 โภ โกณทศฺโล โภณทัญฺญะได้รู้แล้วหนอ ๆ เนื่องแต่พระ
 อุทานว่า อณฺณาสี ท่านจึงได้มีคำนำชื่อเดิมว่า อณฺญาโกณทัญฺญะ
 ตีตก่อมา เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้ว จึงได้ทูลขออุปสมบท
 ก็โปรดอนุญาตให้เป็นภิกษุด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ๆ ต่อئ้นมา
 ก็ทรงสั่งสอนท่านที่เหลือนั้น ด้วยธรรมเทศนาเบ็ดเตล็ดตามควร
 แก้อัธยาศัย ท่านภิกษุยะ ท่านวัปปะ ท่านมหานามะ ท่านอัสสชิ
 ก็ได้สำเร็จโศคาบัตติผลวันละรูป ๆ แต่วันแรมคำหนึ่งเดือนนั้น
 เป็นต้นมา พอได้สำเร็จแล้วก็ทูลขออุปสมบท ก็โปรดให้เป็น
 ภิกษุเหมือนอย่างพระอณฺญาโกณทัญฺญะ ต่อมาถึงวันแรม ๕ คำ
 เมื่อทรงเห็นว่า ภิกษุ ๕ องค์นั้น มีอินทรีย์ แก่กล้า ควรแก่เจริญ
 วิปัสสนา เพื่อ วิมุตติ แล้ว ก็โปรด ประทาน พระธรรมเทศนาเรื่อง
 อนัตตลักขณสูตร ภิกษุเหล่านั้นได้ฟังตามไปจนจบ ก็ได้
 ดำรงอยู่ในพระอรหัตต์ทั้งหมดด้วยกัน ต่อแต่นั้นมา ก็โปรดให้
 บุรุษ ๕๕ คนมีสกุลบุตรเป็นต้น ได้สดับพระธรรมเทศนา ให้
 ดำรงอยู่ในอริยภูมิแล้ว ก็ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุโดยนัยก่อน ๆ
 เมื่อมี พระอรหัตต์ ปรากฏขึ้นในโลก เปน ๖๑ ทั้ง พระองค์ ซึ่งเป็น
 ประธานแล้ว ก็ตรัสสั่งให้แยกทางกันไปประกาศศาสนธรรมใน
 ที่ต่าง ๆ ทั้งพระองค์ก็เสด็จไปประทานธรรมในที่นั้น ๆ แต่พระ
 องค์เดียว พระศาสนาจึงได้เจริญแพร่หลายยิ่งขึ้นโดยลำดับมา ๆ
 พระอณฺญาโกณทัญฺญะ เป็นผู้ ได้สำเร็จโลกุตตรธรรมแล

ได้อุปสมบทก่อนพระพุทธสาวกทั้งปวง พระผู้มีพระภาคเจ้า
เมื่อเสด็จอยู่ที่มหาวิหารเชตวัน ประทับอยู่บนวรพุทธอาสน์
ในท่ากลางภิกษุสงฆ์ ทรงปรารภถึงท่านซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติ
ดังนั้น จึงได้ทรงตั้งไว้ในฐานะเป็นเอตทัคคะว่า เป็นผู้ประเสริฐ
กว่าภิกษุทั้งหลายที่ตรัสรู้ธรรมก่อนในพระศาสนานี้ ฯ พระอัญญา-
โกณฑัญญะได้เป็นกำลังในศาสนกิจ ตั้งแต่เมื่อทรงส่งไปประกาศ
พระศาสนาในครั้งแรก แลได้ไปชักนำผู้คนมาดลใจเป็นหลาน
ที่บ้านโทณวัตถุซึ่งเป็นถิ่นเดิมของท่าน ให้บวชแล้วพามาอยู่ใน
สำนักพระศาสดา ซึ่งภายหลังได้เป็นพระธรรมกถึกผู้ให้เกิดความ
เจริญเกิดในพระศาสนาอีกองค์หนึ่ง ส่วนท่านเองเป็นผู้เฒ่าแล้ว
อยู่ในเสนาสนะใกล้บ้านไม่ผาสุก จึงทูลลาไปสู่ สรรณัตถ์
ครั้นได้รับพระพุทธาณุมตแล้ว จึงไปอาศัยสกุลช่างฉันทันต์อยู่
ณที่นั้น ตลอดกาลนานถึง ๑๒ ปี เมื่อมีอายุสังขารสิ้นแล้ว ก็
ปรินิพพานด้วยนิพพานธาตุเป็นอนุปัตติเสส ที่สรรณัตถ์นั้น
นั่นเอง ฯ

๒ พระสารบุตร เป็นบุตรพราหมณ์ชอวังคันตะแลนางสาร
ซึ่งเป็นสกุลที่บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติแลมีบริวารมาก ในบ้าน
นาลกะหรือนาลันตะ แขวงเมืองราชคฤห์ เดิมชื่ออุปติสสะ อีก
อย่างหนึ่งเรียกกันว่า สารบุตร ตามที่เป็นบุตรแห่งนางพราหมณ์
ชอสารี เมื่อมีวัยเจริญขึ้นได้ศึกษาศิลปศาสตร์ได้มาก เป็นมิตร
กับโกลิตมาณพ ผู้มีอายุรุ่นเดียวกัน ซึ่งเป็นบุตรของสกุลที่มี

ทรัพย์สินแลบริวารมากเหมือนกัน ไปเที่ยวดูการเล่นด้วยกันเสมอๆ วันหนึ่งไม่เพลินในการดูตั้งวันก่อนๆ ตามกันเข้า ก็มีความไม่พอใจในการดูนั้น แลเกิดความยินดีในธรรมเป็นที่ให้พ้นทุกข์เหมือนกัน จึงชวนกันพาบริวารไปขอบวชในสำนักปริพาชกชื่อ สญชัย เรียนรู้ลัทธิของอาจารย์ทั่วแล้ว เหนรวมกันว่าลัทธิเช่นนี้ใช่ธรรมที่ให้พ้นทุกข์ จึงพูดกันว่า เราควรแยกกันเที่ยวหาท่านผู้รู้ธรรมที่ประเสริฐ ใครรู้ก่อนจงบอกแก่กัน ฯ

วันหนึ่ง อุปติสสปริพาชกได้เฝ้าพระอัสสชิที่พระบรมศาสดาทรงส่งไปให้เที่ยวประกาศพระศาสนา เกิดความชอบใจในจรรยาของท่าน จึงเข้าไปหาโดยกิริยาเคารพ ได้โอกาสอันควรแล้วจึงได้ถามโดยประการต่างๆ จนได้ความว่า พระบรมศาสดาอุบัติขึ้นในโลกแล้ว ทรงส่งพระสาวกให้เที่ยวประกาศธรรมในทิศต่างๆ จึงเรียนขอให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง เมื่อได้ฟังธรรมโดยย่อ ก็สำเร็จโสดาปัตติผล ครั้นแล้วก็ตามถึงที่พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ เมื่อได้รู้แล้ว จึงขอให้ท่านไปก่อน แล้วกลับมาแจ้งเรื่องที่พบพระอัสสชิแก่โกณฑปริพาชก แลแสดงธรรมให้ฟัง ปริพาชกนั้นก็สำเร็จผลชั้นเดียวกัน แล้วก็ชวนกันจะไปพระพุทธสำนัก จึงไปลาอาจารย์สญชัยแลเชิญไปด้วยกัน อาจารย์ก็ห้ามแล้วอ่อนวอนให้อยู่หลายครั้ง ก็ไม่เชื่อฟัง ได้พาบริวารของตนไปเฝ้าพระบรมศาสดาที่วิหารเวฬุวัน ทั้งหมดด้วยกันก็ทูลขออุปสมบท ก็โปรดให้เป็นภิกษุตามทีทูล ภิกษุ

ที่เป็นบวราได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้วก็สำเร็จพระอรหัตต์หมด
ทั้งสิ้น ฯ พระโมคคัลลาน์อุปสมบทแล้ว๑วัน ก็สำเร็จพระ
อรหัตต์ ส่วนพระสารีบุตรนับแต่วันอุปสมบทมา๑๕วันจึงสำเร็จฯ
ต่อมาไม่ช้า พระบรมศาสดาทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งอรรคสาวก
ที่ ๑ แลในฐานะเป็นเอตทัคคะ ก็เป็นผู้ยอดเยี่ยมทางมัญญา
มากกว่าพระพุทธสาวกทั่วไป อยู่มาภายหลังท่านมีนามปรากฏ
อีกว่า พระธรรมเสนาคี สารีบุตร เป็นกำลังในศาสนกิจเป็น
อันมาก แลธรรมภาสที่ท่านแสดงก็มีมาก ทั้งแสดงธรรม
สั่งสอนให้บรรพชิตแลคฤหัสถ์บรรลุโลกุตตรธรรมก็มีมากหลาย ฯ

พระสารีบุตรนี้ เมื่อพิจารณาเหนอายุสังขารของท่านจะสิ้น
แล้ว จึงทูลลาไปปรินิพพานณบ้านเดิม ได้ไปกับพระจุนทเถระ
ผู้น้องชายแลบวรา ในคืนที่ไปถึง ท่านมีอาพาธเกิดขึ้น เวลาที่
กำลังอาพาธ ได้ฝันความลำบากกายแสดงธรรมแก่มารดาท่าน
จนให้ได้บรรลุโสดาปัตติผล พอใกล้รุ่งวันเพ็ญเดือนกัตติมาส
ก็ปรินิพพาน ฯ พระจุนทเถระทำฌาปนกิจปลงสรีระเสร็จแล้ว
เก็บ อัฐิธาตุไปถวายพระบรมศาสดา ที่วิหารเชตวัน เมืองสาวัตถี
ไปสให้ก่อเจดีย์บรรจุไว้ณที่นั้น ฯ

๓. พระมหาโมคคัลลาน์ เป็นบุตรพราหมณ์ผู้โมคคัลลาน-
โคตรแลนางโมคคัลลีนเป็นสกุลที่มั่งคั่งในพราหมณะคาม แขวง
เมืองราชกุห์ ใกล้กับบ้านพระสารีบุตร เดิมชื่อโกถิตะ อีก
อย่างหนึ่งเรียกกันว่า โมคคัลลาน์ ตามชื่อโคตร ความเป็นมาใน

ตอนต้นของท่าน ดูจะเดียวกันกับพระสารบุตร เมื่อท่านสำเร็จ
 พระอรหัตต์แล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอรรค-
 สาวกที่ ๒ รองพระสารบุตร แลในฐานะเป็นเอตทัคคะยอดเยี่ยม
 ทางมฤตมมากกว่าภิกษุทั้งปวง ท่านเป็นกำลังในเรื่องพระศาสนา
 องค์หนึ่ง สามารถไปด้วยฤทธิ์ในสถานต่าง ๆ นำข่าวในที่
 นั้น ๆ มาแจ้งแก่พหูชนจนให้ละชั่วแลบำเพ็ญดีได้มาก แลไป
 ทรมานผู้ที่ดูร้ายให้กลายเป็นผู้ดีดำรงอยู่ในธรรมก็มากราย จน
 เหล่าเดียรฉัตรจิตใจ ถึงแก่จ้างพวกโจรให้ไปฆ่าในเวลาที่ท่านอยู่
 ในตำบลกาฬสัณฐาแคว้นมคธ เพื่อให้พวกตนมีความเจริญ
 กว่า พวกโจรทูลที่ท่านเหลวไหล จนเข้าใจว่าตายแล้ว จึงนำ
 สรีระไปซ่อนไว้ในพุ่มไม้ แล้วก็พากันหนีไป ๆ แต่ท่านยังหา
 ถึงมรณะไม่ ได้ประสาธน์อศัณฐาด้วยกำลังญาณแล้วเหาะมาเฝ้า
 พระบรมศาสดา ทูลลาไปปรินิพพานณบ้านเดิมในวันดับเดือน
 กัตติกมาส หลังพระสารบุตรบวชหนึ่ง ๆ พระบรมศาสดา
 ได้เสด็จไปจัดการฌาปนกิจสรีระท่านแล้ว รับสั่งให้นำอัฐิมา
 บัญจุในพระเจดีย์ ที่โปรสให้ก่อขึ้นริมขุมประตู่วิหารเวฬุวัน
 เมืองราชคฤห์ ฯ

๔. พระมหากัสสป เป็นบุตรอรรคมเหสีแห่งกบิลพราหมณ์
 ผู้กัสสปโคตร ในพราหมณคามข้อมหาคิตตะ ในมคธรัฐ มีชื่อ
 เดิมว่าบิณฑิลมาณฑ เมื่อมีอายุ ๒๐ ปี มารดาบิดาบอกว่า เจ้า

เจริญวัยแล้วควรตั้งวงศ์สกุลไว้ มาณพก็กล่าวว่า ขออย่ากล่าวคำ
 เช่นนี้ในคลองโสตถันเลย ฉันจะปฏิบัติท่านทั้ง ๒ ไปจนตลอด
 ชีวิต เมื่อท่านทั้ง ๒ ล่วงลับไปแล้ว ฉันจะออกบวช อยู่มาสอง
 สามวันมารดาบิดาก็กล่าวอย่างนั้นอีก ก็ห้ามอยู่อย่างนั้น แต่นั้น
 มามารดาที่ตั้งอุณวอนเช่นนั้นรำไป มาณพจึงคิดว่า เราจะให้
 มารดาทราบว่าเราไม่พอใจมีภรรยา จึงเอาทองคำชนิดที่มีสีสุก
 ให้พวกช่างทองหล่อรูปหญิงรูป ๑ ให้ตกแต่งขัดสีเปล่งปลั่งเป็น
 อย่างดีแล้ว ให้เอาผ้าที่มีราคามุ่งห่มเข้า ให้แต่งตัวด้วยดอกไม้
 สีสงามแลเครื่องประดับต่าง ๆ ชนิดเสร็จแล้ว เชิญมารดาให้มา
 ชมแล้วบอกว่า เมื่อฉันได้หญิงเหมือนรูปทองนี้ จึงจะอยู่ปกครอง
 เรือน เมื่อไม่ได้จะไม่อยู่ นางพราหมณ์ผู้เป็นมารดาเป็นสตรี
 ที่เฉลียวฉลาด จึงคิดว่า บุตรเราเป็นผู้มีบุญ ได้บำเพ็ญทานก่อ
 อภินิหารมาก่อน เมื่อทำบุญจะไม่ทำคนเดียว หญิงที่ทำบุญ
 ร่วมกับบุตรของเรา ที่สรวางามเหมือนรูปทองจะมีแน่ จึงให้
 เชิญพราหมณ์มา ๘ คน ให้บริโภคอาหารเสร็จแล้ว จึงให้เอา
 รูปทองขึ้นตั้งบนรถ บอกให้นำไปแสวงหาว่า ถ้าพวกท่านพบ
 กุมารที่มีลักษณะเหมือนรูปทองนี้ ในสกุลที่เสมอกันด้วยชาติ
 โคตรแลสมบัติของเราแล้ว จงเอารูปทองนี้มันไว้ พราหมณ์
 เหล่านั้นมุ่งจะให้ธุระนั้นสำเร็จ ได้พร้อมใจกันไปเมืองสาละ
 แวนแคว้นมคธ เอารูปทองตั้งไว้ที่หน้าอันเป็นที่ประชุมชน
 แล้วก็นั่งดูอยู่ที่ใกล้แห่งหนึ่ง ครั้นนั้นหญิงพี่เลี้ยงคนหนึ่ง

อาบน้ำแต่งตัวนางภักททาให้อยู่ในห้องอันประกอบด้วยสรีแล้ว ก็
 ตั้งใจไปอาบน้ำที่นั่น พอเห็นรูปทองเข้าก็สำคัญว่านางภักทา
 ผู้เป็นธิดานายของตน จึงกล่าวขึ้นว่า แม่ยายธิดามาทำไม
 เมื่อเข้าไปใกล้จึงรู้ว่าไม่ใช่ แลพูดว่ารูปนี้ไม่งามเท่าแม่ภักทา
 ผู้ยายธิดา พวกพราหมณ์ได้ยินแล้วจึงถามว่า ธิดาเจ้าของท่าน
 เป็นอย่างไรหรือ หญิงนั้นจึงตอบว่า แม่เจ้าของฉันงามกว่านี้ดัง
 ร้อยเท่าพันเท่า แม่เจ้าของฉันนั่งอยู่ในห้องกว้าง ๑๒ ศอก ไม่ต้อง
 ตามประทีป รัศมีกายย่อมกำจัดมืดสว่างทั่วไป พราหมณ์พวกนั้น
 จึงยกรูปทองขึ้นตั้งบนรถ แล้วก็นำไปบ้านพราหมณ์ผู้โกสยโคตร
 ซึ่งเป็นบิดาของนางภักททาบิธานซึ่งมีอายุ ๑๖ ปี พราหมณ์ผู้บิดา
 ของนางก็มาปฏิสนธารถต้อนรับปราโมทย์ เมื่อทราบว่าเป็นมาแต่
 เรือนกบิลพราหมณ์ชาวมหาตตคามในนครรัฐ ซึ่งเป็นผู้ชาติ
 โคตรแลเสมอบัณฑิตเสมอกัน เพื่อมาขอธิดาของตน เห็นว่าสกุล
 นั้นเสมอกันดั่งนั้นแล้ว จึงรับรูปทองอันเป็นบรรณาการซึ่งแสดง
 ว่าให้นางทาริกาแล้วตามที่ขอ พราหมณ์เหล่านั้นจึงส่งสาส์นถึง
 กบิลพราหมณ์ว่า บัดนี้ได้นางทาริกาแล้ว ท่านทั้งหลายจงทำกิจ
 ที่ควรทำเถิด บิณฑุผลิมาณพทราบบเรื่องเข้าแล้ว ไม่มีความประสงค์
 ที่จะได้นางนั้น จึงเขียนหนังสือให้นำไป อันมีใจความว่า แม่
 ภักทาทองได้บุรุษที่มีชาติโคตรแลทรัพย์สมควรแก่ตนเถิด ฉะนั้นจะ
 ออกบวช แม่ภักทาทองอย่าได้มีความเสียใจในภายหลังเลย ถึง
 นางภักทาทองทราบข่าว บิดาให้เราแก่สกุลโน้นแล้ว ก็เขียน

หนังสือส่งไป มีใจความว่า พ่ออัยยบุตรจงได้สัตว์ที่มีชาติโคตร
 แลทรัพย์สินสมควรแก่ตนเถิด ฉะนั้นจะออกบวช พ่ออย่าได้มีความ
 เสียใจในภายหลังเลย คนเค็ดหนังสือทั้ง ๒ ข้างมาพบกันเข้าใน
 ระหว่างทาง ได้ถามกันจนรู้ว่า เป็นหนังสือของบิณฑลมาณพ
 แลนางภัททาให้ส่งถึงกัน จึงได้ออกอ่านได้ความดังนั้นแล้วทั้ง
 เสียในน้ำ เขียนใหม่ให้เป็นนัยที่แสดงความยินดีในเรื่องที่จะ
 ได้กัน ครั้นแล้วทั้งสองก็ส่งไปถึงคัมภีร์ ทั้ง ๒ ฝ่ายไม่ปรารถนาที่
 จะอยู่ด้วยกัน แต่ในที่สุดก็ได้มีการมงคลกัน ตั้งแต่วันที่อยู่กัน
 เมื่อจะขณสุกนอน บิณฑลมาณพย่อมขึ้นข้างขวา นางภัททา
 ย่อมขึ้นข้างซ้าย เอาพวงดอกไม้วางคั่นไว้กลางที่นอน พุดกันว่า
 ดอกไม้ข้างผู้ใดเหี่ยว จะได้รู้ว่าผู้นั้นเกิดมัจจุต์ประกอบด้วยราคะ
 เพราะเหตุนั้น พวงดอกไม้ที่เราอย่าให้เบียดเลย แลเพราะ
 กลัวจะถูกตัวกัน มิได้หลับเลยตลอดคืนยังรุ่ง แม้ในกลางวัน
 ก็ไม่มีเหตุสักว่ามีความหวัวเรากันอันเจือด้วยราคะ ไม่เกี่ยวข้อง
 กันด้วยโลกามิสเลย เมื่อมารดาบิดายังมีชีวิตอยู่ ก็ไม่ตรวจตรา
 ดูแลทรัพย์สินสมบัติ ต่อเมื่อล่วงไปหมดแล้ว ได้ตรวจตราแล
 สอบถามครูเห็นว่าทั้ง ๒ สกุลมัจจุต์ทรัพย์สินมากที่สุดที่จะนับได้
 วันหนึ่งบิณฑลมาณพบอกแก่นางภัททาว่า ทรัพย์สินสมบัติทั้งสิ้น
 ฉันขอมอบให้ นางจึงถามว่า พ่อเจ้าจะไปไหนเล่า บอกว่า
 ฉันจะออกบวช นางก็กล่าวว่า ถึงฉันกรอเรื่องน้อยๆ จะออกบวช
 เหมือนกัน ที่สุดทั้ง ๒ คนก็ตกลงไม่อาลัยทรัพย์สินสมบัติละทิ้ง

เสียดสนทั้งนั้น แล้วก็โหมมนุ่งห่มผ้ากาสาจะตะพายบาตรเดิน
เค็รลงจากปราสาท บรรพชาอุทิศต่อพระอรหันต์ที่มีในโลก มิให้
ใครรู้เห็น เค็รตามกันไปถึงทาง ๒ แยกแห่งหนึ่ง บิณฑิมาณพ
จึงหยุดแล้วกล่าวว่า ภัททา มหาชนเห็นท่านตามเรามาแล้ว จะ
นึกว่าบุรุษสัตรี ๒ คนนี้ แม้บวชแล้วก็ไม่วางกันได้ จะคิดใส่
โทษเราไปต่าง ๆ ก็จะไปทักไปตักท้วง ครอบท่านแยกไปทาง ๑
เราก็จะแยกไปทาง ๑ ภัททาก็บิณฑิมาก็กล่าวรับว่า จริงท่านผู้
เป็นเจ้า ขึ้นชื่อว่ามาตุคามย่อมเป็นมลทินของบรรพชิต ท่าน
ไปทางหนึ่งเถิด ข้าพเจ้าก็จะแยกไปทางหนึ่ง ครั้นกล่าวเช่นนั้น
แล้ว ก็แสดงความเคารพต่อบิณฑิมาบรรพชิต ทำปัทมฉัตร
วนขวา ๓ รอบแล้ว ก็นั่งลงกราบพร้อมด้วยองค์ ๕ ในที่ ๔ สถาน
มีด้านข้าง หน้าเป็นต้น แล้วก็ลุกขึ้นประณมมือเปล่งวาจาว่า
มิตตสันถวะความรักสันธิโดยทางไมตรี ที่เราทั้ง ๒ ได้มีต่อกัน
มานานประมาณแสนกัปย่อมแตกไปในวันนี้ แล้วก็บอกว่า
ท่านเป็นชายชาติขวาก็ควรไปทางขวาก็ดี ข้าพเจ้าเป็นหญิงชาติชาย
ควรไปทางชาย พอพูดกันเช่นนั้นแล้ว ก็เค็รไปคนละทาง เมื่อ
บรรพชิตทั้ง ๒ เค็รแยกกันไปดังนั้น มหาปฐพีแผ่นดินใหญ่
ย่อมเป็นเหมือนพูดได้ว่า เราย่อมสามารถทรงภูเขจักรวาลแล
ภูเขาสีเนรุไว้ได้ แต่ไม้อาจทรงคุณของท่านทั้ง ๒ นี้ได้ แล้ว
ก็สทันทวนไหวนไปมา อากาศก็เปดดังว่าเสียงสายฟ้าฟาด ภูเข
จักรวาลก็โอนเอน ๆ เมื่อครั้งที่เปดดังนี้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ประทับอยู่ที่พระคันธกุฎีในมหาวิหารเวฬุวัน ทรงได้ยินเสียง
 ดังนั้นแล้วก็ทรงนึกอยู่ว่า แผ่นดินไผ่น^๕ เพราะคุณของใครหนอ
 ก็ทรงทราบว่^๖ ปีปผลิมาณพลับภัททกบาปิตานี้ ละสมบัติแล
 วงศญาติแล้วบวชอุทิศเฉพาะเรา เกิดแผ่นดินไผ่น^๕ ก็เพราะ
 อำนาจคุณของคนทั้ง ๒ นั้นเมื่อก่อน ครั้นแล้วก็เสด็จออกจาก
 พระคันธกุฎี ทรงถือบาตรและจีวรของพระองค์เอง มิได้ตรัส
 เรียกพระเถระองค์ไหน ๆ ไปด้วยเลย เสด็จไปต้อนรับสันต
 ไกล ๓๐๐ เส้น ประทับอยู่ใต้ต้นไทรอันมีผลดก ในพรหมแดน
 เมืองราชคฤห์กับเมืองนาฬันทาต่อกัน เปล่งพระรัศมีมีขนาด
 เท่าร่มเท่ากงเกวียนเป็นต้น ฉายเร^๗ไปข้างนั้นข้างโน้น เหมือน
 พระจันทร์แลพระอาทิตย์ตั้งขึ้นอย่างละ ๑๐๐๐ ดวง ให้ระหว่าง
 ป่านั้นสว่างเป็นอย่างเดียวกัน แลให้รุ่งเรืองไฟโรจน์ไปด้วยสิริ
 แห่งพระมหาปวิสลกษณ^๘ ๓๒ ประการ ปานประหนึ่งว่าพื้นฟ้ามี
 ดวงดาวกระจายพราวไป แลคล้ายพ่นน้ำอันประกอบไปด้วยกยบัว
 ซึ่งมีดอกกำลังแย้มดอกอยู่ข้างบน แลที่ต้นไทรก็มีสีเหมือนทองคำ ๆ
 พระมหากัสสปพอเห็นเข้าก็^๙คิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าจักเป็น
 พระศาสดาของเรา เราบวชหมายตรงต่อพระผู้มีพระภาคเจ้า
 พอนึกดังนี้แล้ว ก็ยกกายเข้าไปถวายบังคมในที่ ๓ สถานที่ แล้ว
 ก็ทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็น
 พระศาสดาของข้าพระเจ้าเกิด ข้าพระเจ้าเป็นสาวก ดังนี้ถึง
 ๓ ครั้ง ถ้าคับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า กัสสป ถ้าท่าน

ทำความเคารพ^๕แก่มหาปฐพี แม้มหาปฐพีนั้นก็ไม่อาจทรงอยู่ได้
 เป็นต้องหวั่นไหว ความเคารพอันท่านทำแล้วแก่เราผู้พระตถาคต
 ย่อมไม่อาจให้เราหวั่นไหวแม้แต่ขนลุก เพราะเรามีคุณใหญ่ยิ่ง
 อย่าง^๕นี้ นิ่งเกิด กัสสป เราจักให้สมบัติแก่ท่าน พอท่านนั่ง
 เป็นปรกติแล้ว ก็โปรดให้อุปสมบทเป็นพิเศษ โดยพระโอวาท
 ๓ ข้อ อันมีใจความว่า กัสสปท่านพึงศึกษาว่า เราจะเข้าไปตั้ง
 ความลอยแฉความเกรงกลัวอย่างแรงกล้าไว้ในภิกขุทุก ๆ คน ๑
 เราจะเจีย^๕หุ^๕ทั้งธรรมที่เป็นกุศลแลพิจารณา^๕เนือความ ๑ เราจะไม่
 ละสติกำหนดพิจารณา^๕่างกายเป็นอารมณ์ ๑ ครั้นประทานอุป-
 สมบทตั้ง^๕นั้นแล้ว ก็แสดงจากที่นั้น พระกัสสปก็ตามเสด็จไปด้วย
 เมื่อเสด็จเข้าประทับพักผ่อน^๕ที่ร่มไม้แห่งหนึ่ง มีพระพุทธประสงค^๕
 จะทรงยกย่องเป็นอสาธารณ^๕ จึงมีพระพุทธบรรหารว่า กัสสป
 ท่านอาจทรงผ่าน^๕ังสุกฤตที่เรานิ^๕โลกนได้ ผ่านเมื่อเราจักมา (แต่
 ศพนางปุลณเส) มหาปฐพีหวั่นไหวจนถึงนารองแผ่นดิน แลผ่าน^๕
 ภิภษุ^๕ที่ม^๕คุดน้อยไม่อาจทรงได้ ภิกษุที่เป็นผู้ทรงผ่าน^๕ังสุกฤต
 โดยชาติ สามารถบำเพ็ญธรรมปฏิบัติ^๕คล่องแคล่ว จึงควรรับได้
 แล้วก็ทรงรับ^๕จวรของพระเถระมาทรง ประทานของพระองค์ให้
 แก่ท่าน พอเปลี่ยน^๕ดังนี้แล้ว พระเถระก็สมทาน^๕ธุดงค์ ๑๓
 ในสำนักพระศาสดา ปฏิบัติด้วยความไม่ประมาท เป็นบุ^๕ณ
 อยู่ ๗ วันแต่วัน^๕ที่บวชมา พออรุณขึ้นเป็นวันที่ ๘ ก็ได้สำเร็จ
 พระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ ในภายหลังพระศาสดาทรง

ตั้งท่านไว้ในฐานันดรว่า มหากัสสปเป็นผู้ เชื่อมยอดกว่าภิกษุ
ทั้งหลาย ผู้ทรงชุดังคิในศาสนาของเรา ผู้ตถาคต ที่เป็นอย่างนี้ ก็
เพราะพระเถระนั้นเป็นผู้ ดำรงอยู่ในธรรมปฏิบัติอันพิเศษ ถึง
แก่ตรัสยกขึ้นให้ภิกษุสงฆ์ถือเอาเป็นตัวอย่าง ดังที่ทรงแสดงไว้
ในกัสสปสังยุตต์ อันมีความเป็นนิตินะว่า ภิกษุทั้งหลาย
กัสสปนี้สันโดษโดยนิตินี้ด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ เกสัช ตาม
มีตามได้ ทั้งพรณนาคณแห่งความสันโดษด้วยปัจจัย ๔ นั้น ทั้ง
แสวงหาไม่ได้ ก็ไม่สอ ดึง แสวงหาได้แล้ว ก็ไม่กำหนดจิตใจ
บริโศกปัจจัย ๔ ท่านทั้งหลายพึงปฏิบัติอย่างนั้นเถิด ฯ แลทรง
ประกาศว่า เราผู้ตถาคตย่อมเข้ารูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ สัญญา-
เวทยิตนิโรธแลอภิญญาทั้งหลายมีความแผลงฤทธิ์ได้ต่างๆ เป็นต้น
อย่างใดอย่างหนึ่ง ตามกำหนดที่หวังได้ ถึงกัสสปก็เข้าธรรม
เหล่านั้นได้เหมือนกัน ฯ อนึ่งท่านถือชุดังคิ ๓ อย่างเป็นปกติ คือ
ถือทรงผ้าบังสุกุลใช้ไตรจีวร ๓ ผืนเป็นวัตร ถือเทียวบิณฑบาต
เป็นวัตร ถืออยู่ป่าเป็นวัตร ครั้นเมื่อท่านชราลง รับสั่งว่า กัสสป
เดี๋ยวนี้ท่านแก่แล้ว ผ้าป่าของท่านนี้ เป็นบังสุกุลจีวรที่ไม่นิยม
ครองกัน เป็นผ้าเนื้อหยาบ ท่านจงใช้จีวรที่ถูกต้องถวายเถิด
จงฉันทัดในที่นั่งนาคเกิด จงอยู่ในสำนักเราเถิด ท่านทูลว่า
เป็นวัตรที่พอใจถือ ตรัสถามว่า กัสสป ท่านเห็นอำนาจ
ประโยชน์อะไร จึงพอใจดังนั้น ท่านทูลว่า เป็นวัตรที่พอใจแล
สรรเสริญคุณวัตรนั้น ๆ มานาน เพราะเป็นการอยู่สบายของตน

ในบัดนี้อย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งตั้งใจอนุเคราะห์ประชุมชนชั้น
 หลัง คือเมื่อชนต่าง ๆ ขึ้นทราบบว่า พระพุทธสาวกประพฤติดัง
 นั้น ๆ แล้ว จักปฏิบัติตาม จะมีประโยชน์แลความสุขยืดยาว
 นาน พระศาสดาประทานสาธุการว่า ดีละ ๆ ก็สสปี ท่าน
 จงปฏิบัติตามพอใจเถิด ฯ อนึ่งธรรมภาสิตที่ท่านแสดงไว้ก็มี
 อยู่ เหมือนที่ท่านกล่าวในที่เฉพาะพระภักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ซึ่งมีความสังเขปว่า บุคคลใด ไม่มีศรัทธา หิริ โอตตัปปะ
 วิริยะ ปัญญา ในธรรมฝ่ายกุศล อย่างใดอย่างหนึ่ง บุคคลนั้น
 มีกินแล้วแต่ที่ผ่านมา ก็มีแต่ความเสื่อมจากกุศล ไม่มีความ
 เจริญในกุศลเลย เหมือนดวงจันทร์ในข้างแรม มีแต่เสื่อมส
 มณฑล รัศมี แลทรวดทรงสัณฐาน บุคคล ไม่มีศรัทธา ไม่มี
 หิริ ไม่มีโอตตัปปะ มีความขี้เกียจ มีปัญญาทึบ เป็นคนมักโกรธ
 เป็นคนโกรธไม่วาย ภิกษุผู้สั่งสอนไม่มี ล้วนแต่มีความเสื่อม
 เสียบ บุคคลที่ประกอบธรรม ๕ ประการมีศรัทธาเป็นต้นนั้น มีกิน
 แล้วแต่ที่ผ่านมา ก็มีแต่ความเจริญในกุศล ไม่มีความเสื่อมจาก
 กุศลเลย เหมือนดวงจันทร์ในข้างขึ้น มีแต่เจริญไปด้วยส
 มณฑล รัศมี แลทรวดทรงสัณฐาน บุคคลมีธรรม ๕ ประการ
 เป็นต้นว่าศรัทธานั้น แลเป็นผู้ไม่มักโกรธ เป็นคนดับโกรธ
 ได้ง่าย ภิกษุผู้สั่งสอนมีอยู่ ล้วนแต่ไม่มีความเสื่อมเสียบ ฯ
 พระศาสดาทรงสดับแล้วก็โปรสตามนั้น แลได้ทรงแสดงซ้ำ

ก็มีความเป็นอย่างเดียวกัน ฯ พระเถระนั้น เมื่อพระศาสดา
ยังทรงพระชนม์อยู่ ก็มีประวัติดังที่กล่าวมาโดยนิตินะ เมื่อ
แสดงปรีณิพพานแล้ว พอลวดยพระเพลิงพระพุทธรสรีระแล้วได้
๗ วัน ท่านเล่าเรื่องหนหลังให้ภิกษุสงฆ์ฟัง แลแสดงความดำริห
ในการสังคายนาพระธรรมวินัยไว้ให้เป็นหลักฐาน พระพุทธร
สาวกอรหันต์ทั้งหลายมีความเห็นชอบด้วย มอบธุระให้ท่านเป็น
ประธานจัดการตามที่ปรารถนา ท่านก็เลือกสรรกัพระอรหันต์ที่แตก
ฉานในปฏิสัมภิทาเป็นารกสงฆ์มีจำนวน ๕๐๐ องค์ เป็นผู้ถาม
เองทั้ง ๓ บิฎก พระอุบาลีเป็นผู้วิสัชนาพระวินัยปิฎก พระ
อานนท์เป็นผู้วิสัชนาพระสุตตันตปิฎกกับพระอภิธรรมปิฎก ได้
พระเจ้าอชาตศัตรูราชเป็นศาสนูปถัมภก ประชุมทำอยู่ถึง
๗ เดือนจึงสำเร็จ ฯ

การที่พระมหากัสสปได้จัดการรวบรวมพระธรรมวินัยไว้เป็น
ครั้งแรก สืบศาสนธรรมวงศ์มาเช่นนั้น ย่อมเป็นสาธารณประโยชน์
แก่พหูชนทุก ๆ สมัย เป็นกิจอย่างสำคัญใหญ่ของพระศาสนา ครั้น
ท่านมีอายุเฒ่ามาแต่ชาติถึง ๑๒๐ ปี ก็ได้ดับขันธปรีณิพพาน ฯ

๕. พระอนรุทธ เป็นโอรสของอมิตถตถาคายะผู้เป็นพระ
กนิษฐภคินีพระเจ้าสุทโธทนะ ในกรุงกบิลพัสดุ์ เป็นผู้เจริญอยู่
ในความสุข เพราะมีบุญญาภินิหารมาก แลมั่งคั่งด้วยสมบัติ เมื่อ
พระบรมศาสดาประทับอยู่ที่อนุปิยนิคมของมัลลกษัตริย์ ศากย-
กุมารได้ออกบวชตามพระผู้มีพระภาคเจ้ามากด้วยกัน วันหนึ่ง

มหานามสากยะรำพึงถึงเรื่องนี้ จึงกล่าวว่า พ่ออนรุทฺธ ไม่มีใคร
 ออกจากสกุลของเราตามพระศาสนา ควรเจ้าหรือพี่คนใด
 คนหนึ่งออกบวชบ้าง อนรุทฺธสากยะตอบว่า น้องไม่อาจบวชได้
 พี่บวชเถิด มหานามสากยะจึงเล่าถึงการปกครองเรือน มีการ
 ทำนาเป็นต้นให้ฟัง ก็มีความย่อทัตต่อความลำบากเพราะการงาร
 อย่างนั้น จึงบอกว่า ถ้าอย่างนี้ พี่อยู่เถิด น้องจะบวชละ จึง
 เข้าไปหา มารดาบอกว่า ฉันอยากจะบวช จงให้อนุญาตฉันเถิด
 มารดาตอบว่า พ่ออนรุทฺธ เจ้าเป็นที่รักมากของแม่ แม่ไม่
 อยากพลัดพรากเจ้าเลย เหตุไรจะยอมให้เจ้าบวชเล่า ก็เฝ้า
 อ้อนวอนเพื่อได้รับอนุญาตอยู่หลายครั้ง มารดาจึงคิดว่า พระเจ้า
 ภัททิยะซึ่งเป็นสหายของอนรุทฺธเป็นไม่วางแน่ จึงบอกว่า ถ้า
 อย่างนี้ เจ้าจงบวชพร้อมพระเจ้าภัททิยะเถิด อนรุทฺธสากยะ
 จึงเข้าไปเฝ้าพระเจ้าภัททิยะ ประกาศถึงเรื่องบรรพชาที่เฝ้ากัน
 เมื่อพระเจ้าภัททิยะตกลงว่าจะออกบวชด้วย จึงชวนคากยกุมาร
 ได้อีก ๓ องค์ ซึ่งมีนามว่า อานนท ภค กิมพิละ กับเทวทัตต์
 เป็น ๗ ทั้งอุบาลีซึ่งเป็นภุชามาลา ได้พากันไปเฝ้าพระศาสดาที่
 อนุปัตตินิมิต्तนั้น เมื่อได้โอกาสจึงทูลขอบรรพชาอุปสมบท ก็ทรง
 อนุญาตตามที่ทูลทั้งหมดด้วยกัน ฯ พระอนรุทฺธขึ้นเมื่อได้อุป-
 สมบทแล้ว เวียนกรรมฐานในสำนักพระสารีบุตร ครั้นเวียน
 แล้วไปสู่ป่าจันทน์วันสมิกทายวันอันเป็นที่วิเวก รำพึงถึงธรรมว่า
 ธรรมนี้เป็นของผู้มีกนน้อย ใจของผู้มีกนมาก ของผู้สันโดษ

ใจของผู้ไม่สันโดษ ของผู้สงัด ใจของผู้ยินดีในหมู่ ของผู้
ปรารถนาความเพียร ใจของผู้เกลียดคร้าน ของผู้มีสติมั่น ใจของ
ผู้มีสติหลง ของผู้มีจิตคัมน์ ใจของผู้มีจิตดีไม่มั่น ของผู้
มีปัญญาดี ใจของผู้มีปัญญาทราม พระศาสดาทรงทราบว่
พระอนุรุทธเจ้าฟังดังนั้น จึงประทานสาธุการว่า ดีละ ฯ อนุรุทธ
ก็อย่างนั้นท่านจงตรึกถึงมหาปริสวตถที่ ๔ ต่อไปว่า ธรรมนี้ ของ
ผู้ยินดีในธรรมที่ไม่ให้แน่นหนา ใจของผู้ยินดีในธรรมที่ให้แน่นหนา
เมื่อตรึกอยู่อย่างนี้ คุณพิเศษจะปรากฏแก่ท่าน ดังนี้เป็นต้น ฯ
ครั้นได้สดับดังนั้นแล้ว บำเพ็ญสมณธรรมไม่นาน ก็ได้บรรลุ
พระอรหัตต์ ฯ ได้ยินว่า นอกจากฉันภัตตาหารแล้ว ท่านย่อม
พิจารณาคุ่มุสัตว์ด้วยทิพพจักขุ สามารถเห็นได้แม้ในที่ไกล
โดยเร็วพลัน ด้วยอานุภาพอันสง่าที่ท่านตามประทับสักการะ
บูชาพระมหาเจดีย์ในภพก่อน ๆ เพราะท่านเป็นผู้ชำนาญทาง
ทิพพจักขุกว่าภิกษุทั้งหลายดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรง
ตั้งไว้ในฐานะเป็นเอกตักกะทางทิพพจักขุ ท่านดำรงชีพอยู่จนเมื่อ
พระศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว จึงได้ดับขันธปรินิพพาน ฯ

๖. พระภททิยะ เป็นโอรสของพระราชเทวีพระนามว่า
กาฬิโคธา ผู้สากยักัญญา ในกรุงกบิลพัสดุ์ เหตุดังนี้จึงมี
สร้อยนามว่า กาฬิโคธายบุตร ซึ่งแปลจากพระพุทธสาวก
องค์อื่น ที่ชื่อว่าภททิยะเหมือนกัน ครั้นมีชนมาบูชาเจริญแล้ว
ได้รับอภิเสกครองราชสมบัติ ทรงสละออกผนวชคราวเดียวกับ

พระอนุรุทธ ครั้นอุปสมบทแล้ว บำเพ็ญสมณธรรมด้วยความไม่
 ประมาท ได้สำเร็จพระอรหัตต์ในพรรษาต้น ครั้นสำเร็จแล้ว
 อยู่ในที่ไหน ๆ ก็มักเปล่งอุทานว่า สุขหนอ ๆ อยู่เนือง ๆ ภิกษุ
 ทั้งหลายได้ยินบ่อยเข้า จึงนำเรื่องนั้นกราบทูลพระศาสดา รับสั่ง
 ให้หาท่านมาแล้ว จึงตรัสถามว่า ภัททิยะ ได้ยินว่า ท่านเปล่ง
 อุทานอย่างนั้นจริงหรือ ท่านก็ทูลตามสัจย์ ตรัสถามว่า ท่านเห็น
 อำนาจประโยชน์อะไร จึงเปล่งอุทานอย่างนั้น ทูลว่า เมื่อข้า
 พระพุทธเจ้าเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ต้องกังวลด้วยเรื่องจัดการปก-
 ครองทั้งภายในภายนอกทั่วอาณาเขต แม้คนพิทักษ์รักษาป้อง
 กันข้าพระพุทธเจ้าอยู่มาก ก็ยังหวาดภัยอยู่เนืองนิตย์ เดียว
 อยู่ในที่ไหน ๆ ก็ไม่หวาดดังก่อน มีใจเป็นปกติ เพราะเหตุ
 จึงได้กล่าวคำดังนั้น พระศาสดาตรัสว่า ดีละ ๆ ภัททิยะ ท่าน
 เปล่งอุทานดังนั้นชอบแล้ว ฯ ภายหลังพระองค์ทรงตั้งท่านไว้ใน
 ที่เอกทัฬหะทางมีสกุลสูงกว่าภิกษุทั้งหลาย แต่พระพุทธสาวกที่มี
 สกุลสูงก็มีมาก หาได้ทรงตั้งดังนั้นไม่ ทรงตั้งเฉพาะพระภัททิยะ
 องค์เดียว เหตุที่ท่านนี้ เคยเป็นพระเจ้าแผ่นดินทรงราชย์ใน
 สกุลศากยะ ยังทรงสละเสียได้ ด้วยทรงเห็นบรรพชาคุณ
 ประเสริฐกว่า แลได้ฐานะด้วยอำนาจปณิธานที่ท่านได้ปรารถนา
 ไว้ ในครั้งที่ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขถึง
 ๗ วัน ในอดีตกาล ฯ ท่านดำรงชนมาอยู่โดยควรแล้ว ท่าน
 ก็ดับขันธปรินิพพาน ฯ

๗. พระลกุณฺณภักทียะ เป็นกุลบุตรชาวเมืองสาวัตถี ที่มี
 คำนำน่าเชื่อถือทัยะว่าลกุณฺณกะ เพราะเหตุที่มีรูปร่างค่อม ด้วย
 ผลกรรมที่เป็นนายช่าง ลดส่วนพระเจดีย์ที่ประชุมชนจะสร้าง
 ใหญ่โตให้เล็กลง แต่เป็นผู้ที่มั่งมี เพราะผลทานที่เป็นนกคุเหว่า
 ได้ถวายผลมะม่วงสุกแก่พระบรมศาสดาในปุเรชาติ เมื่อได้มา
 สดับฟังพระธรรมเทศนา เกิดเลื่อมใสได้บวชแล้ว ได้เรียน
 กรรมฐานในพระพุทธานัก บำเพ็ญวิปัสสนาไป ก็ได้ล่วงละพระ
 อหัตตผล ท่านเป็นผู้มีเสียงเพราะ เหตุที่ได้ถวายทานแก่
 พุทธปมฺพชงฆ์ถึง ๗ วัน วันสุดท้ายได้ปรารถนาว่า ด้วยผลทาน
 อันนี้ ขอข้าพเจ้าพึงเป็นผู้มีเสียงเพราะในศาสนาของพระพุทธเจ้า
 พระองค์หนึ่ง ด้วยกำลังปรารถนาดังนี้ ให้เกิดมีเสียงเพราะกว่า
 ภิกษุทั้งหลาย พระศาสดาจึงทรงตั้งท่านไว้ในฐานเป็นเอตทัคคะ
 ว่าเป็นผู้มีเสียงเพราะ ฯ เมื่อท่านดำรงชีพล่วงกาลนานมา
 พิจารณาเห็นว่ามียุสสังขารสิ้นแล้ว ก็ดับขันธปรินิพพาน ฯ

(ต่อไปนี้ เรื่องไม่ได้กล่าวถึงปรินิพพาน พึงเข้าใจเหมือน
 เรื่องที่ ๗ นี้)

๘. พระปณฺโฑลการทวาชะ เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาล
 การทวาชโคตร ในเมืองราชคฤห์ มีชื่อว่าการทวาชะตามโคตร
 เมื่อเจริญวัยได้ศึกษาจบไตรเพท มีความชำนาญมาก ภายหลัง
 ได้เป็นครุบอมนต์แก่มาณพ ๕๐๐ คน เป็นผู้โลกในอาหาร
 เทียวแสวงหาด้วยอาการควรบ้างไม่ควรบ้าง จนถูกมหาชนติเตียน

ถึงแก่เต็มดาตามอาการเช่นนั้นว่า บิณฑิลการทวาชะ ครึ่ง
ไปเฝ้าพระศาสดาแลได้ฟังธรรมเทศนา เกิดศรัทธาเลื่อมใส จึง
ทูลขออุปสมบท ครั้นบวชแล้วดำรงอยู่ในความไม่ประมาท เจริญ
สมณธรรมไม่นาน ก็ได้บังลุ่มพระอรหันต์ เทียบไปในที่ต่าง ๆ
ก็บันลือสืบทว่า ผู้ใดมีความสงสัยในมรรคผล ผู้นั้นจง
มาถามเรา แม้ในที่เฉพาะพระภิกษุพระศาสดา ก็บันลืออยู่ว่า
พระพุทเจ้าข้า ก็จักควรในศาสนานี้ ของข้าพระองค์ได้ถึงที่สุด
แล้ว ๆ เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงตั้งไว้ในที่
เอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศทางบันลือสืบท แลท่านเป็นผู้เจริญ
ทำให้มากอยู่ในอินทรีย์ธรรม ๓ ประการ คือ สติ สมาธิ ปัญญา
ครั้นดำรงชนมาอยู่โดยควรแก่กาลแล้ว ก็ปรินิพพาน ฯ

๕. พระปุลณ มันทานบุตร เป็นบุตรพราหมณ์มหาศาลใน
บ้านพราหมณ์โทณวัตถุ ในเมืองกบิลพัสดุ์ เป็นบุตรนางมณฑานี
พราหมณี ได้บรรพชาในสำนักพระอัญญาโกณฑัญญะผู้เป็นลุง
ครั้นแล้วได้มาอยู่ในพระพุทธสำนัก เมื่ออุปสมบทแล้ว ไปอยู่ใน
ประเทศชาติภูมิ เจริญสมณธรรมไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหันต์
พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ ท่านตั้งอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการ คือ
มักน้อย สันโดษ ขอบสัจ ไม่เกี่ยวข้องกับหมู่ ปรารภเพียร
บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสนะ
ทั้งสั่งสอนบริษัทให้ตั้งอยู่ในธรรมทั้ง ๑๐ นั้น ครึ่งหนึ่งภิกษุที่
เป็นบริษัทของท่าน ได้ลาไปเฝ้าพระบรมศาสดา ทูลสรรเสริญ

ท่านผู้เป็นอุปัชฌาย์ของท่านว่า ปฏิบัติอยู่ในธรรมทั้ง ๑๐ นั้นด้วย
 สั่งสอนบริษัทให้ตั้งอยู่ในธรรมทั้ง ๑๐ นั้นด้วย พระสารีบุตรอยู่
 ในที่นั้น ได้ยินภิกษุทั้งหลายพรรณนาคุณของพระปุณณะ มีความ
 ประสงค์จะรู้จักแลสนทนากับท่าน เมื่อพระปุณณะมาเฝ้าพระผู้
 มีพระภาคเจ้าแล้วหลีกไปพักอยู่ในที่ควรแห่งหนึ่ง พระสารีบุตร
 ทราบเข้าแล้วจึงไปหา สนทนากันพอควรแล้ว ได้ถามปัญหา
 เรื่องวิสุทธิ ๗ ประการมีศีลวิสุทธิเป็นต้น พระปุณณะก็แก้เปรียบ
 เทียบด้วยรถโดยแจ่มแจ้ง ครั้นแล้วต่างก็อนุโมทนาภาสิตของ
 กันแลกัน ฯ พระปุณณะปฏิบัติอยู่ในคุณธรรม ๑๐ มีความเป็น
 ผู้มีกนน้อยเป็นต้น ทั้งสั่งสอนบริษัทให้ตั้งอยู่ในคุณธรรม ๑๐ นั้น
 พระศาสดาจึงทรงสรรเสริญว่า ท่านเป็นยอดเยี่ยมในทางธรรมกถึก
 ในพุทธศาสนานี้ ฯ

๑๐. พระมหากัจจानะ เป็นบุตรพราหมณ์กัจจานโคตร
 อีกอย่างหนึ่งว่ากัจจายนโคตร ในเมืองอุชเชนี เดิมชื่อว่ากัจจนะ
 เพราะมีผิวพรรณงามเหมือนทองคำ ทั้งมีรูปร่างสรวบ ที่เรียก
 ชื่อว่า กัจจานะ หรือ กัจจายนะ เรียกตามโคตร ฯ พราหมณ์
 ผู้บิดาเป็นปุโรหิตของพระเจ้าจันฑาปัชโชตในกรุงอุชเชนี เมื่อถึง
 แก่กรรมแล้ว ท่านได้รับตำแหน่งปุโรหิตต่อมา โดยเป็นผู้ฉลาด
 เรียบจบไตรเพท ฯ เมื่อพระเจ้าจันฑาปัชโชตทรงทราบว่า พระ
 พุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกแล้ว เสด็จเที่ยวทรงสั่งสอนมหาชนอยู่ใน
 ที่ต่าง ๆ ธรรมที่ทรงสั่งสอนเป็นคุณที่แท้จริง เพราะทำผู้ที่ปฏิบัติ

ให้ได้ประโยชน์ มีพระราชประสงค์จะเชิญเสด็จให้ทรงประกาศ
 ธรรมในกรุงอุชเชนี จึงรับสั่งให้กัจจายนปุโรหิตไปเชิญเสด็จ
 จิงหลดาเพื่อจะบวชด้วย เมื่อได้รับพระราชานุญาตแล้ว ได้ไป
 กับด้วยบริวาร ๙ คน เมื่อสดับธรรมเทศนาแต่พระศาสดา ก็ได้
 สำเร็จพระอรหัตต์หมดด้วยกันทั้ง ๙ คน แล้วทูลขออุปสมบท
 ก็ได้สมดังที่ตั้งใจมาด้วยกัน ต่อมาไม่ช้า ก็ทูลพระศาสดาเพื่อ
 ให้เสด็จไปโปรดในกรุงอุชเชนีตามพระราชดำรัสสั่ง พระศาสดา
 ตรัสว่า ท่านไปเถิด เมื่อท่านไปแสดงธรรมแล้ว พระราชาจะ
 ทรงเลื่อมใส ท่านพร้อมด้วยพระจันดาฬ ๙ องค์ถวายบังคมลา
 แล้วกลับไปกรุงอุชเชนี ประกาศพระศาสนาในวาทให้พระเจ้า
 จันตบิณฑิตแลพวกราชเมืองเลื่อมใสแล้ว จึงมาสู่พุทธสำนัก
 อีก ๗ ท่านมีปริชาดลาดสามารถอธิบายธรรมที่ขอให้ประกอบ
 ด้วยอรรถแลพัญชนได้บริบูรณ์โดยพิสดาร พระศาสดาจึงได้ทรง
 สรรเสริญท่านว่าเยี่ยมยอดทางอธิบายธรรมกว่าภิกษุในพระพุทธ-
 ศาสนา เพราะท่านมีคุณสมบัติดังนี้ นามของท่านจึงมีคำนำ
 เพิ่มขึ้นว่า พระมหากัจจายนะ แลท่านเป็นผู้มีรูปร่างผิวพรรณ
 งามดังกล่าวมา เป็นที่ชอบทัศนาของผู้ที่เห็น เช่นครั้งหนึ่ง
 เสรมฐิบุตรในเมืองโสเรยยะ พอเห็นท่านเข้าแล้ว ก็ฉวยปรีด
 ไปว่า พระเถระนี้พึงเป็นภรรยาเรา หรือภรรยาเราพึงมีวรรณะ
 เหมือนพระเถระนั้น พอคิดอย่างนั้นแล้ว ก็มีเพศกลายเป็น

สัตว์ไป มีความอายต่อพวกพ้อง จึงหนีไปยังเมืองคักกสีลา มี
สามิแล้วมีบุตรเกิดในท้องของคนถึง ๒ คน ต่อเมื่อได้ขอมาโทษ
ท่านแล้ว จึงได้มีเพศกลับเป็นบุรุษดังก่อน ๆ ท่านประสงค์
จะกันเหตุดังนี้เป็นตัวอย่าง จึงนิรมิตรรูปร่างให้อ้วนท้องพลูยเช่น
ที่สร้างกัน ๆ เมื่อท่านดำรงอายุสังขารโดยสมควรแล้วก็ปริ-
นิพพาน ภายหลังแต่พระพุทธปรินิพพาน ฯ

๑๑. พระจุลบันถก ๑๒. พระมหากันถก มีเรื่องเนือง
กันดังต่อไปนี้

พระเถระทั้ง ๒ นั้น เป็นบุตรของธิดาแห่งเศรษฐีในเมือง
ราชคฤห์ มารดาของท่านได้ทำสนทนากับทาสในบ้าน กล่าวว่า
คนอื่น ๆ จะรู้ความผิดของตนเข้า จึงพากันหนีไปอยู่ในที่ ๆ ไม่มี
ใครรู้จัก เมื่อมีครรภ์แก่ ขวนสามิให้กลับสกุล เพื่อจะได้
คลอดบุตรไม่ลำบาก สามิกลัวจะถูกทำโทษ แม้มุกอ้อนวอน
เท่าไร ก็ไม่พอใจกลับ วันหนึ่งเมื่อสามิไปทำงานในที่อื่น
จึงบอกพวกบ้านใกล้เคียงให้ทราบเรื่องแล้วหนีมา สามิกลับมา
ทราบว่าการรยาไปดังนั้น จึงรีบติดตามไปพบในขณะที่นางคลอด
บุตรอยู่กลางทาง พอคลอดแล้วก็พากันกลับไปที่อยู่ ต่อมา
ให้ชื่อบุตรนั้นว่าบันถก ตามนิมิตต์ที่คลอดในกลางทาง ฯ อยู่
มานานมีครรภ์แก่อีก จึงพูดกับสามิแลหนีไปคลอดดังก่อน แล้ว
ก็ให้ชื่อบุตรว่า บันถก อีก ภายหลังเดิมค่านำชื่อคนพี่ว่า มหา
บันถก คนน้องว่า จุลบันถก ฯ เมื่อบุตร ๒ คนโตขึ้น เห็น

ว่าตนไม่มีใครให้สิ่งของเหมือนเด็กอื่น ๆ จึงได้ถามถึงบุตรพบน
 เนือง ๆ นางก็จำต้องบอกตามที่เปนมา แลถูกเด็กทั้ง ๒ รบ
 ให้พากลับบ่่อย ๆ เกิดมีความสงสาร จึงได้พากันกลับมา แต่
 เสริมผู้เป็นตาแลยายรับให้อยู่แต่หลาน ๒ คน ไม่ให้มารดาบิดา
 ของเด็กอยู่ เพราะขายหน้าคนทั้งหลาย แต่ก็กรุณาว่าจะลำบาก
 จึงจัดทรัพย์ข้าวของให้ไปตามควร ๆ เมื่อมหาบัณฑกโตขึ้น ตาม
 ตาไปฟังธรรมเทศนา มีศรัทธาเลื่อมใสอยากจะบวช จึงได้บอก
 แก่ตา ตาก็พาไปยังพุทธสำนัก ทูลขอให้ไปรสบวชให้ พระผู้มี
 พระภาคเจ้า ทรงจัดให้ได้รับบรรพชาเป็นสามเณร ๆ เมื่อมาอายุ
 ครบแล้วก็ได้อุปสมบท พระมหานันทกนั้น กรณบวชแล้วบำเพ็ญ
 สมณธรรมไม่นานเท่าใด ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ทั้งพระศาสดา
 ก็ทรงสรรเสริญว่า เป็นผู้ยอดเยี่ยมทางปัญญาวิภูมิ ถือเป็นผู้ฉลาด
 ในการพลิกแพลงวิธานปัญญาทั่วทุกสิ่งหลาย ๆ ภายหลังท่าน
 ทูลขอรับทำหน้าที่กัตตุเทศก์คือจัดการนิมนต์สงฆ์ พระศาสดา
 ก็ทรงพระอนุมัติ ท่านได้ทำธุระในหน้าที่ด้วยความเรียบร้อย
 แลให้กาลเวลาล่วงไปด้วยฉานสุข มรรคสุข ผลสุข นิพพานสุข ๆ

ต่อมาภายหลังท่านหวังจะให้จุลบันถกได้สุขดังท่าน จึง
 ไปแจ้งความประสงค์แก่เสริมผู้เป็นตา ที่สุดก็ได้ให้จุลบันถก
 ได้บวชสมประสงค์ พระจุลบันถกบวชเข้าแล้ว เรียนอยู่ใน
 สำนักพระเถระผู้พี่ เป็นผู้บัญญัติบท คาถา ๔ บาทเล่าอยู่ถึง
 ๔ เดือนก็จำไม่ได้ ๆ พระมหานันทกจึงบอกว่า บันถก ท่านเป็น

ผู้อำพาในพระศาสนา คาถาเพียง ๔ บาท เรียบมาถึง ๔ เดือน
 แล้วก็ยังจำไม่ได้ จะให้กิจของบรรพชิตสำเร็จได้อย่างไร จงออก
 ไปเสียเถิด ฯ เมื่อถูกประณามเช่นนั้นแล้วออกไปยืนร้องไห้อยู่ ฯ
 ที่เป็นผู้มีปัญญาคับคั้น เป็นเพราะผลกรรมที่ท่านหว่านเพาะเพาะ
 ปลูกผู้เขลา ที่ศึกษาอยู่ด้วยกันในบวรนิมิต ๑ ครั้งนั้นหมอชวก
 ใช้คนให้ไปนิมนต์พระสงฆ์ ๕๐๐ องค์มีพระศาสดาเป็นประธาน
 เพื่อจะถวายทาน คนใช้จึงไปหาพระมหาบัณฑิตผู้กตัญญูเทศก์
 แจ่มเหตุนิมนต์นั้น ท่านคัดพระจุลลบันถกออกเสีย รับจัดแต่
 ภิกษุอื่น ๆ พระจุลลบันถกยังโหม่นนักหนักขึ้น ๑ พระผู้มีพระ
 ภาคว่าเจ้าทรงทราบเหตุแล้วจึงเสด็จไปโปรส ตรัสถามเรื่องแล้ว
 ทรงปลอบให้เบาใจ ประทานผ้าขาวอันสะอาดให้ท่อนหนึ่ง แล้ว
 รับสั่งว่า จงลูบล้างกรรมผ่านไประยะ รโหระณะ รโหระณะ (ผ้า
 อันนำเสวยขลุ่ย ๆ) ๑ ท่านลูบล้างไปในไม่ช้า ผ่านนั้นก็เสรำ
 หมองดังผ้าเช็ดมือ ลูบล้างไปอีก ก็ปรากฏดังผ้าเช็ดหม้อข้าว
 จึงยกเหตุขึ้นพิจารณาว่า ผ่านตามปกติก็สะอาด แต่กลายเป็น
 ของสกปรกไป ก็เพราะเหตุขลุ่ยในกาย ถึงจิตตังก็มีคติเป็นอย่าง
 เดียวกัน คือที่เสรำหมองไป ก็เพราะอุปกิเลสอันจรมาย่ำย
 เมื่อให้สมาธิเจริญอยู่อย่างนี้ ทำรูปาวจร ๔ ให้เป็นบาทแล้ว
 ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา เป็นพระปัจเจก
 ประกอบด้วยมโนมยิทธิ คือสามารถนิมิตคนเดียวให้เป็นได้
 หลายคน คนมากให้เป็นคนเดียวได้ ดังใจประสงค์ แลทรงพระ

ไต่รบี้ผูกกับเชือกขานในภิกขุ ๖ ๑ วันรุ่งขึ้นพระศาสดากับ
 พระสงฆ์ ๕๕๕ องค์ ได้เสด็จไปที่นิมนต์นั้น ๑ เมื่อหมอชวก
 นำข้าวยาคุกเข้าไป พระศาสดาก็ทรงปีติบาตรเสีย แลตรัสบอกว่า
 ในวิหารยังมีภิกษุอีกองค์หนึ่ง ๑ หมอนั้นจึงใช้คนไปนิมนต์ ๑
 ได้เห็นภิกษุที่พระจุลลันถกนิรมิตขึ้นตั้ง ๑๐๐๐ องค์ มีรูป
 ต่าง ๆ กัน ทำกิจที่ต่าง ๆ กัน จึงกลับมาบอก หมอชวกจึงให้
 กลับไปนิมนต์อีก โดยให้ออกซื้อถึงพระจุลลันถก เมื่อเขา
 ไปถึงเข้า จึงถามถึงชื่อนั้น ภิกษุนั้น ๆ ต่างก็บอกว่าเราชื่อ
 จุลลันถก ๑ ผู้นิมนต์ก็ตกใจ จึงกลับมาเล่าให้ฟัง ๑ หมอ
 ชวกจึงสั่งว่า ไปคราวนี้ ถ้าองค์ใดบอกชื่อก่อน ก็จงบอกองค์
 นั้นว่า พระบรมศาสดารับสั่งให้หา แลจงจับชายจีวรไว้ ๑
 ผู้นิมนต์ไปทำตามสั่ง จึงได้พระจุลลันถกมา ภิกษุที่ท่าน
 นิรมิตขึ้นก็หายไปหมด ๑ ด้วยคุณสมบัติดังที่เปนนั้ พระผู้มี
 พระภาคเจ้า จึงได้ทรงตั้งท่านไว้ฐานเป็นเอตทัคคะ ๒ ตำแหน่ง
 คือมโนมยิทธิ นิรมิตซึ่งกายได้ตั้งใจหวัง แลเจโตวิภูฒิ
 ฉลาดพลิกแพลงสมาธิจิตต์ ฯ

๑๓. พระสุกฺติ เป็นบุตรสุนนเศรษฐีในเมืองสาวัตถี ที่มี
 ชื่อว่า สุกฺติ ก็เพราะมีผิวพรรณงามผุดผ่องเป็นนิมิตต์ เมื่อเจริญ
 วัยได้ไปฟังธรรมเทศนาในสำนักพระศาสดา กับอนาถบิณฑิก-
 เศรษฐี ในการฉลองวิหารเชตวัน เกิดศรัทธาเลื่อมใสทูลขอ
 บรรพชา เมื่ออุปสมบทแล้วก็เรียนกรรมฐาน ครั้นเรียนได้

แล้ว ก็ไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่าแต่ผู้เดียว ให้วิปัสณา
เจริญแล้วทำเมตตทานให้เป็นที่ตั้ง ก็ได้บัลลุพระอรหัตต์ ๆ
ท่านมีปรกติอยู่ด้วยความเป็นผู้ไม่มีกิเลส แม้แสดงธรรมแก่ใคร
ก็แสดงอยู่ในเรื่องนี้ พระศาสดาจึงทรงสรรเสริญท่านว่าเกิดใน
ทางอรณวิหาร แต่เมื่อท่านเที่ยวรับบิณฑบาต ก็เข้าเมตตทาน
ในละแวกบ้าน ออกจากงานแล้วจึงรับ ย่อมทำให้ท่านของ
หายกัมมผลมาก เพราะเหตุนี้ จึงได้รับสรรเสริญว่าเกิดในทาง
ทักษิณยะ คือทำตนให้เป็นผู้ควรแก่ทักษิณของหายกอีกคำ-
แห่งหนึ่ง ๆ แท้จริงพระเจ้าอินทพรทุก ๆ องค์ ก็ล้วนแต่อยู่
ด้วยความเป็นผู้ไม่มีกิเลส แลควรแก่ทักษิณของหายก เหมือน
กันทั้งนั้น แต่พระเถระนี้ เป็นผู้พิเศษกว่า ด้วยเหตุที่อยู่กับ
แสดงธรรมแลรับบิณฑบาตโดยอาการดั่งนั้น ฯ

๑๔. พระเรวัต ขทริณยะ เป็นบุตรสุดท้องของนางสารี-
พรหมณี เป็นน้องพระธรรมเสนาบคสารบุตร ซึ่งมีพี่น้อง
ร่วมชนกชนนี ๗ คนด้วยกัน อันมีชื่อเดิมว่า อุปติสสะ จาลา
อุปจาลา สีสุปจาลา จุนทะ อุปเสนะ เรวตะ พระสารีบุตรได้
ชักนํ้านองหญิง ๓ คน น้องชาย ๒ คน ให้บวชหมดแล้ว เหลือ
อยู่แต่เรวต कुमारคนเดียว ฯ เมื่อบุตรและดาบวชกันแล้วดั่งนั้น
มารดาบิดาซึ่งเป็นมิชฌาปฏิภูมิมีความเสียใจมาก คิดกันว่า ถ้า
อุปติสสะให้เรวต कुमारบวชอีกแล้ว ทรัพย์ที่มีอยู่ ๘๓ โกฏิก็จะ
ฉิบหายไป วงศ์สกุลก็จะเสื่อมสูญ ฯ เรวต कुमारพอมีอายุได้ ๗ ปี

มารดาบิดาที่รับจัดการให้แต่งงานกับกุมารทั้งสกุลเสมอกัน เพื่อ
 ให้ปกครองวงศ์สกุลสืบไป ฯ ในวันที่แต่งงานเรวตกุมารเกิด
 ความเบื่อหน่ายใครจะหนีไปบวช เมื่อกลับมาในระหว่างทาง
 ก็อ้างอุบายต่าง ๆ จนหนีได้ ไปบวชในสำนักภิกษุ ๓๐ รูปที่อยู่
 ในป่า ที่พระสารีบุตรได้สั่งไว้ ฯ ภิกษุเหล่านั้นครั้นให้เรวต-
 กุมารบวชแล้ว ก็ส่งข่าวถึงพระสารีบุตรตามที่สั่งไว้ ฯ พระ
 สารีบุตรก็ทูลลาเพื่อไปเยี่ยมสามเณรเรวตได้ถึง ๒ ครั้ง พระศาสดา
 ก็รับสั่งให้รออยู่ ฯ สามเณรนั้นคิดว่า ถ้าเรอยู่ที่นี่ บางทีพวก
 ญาติจะตามมาพาให้กลับไป จึงเรียนกรรมฐานอันเป็นทางปฏิบัติ
 ครั้นเรียนแล้วจึงลาไปอยู่ในป่าไม่ก่ดินหนาม อันมีระยะแต่ที่นั้นไป
 ๓๐ โยชน์ บำเพ็ญอยู่ไม่ช้า ในภายในพรรษานั้นเอง ก็ได้บรรลุ
 พระอรหัตตพหุด้วยปฐิสัมภิตา ๔ ฯ พอออกพรรษาแล้ว พระ
 สารีบุตรก็ทูลลาเพื่อไปเยี่ยมสามเณรอีก ฯ พระศาสดารับสั่งว่า
 เราก็จะไป ได้เสด็จไปกับภิกษุมิจำนวน ๕๐๐ องค์ ฯ พระเรวต
 ทราบว่า พระศาสดาเสด็จมาแล้ว จึงนิรมิตคันธกุฎีเพื่อเป็น
 ที่ประทับแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า แลนิรมิตกุฎาการ ที่จงกรม
 ที่อยู่กลางวัน แลที่อยู่กลางคืนอย่างละ ๕๐๐ เพื่อให้เป็นที่อยู่ที่
 อาศัยแห่งภิกษุสงฆ์ ฯ พระศาสดาประทับอยู่แต่ที่นั้นกับภิกษุ
 ทั้งหลายเดือนหนึ่ง จึงได้เสด็จกลับไปเมืองสาวัตถี ฯ

พระเรวตบวชแล้ว ยินดีอยู่ป่าไม่ก่ดินหนามดังนี้ จึงมี
 ฉายาว่า พระเรวต ขทรวนิยะ แลได้รับสรรเสริญแต่พระศาสดาว่า

ท่านเป็นผู้เลิทางเป็นผู้ยู่ป่า แต่ความจริงพระเถระองค์อื่น ๆ ก็ยืนด้อยู่ในป่าอันเป็นที่สงัด แต่เมื่อจะอยู่ ย่อมกำหนดที่ส่วน ป่าแต่มาตลอดจนโคจรคามอันเป็นที่สบาย ส่วนพระเรวัตไม่เลือก ที่เช่นนั้น ย่อมอยู่ป่าไม่กำหนดนาม ซึ่งเป็นที่ดอนอันประกอบด้วยกรวดแลหินขรุขระ เพราะเหตุนี้ ท่านจึงถูกทรงตั้งไว้ใน เอตทัคคะสถานทางนี้ ข

๑๕. พระกัฆาเรวัต เป็นบุตรแห่งสกุลที่มั่งมีทรัพย์มากใน เมืองสาวัตถี เมื่อเจริญวัยได้ฟังธรรมกถาในสำนักพระศาสดา กับมหาชน มีศรัทธาเลื่อมใสได้บวชในพระศาสนา ครั้นบวช แล้วเรียนกรรมฐาน บำเพ็ญฉานบริกรรมด้วยความไม่ประมาท ทำฉานให้เป็นบาทที่ตั้งแล้ว ก็เจริญวิปัสสนาต่อไป ไม่ช้าก็ได้ สำเร็จพระอรหัตต์ ฯ ท่านเป็นผู้ชำนาญในฉานสมาบัติ อาจ เข้าได้ทั้งในกลางวันแลกลางคืนโดยคล่องแคล่ว ฯ พระศาสดา ทรงปรารภเหตุนี้แล้ว ทรงตั้งท่านไว้ในอัครฐานว่าเป็นผู้มี ความชำนาญในฉาน แต่ท่านเป็นผู้มักสงสัยในวัตถุแม้แต่ที่เป็น กับปียะ เมื่อได้สั่งโคพิจารณาจนเห็นว่า เป็นของควรตามพระ พุทธบัญญัติแล้วจึงบริโภคใช้สอย เพราะเหตุนี้ ท่านจึงมีนาม ปรากฏว่า กัฆาเรวตะ พระเรวัตผู้มักสงสัย ข

๑๖. พระโสณะ โกถิวสะ เป็นบุตรอสุกเศรมณีในเมือง กาฬจัมปา เป็นผู้มีความฉลาด ตั้งแต่มักถือปฏิบัติตลอดจน ตลอด มีประชุมชนนำของกำนันต่าง ๆ มาให้ในสกุลของตนเป็น

อันมาก แลเป็นผู้มีผิวพรรณงามเปล่งปลั่ง จึงได้รับตั้งชื่อว่า
 โสณะ มีสร้อยตามโคตรว่า โกลีวะสะ ซึ่งเป็นสกุลพ่อค้าที่มั่งคั่ง
 เหลือหลาย ได้รับความบำรุงเป็นอย่างดีตั้งแต่เยาว์มา ที่พื้น
 ฝ้ามอฝ้าเทาเมสแดงดงดอกชะบา มีสัมผัสส่ออันทรงว่าบุษผาย
 แลมีขนมีสีคล้ายแก้วมณีปรากฏอยู่ที่พื้นเท้าเป็นอันมาก ฯ ภาย
 หลังพระเจ้าพิมพิสารทรงจัดการส่งไปยังพุทธสำนัก เพื่อให้พระ
 ศาสดาทอดพระเนตรดูชนเหล่านั้น ฯ เมื่อไปถึงแล้วได้ฟังธรรม
 เทศนา เกิดศรัทธาเลื่อมใสจึงขอบวช พระองค์รับสั่งให้ไปลา
 มารดาบิดาเสียก่อน ครั้นได้รับอนุญาตแล้ว ก็ได้บวชสมเจตนา ฯ
 ท่านมีญาติมิตรพวกพ้องมาชมรูปสมบัติอยู่เนือง ๆ ไม่ค่อยมี
 โอกาสจะปฏิบัติ พอเรียนกรรมฐานได้แล้ว ก็ทูลลาเข้าไปสู่
 บำชาซึ่งเป็นบำที่หนาวเย็น ด้วยเห็นว่า บำชาเป็นที่เกลียดของ
 มหาชน ใครคงไม่พอใจมา ฯ เมื่ออยู่ ณ ที่นั้น ก็เพียรบำเพ็ญ
 สมณธรรม เติระจงกรมจนเท้าแตกมีเลือดเประอะทั่วไป เมื่อเติระ
 ไม่ได้แล้ว ก็พยายามกลานไปด้วยเข้าแลมือทั้ง ๒ ธรรมวิเศษ
 อะไรก็ยังไม่ปรากฏ จึงคิดว่า เราพากเพียรถึงเพียงนี้แล้ว มรรค
 ผลอะไรก็ยังไม่เกิด เราเป็นปทปรมบุทลผู้ อากัปกัณเณแล้ว สัก
 เสียดีกว่า ฯ พระบรมศาสดาทรงทราบแล้ว เสด็จไปประทาน
 พระโอวาท ทรงอ้างสายพินที่พระโสณะเคยคิดเล่นมาเปรียบ
 เทียบว่า สายพิน ถัดถึงนัย ดัดเข้าก็ไม่ดั่ง มักขาดไป หย่อน

นัก ดัดเข้า เสียงก็ไม่เพราะ ถ้าไม่ตึงนักไม่หย่อนนัก เป็นกลางๆ แต่พอดี ดัดเข้า เสียงก็ดังเสนาะ ฉันทา ถึงความเพียรก็ฉันทัน ถ้ายิ่งเกินไป ก็มักตกไปข้างฟุ้งสร้าน หย่อนเกินไป ก็ตกไปข้างเกียจคร้าน ถ้าแต่พอดี ก็ให้สำเร็จประโยชน์ เมื่อประทานพระพุทโธวาทเป็นนัยเท่านั้นแล้วก็เสด็จกลับ ฯ ครั้นท่านได้ฟังแล้ว ก็เพียรไปแต่พอดี อยู่มาไม่ช้าก็บรรลุพระอรหัตต์ ฯ ต่อมาภายหลัง พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงตั้งท่านไว้ในอัครฐานว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ปรารภความเพียร โดยไม่มีภิกษุที่พากเพียรเหมือนที่ท่านเพียรมาฉันทัน ฯ

๑๗. พระโสณะ กุฎิคันถ์ เป็นบุตรแห่งอุบาสิกา มีชื่อว่า กาทิ ผู้โสธามัน เกิดในเมืองราชคฤห์ เดิมชื่อว่าโสณะ เป็นผู้ทรงเครื่องประดับหุมาราคาโกฏิหนึ่ง พุทฺธมจึงถือนิมิตต์นี้เดิมฉายาเรียกว่า โสณะ กุฎิคันถ์ ฯ ครั้งนั้น พระมหากัจจายนอยู่อาศัยที่ภูเขายุวัตต์ มารดาของโสณะกุมารเป็นอุปฐากท่าน ฯ เมื่อโสณะกุมารโตขึ้น ก็มีความคุ้นเคยในพระมหากัจจายนยิ่งขึ้น ประสงค์จะอุปสมบทก็ขัดข้อง เพราะประเทศนั้น มีสงฆ์ไม่ครบคณะตามพระพุทธานุญาต พระมหากัจจายนจึงจัดการให้บวชเป็นสามเณรอยู่ถึง ๓ ปี มีภิกษุพอคณะแล้ว จึงได้อุปสมบท ต่อมาเจริญวิปัสสนากรรมฐานไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ แต่นั้นได้ศึกษาสูตรนิตาตในสำนักพระเถระ ครั้นศึกษาได้แล้ว ก็ลาพระอุปัชฌาย์มาเฝ้าพระศาสดา แล่นำผ้ากัมพลที่มารดาฝากมา

ถวาย ฯ เมื่อมาถึงแล้ว รับสั่งให้พระอานนท์จัดเสนาสนะที่พักให้
พระอานนท์ที่ราบพุทธาธิบาย จึงจัดให้อยู่ในภายในพระคันธกุฏี
ที่ประทับ ฯ เมื่อพระโสณะพักผ่อนโดยสมควรแล้ว รับสั่งให้
ถวายธรรมเทศนา ท่านก็แสดงสูตรเป็นอันมากด้วยเสียงอันไพเราะ
ทรงสดับแล้วก็โปรสปราน ประทานสาธุการว่า ธรรมท่านศึกษ
มาดีแล้ว การแสดงเป็นเช่นเดียวกันกับที่เราแสดง ไม่มีหย่อน
หรือยิ่งกว่ากันน้อยหนึ่งเลย ฯ เมื่อได้โอกาสแล้ว ท่านจึงทูล
ขอพระเรื่องอุปสมบทกรรม อันมีพระวินัยรเป็นที่ ๕ ตามที่พระ
อุปัชฌาย์สั่งมา กับเอาผ้ากัมพลแผ่นใหญ่ปูลาดที่พื้นในพระคันธกุฏี
ซึ่งเป็นที่เสด็จอยู่ ตามที่มารดาสั่งให้ปูถวาย ครั้นได้รับประทาน
พรแล้ว ก็ทูลลากลับไปสู่สำนักพระมหากัจจายน แลเล่าเรื่อง
ถวายพระอุปัชฌาย์แต่ต้นจนจบสวน ฯ วันรุ่งขึ้นก็ไปแจ้งเรื่องนั้นๆ
แก่มารดา แลแสดงธรรมที่ถวายแด่พระศาสดาให้ฟัง อุบาสิกา
ผู้เป็นมารดาได้สดับแล้ว ก็มีจิตปราโมทย์เป็นอันมาก ฯ พระ
โสณะ กุฎิกัณเณ มีคุณสมบัติดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงได้
ทรงตั้งไว้ในอัครฐานว่า เป็นผู้แสดงธรรมดีกว่าภิกษุทั้งหลาย ฯ

๑๘. พระสวลี เป็นโอรสแห่งพระศากยกุมาร แลพระนาง
สุปปวาสา เป็นพระธิดาในโกถียวงศ์ ฯ ตั้งต้นแต่มาถืออุปนิสนธิ
ก็มีประชุมชนนำเครื่องบังนการ ๕๐๐ มาถวายพระมารดาทุกเขน
เข้า ฯ พระนางสุปปวาสาทรงบริจาคทานวัตถุสิ่งใด ทานวัตถุ
สิ่งนั้นมิได้สิ้นไป ย่อมเป็นของไม่บกพร่อง บริบูรณ์ดังตั้งก่อน

ที่เป็นดังนี้ ย่อมเป็นเพราะผลทานที่พระกุมารนั้นได้ถวายนาฬงสด
กับทริที่ปฐด้วยสิ่งต่าง ๆ แก่พระพุทธรูปสี่แลพระสาวกสงฆ์ ๆ
แต่พระกุมารนั้นเสวยทุกข้ออยู่ในพระครรภ์ถึง ๗ ปี ๗ วันจึงประสูติ
(นี่ตามนัยที่มีมากแห่ง แต่ในอัฐฎกถารมบทว่า ๗ ปี ๗ เดือน
๗ วัน) ๆ ที่ต้องทุกข์ดังนี้ เพราะครั้งก่อนเป็นพระเจ้าพาราณสี
ยกพลนิทราไป ล้อม นคร หนึ่ง เพื่อ จึงราชสมบัติ ให้ปิดประตู
ใหญ่ ๆ เสีย เปิดประตูเล็ก ๆ ไว้ ถึง ๗ ปี ๗ เดือนก็ยังไม่ได้ขยับ
ต่อมาให้ปิดประตูเล็กตามนัยที่พระราชชนนีของพระองค์ตรัสบอก
อีก ๗ วัน พวกชาวเมืองเข้าออกไม่ได้ ในวันที่ ๗ จึงชวนกัน
ประหารพระราชของตนเสีย แล้วพร้อมกันถวายราชสมบัติ ๆ
บาปกรรมส่วนนี้ ให้ไปเกิดในนรีนาคโดยนาค แลให้มา
ประสพทุกข์ในชาตินี้โดยกาลดังนั้น ๆ แต่เมื่อถึงเวลาประสูติ
ก็ประสูติง่าย คล้ายกะว่าน้ำที่ไหลออกจากธรรมกรก (กระบอก
กรองน้ำ) ทำให้พระทัยของหมู่พระประยูรญาติที่เดื่อคร่อนมา
กลับเย็นเบิกบานไป จึงได้พร้อมกันขนานพระนามตามนิมิตต์
ว่า สิวลิ ๆ เมื่อทรงเจริญขึ้นแล้วเกิดศรัทธาเลื่อมใส ได้ไป
บวชในสำนักพระสารีบุตร ๆ เมื่อจะให้บวชพระธรรมเสนาบดี
สอนตบ้ญจกกรรมฐานแล้วเตือนว่า สิวลิ ท่านไม่ต้องรับการ
สอนอย่างอื่น จงพิจารณาถึงทุกข์ที่เสวยมา ๗ ปี เกิด เมื่อได้
นัยนี้แล้ว ก็พิจารณาถึงทุกข์ลักษณะดังนี้ไป ย่อมสำเร็จ
โสดาในขณะที่ปลงหมวดพระเกศาที่ ๑ สำเร็จสภิกาคาในขณะ

ที่ปลงหมวดที่ ๒ สำเร็จอนาคตในขณะที่ปลงหมวดที่ ๓ พอปลง
พระเกสาหมด ก็สำเร็จพระอรหัตตผล ฯ ตั้งแต่ท่านสำเร็จ
แล้ว อยู่ไหนหรือไปแห่งไร ก็เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยปัจจัย ๔ ด้วยอานิสงส์แห่ง
ทานบริจาคที่ท่านได้บำเพ็ญไว้บ้างก่อน ในพุทธศาสนานี้ ยกเสีย
แต่พระตถาคตเจ้า เป้นอันไม่มีภิกษุองค์ใดมีลาภมากเหมือนท่าน
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงสรรเสริญท่านว่า เปน
ผู้รวยด้วยปัจจัยลาภเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ฯ

๑๕. พระวักกลี เปนบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี ศึกษา
จบไตรเพท วันหนึ่งพระศาสดาเสด็จเข้าไปในนครสาวัตถี มี
ภิกษุแวดล้อมเป็นบริวาร ได้เห็นพระรูปสมบัติของพระองค์เจ้า
แล้ว มีความคิดใจไม่เชื่อในการดู ปราถนาจะชมร่ำไป จึงละ
สมบัติออกบวช ครั้นบวชแล้ว ก็ไม่ตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม
เพลินเฝ้าชมพระโฉมเสมอไป พอมีญาติแก่กล้าสามารถจะเห็น
ธรรมได้ พระศาสดาจึงตรัสว่า วักกลี ท่านมีวิศุทธยอันโสโครก
นี้ จะมีประโยชน์อะไร แล้วประทานนัยว่า วักกลี คนใด
เห็นธรรม คนนั้นแหละชื่อว่าเห็นเรา คนใดเห็นเรา คนนั้นชื่อว่า
เห็นธรรม ถึงได้ฟังพระพุทธโธวาทดังนี้แล้ว ก็ยังไม่เชื่อชมพระรูป
ทรงทราบอธยาศัยว่า ภิกษุนี้ ถ้าไม่เสียใจ จักไม่ตรัสรู้ธรรม
พอจนจะเข้าพรรษา ก็ทรงออกอุบายขับไล่ว่า หลีกไป วักกลี
เมื่อถูกประณามเข้าดังนี้แล้ว ไม่อาจดื้ออยู่ได้ มีความน้อยใจ

ที่ไม่ได้ชมพระรูปดั่งมุ่งหมาย จึงทอดอาลัยในชีวิต ขึ้นไปบน
 ภูเขาเพื่อจะโดดลงให้ตายเสีย ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบว่
 ถ้าภิกษุผู้มีกิเลสได้ปลอบ ก็จะไม่ยอมจากมรรคผล จึงทรงแผ่พุทธา-
 อนุภาพให้ได้เห็นพระองค์ พอได้เห็นเข้า ก็ละความโสกนั้นเสียได้
 กลับมีปกติโสมนัสเป็นอันมากจนตัวลอย เมื่อเท่าข้างหนึ่งยังเหยียบ
 อยู่บนภูเขา นึกถึงธรรมที่ประทานแก่ตนด้วยกำลังศรัทธาได้ชม
 บัณฑิตแล้ว ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ แล้ว
 ก็กลับมาถวายบังคมพระบรมศาสดา ฯ เพราะท่านมีจรรยาเห
 ็นปานนี้ จึงได้ทรงสรรเสริญว่า เป็นผู้ศรัทธาแรงกล้าเลิศกว่า
 ภิกษุทั้งหลายในพระศาสนา ฯ

๒๐. พระราหุล เป็นพระโอรสแห่งพระมหาบุรุษ แดพระนาง
 ยโสธราซึ่งเป็นอรรคมเหสี เมื่อพระศาสดาตรัสรู้อนุตตรธรรม
 แล้ว เสด็จเที่ยวจาริกไปโปรดประชาชนในสถานต่างๆ ภายหลัง
 เสด็จมาสู่กรุงกบิลพัสดุ์ เป็นครั้งแรก ประทานพระธรรมเทศนา
 โปรดพระประยูรญาติมีพระพุทธรชนกเป็นประธาน ให้มีสัตทา-
 ปสาทะในธรรม ในวันที่ ๘ แต่วันที่เสด็จมาถึง พระราหุลกุมาร
 ไปเฝ้าทูลขอราชสมบัติที่พระองค์ทรงสละเสียแล้ว อันพระโอรส
 ควรได้รับสืบพระวงศ์ไป พระศาสดากลับทรงพระมหากรุณา
 ประทานคุณสมบัติอันประเสริฐยิ่ง กล่าวคือ รับสั่งพระสารีบุตร
 ให้จัดการให้พระกุมารได้บรรพชา ด้วยให้รับพระไตรสรณคมน์
 โดยเหตุ ที่มีพระชนม์ เพียง ๗ ปียังไม่พอที่จะอุปสมบท เป็น

สามเครื่องก็แรกในพระศาสนา ตั้งแต่บวชแล้วก็พอใจอยู่ใน
 การศึกษา ลูกขึ้นเข้ากำทรายเข้ากำมือหนึ่งปรารถนาอยู่ว่า ในวันนี้
 เราพึงได้รับโอวาทเลอนุศาสน์ แต่พระทศพลแลพระอุปัชฌาย์
 พระอาจารย์ มีประมาณเท่าเมล็ดทรายในมือ เนื่องด้วยเหตุนี้
 พระพุทโธวาทที่ประทานแก่ท่านจึงมีเป็นอันน้อย เหมือนที่ตรัส
 สอนเกี่ยวในนามของท่าน ซึ่งอุปการะแก่กิจการทั่วไป อันมีน้อย
 ที่ชื่อว่า ราชูล ปัญญาเป็นประโยชน์สำหรับสอดส่องตรวจดูผิด
 ชอบได้ ตั้งแต่วันนี้ขจัดสวโปละปละ สำหรับส่องดูเงาเห็นได้
 กระจ่างแจ้ง ราชูล เจ้าปรารถนาจะทำกรรม คือทำอะไรอะไร กล่าว
 ถ้อยคำอะไร คิดเหตุอะไร อย่างใดอย่างหนึ่ง พึงใช้ปัญญา
 พิจารณาให้รู้ จักผิดชอบเสียก่อน เมื่อรู้ว่าการกระทำนั้น เป็น
 ไปทางเบียดเบียนตนก็ดี ทางเบียดเบียนผู้อื่นก็ดี ทางเบียด
 เบียดทั้งตนทั้งผู้อื่นก็ดี เป็นฝ่ายอกุศลมีทุกข์เป็นกำไรเป็นผล
 อย่าทำเลย ถ้ารู้ว่าเป็นกรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่นนั้น เป็นฝ่าย
 กุศลมีสุขเป็นกำไรเป็นผล ควรทำไป เมื่อกำลังทำอยู่ ก็จง
 พิจารณาอย่างนั้น ถ้ารู้ว่าเป็นกรรมมีโทษดังกล่าวแล้ว พึงคิดเว้น
 เสีย แม้รู้ว่ามิควร พึงหมั่นทำเถิด เมื่อทำแล้ว ก็จงพิจารณา
 อย่างนั้น ถ้ารู้ว่าเป็นกรรมมีโทษ ที่เป็นกรรมทางกาย แลที่เป็น
 กรรมทางวาจา ก็จงแสดงเบ็ดเตล็ดข้อควรหรือต่อพวงสพรหมจารี
 ที่เป็นผู้ฉลาด แล้วพึงระวังอย่าให้เป็นกรรมมีโทษต่อไป ถ้า
 เป็นกรรมทางใจ ก็พึงเบ่งหน้าอย่าขมกระดากเกลียดชัง ตั้งใจ

ระวังต่อไป ถ้ารู้ว่าเป็นกรรมมีคุณ ก็พึงอยู่ด้วยบิณฑบาตโมทย์
 ศึกษาอยู่ในธรรมฝ่ายกุศลทั้งกลางวันและกลางคืนเถิด ฯ ราชูล
 สมณะแลพราหมณ์เหล่าใดเหล่าหนึ่ง ในอดีตกาลที่ล่วงไปแล้ว
 ก็ดี ในอนาคตกาลข้างหน้าก็ดี ในกาลปัจจุบันนี้ก็ดี สมณะแล
 พราหมณ์ทั้งปวงนั้น ที่มีกรรมทางกายทางวาจาทางใจบริสุทธิ์สะอาด
 ล้วนแต่พิจารณากรรมนั้น ๆ ก่อนทั้งสิ้น เพราะเหตุนี้แหละ
 ราชูล เจ้าจึงศึกษาสำเนียงกอยู่ว่า เราจักพิจารณาาก่อนแล้ว ๆ ให้
 กายกรรมวจีกรรมมโนกรรมบริสุทธิ์สะอาด ดังนี้ ฯ อนึ่งเมื่อสามเณร
 ราชูลมีอายุ ๑๘ ปี ตามเสด็จเข้าไปทรงบาตร เหนรูปสมบัติของ
 พระศาสดาแลของคณอันสรวยงาม เกิดมีความวิตกเป็นไปทาง
 กำหนัดยินดี พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงทราบเข้าแล้ว จึงประทาน
 พระโอวาทว่า ราชูล รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ
 เป็นอดีต อนาคต ปัจจุบัน เป็นภายในที่ถือว่าของตน เป็น
 ภายนอก หยาบ เลี้ยดย เลว ประณีต มีในที่ไกลแลในที่ใกล้
 หมดทุกชนิด ควรเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า นั่นไม่ใช่ของเรา
 นั่นไม่เป็นเรา นั่นใช้ตนของเรา ฯ เมื่อได้ฟังดังนี้แล้ว จึงคิดว่า
 ใครได้สดับ พระโอวาท เช่นนี้ จักเข้าไปรับบิณฑบาตในวันนั้นเล่า
 พอคิดเท่านั้นแล้ว ก็หลบลากลับจากที่นั้น ไปนั่งตั้งกายตรงดำรงสติ
 เฉพาะหน้า พระสารีบุตรเถระผู้เป็นอุปัชฌาย์เห็นเข้าแล้วจึงบอก
 ว่า ราชูล ท่านจงเจริญภาวนาอานาปานสติเถิด ด้วยว่าภาวนานี้
 ใครเจริญมากทำให้มากแล้ว มีผลานิสงส์มาก สามเณรได้ฟัง

ดังนั้นแล้ว ก็ปฏิบัติตาม ถึงเวลาเย็นออกจากที่นั่นแล้วไป
 ทูลถามว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อานาปานสติบุคคลเจริญ
 ให้มากอย่างไรทำให้มากอย่างไร จึงมีผลานิสงส์มาก พระผู้มี
 พระภาคเจ้ายังมีได้ตรัสบอกตามที่ทูลถามก่อน ได้ตรัสสอนใน
 รูปกรรมฐานว่า ราชูต ธาตุ ๕ อย่าง คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุ
 ไฟ ธาตุลม ธาตุอากาศช่องว่าง อันมีทั้งภายในทั้งภายนอก ฯ
 ธาตุที่เป็นภายใน ธาตุดิน ได้แก่สิ่งที่แข็งแข็งมีใจครอง คือ
 ผม ขน เถ็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก
 ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไข้ สยรวัดไข้ อาหารใหม่
 อาหารเก่า แลสิ่งอื่นที่มีอาการเช่นนั้น ฯ ธาตุน้ำ ได้แก่สิ่งที่ซึม
 ซาบอยู่ในธาตุดินมีใจครอง คือ ดี เสมหะ หนอง เลือด
 เหงื่อ มันทัน น้ำตา เปรูมัน น้ำลาย น้ำมูก ไขข้อ มูตร
 แลสิ่งอื่นที่มีอาการเช่นนั้น ฯ ธาตุไฟ ได้แก่สิ่งที่ร้อนมีใจครอง
 คือ สิ่งที่ทำให้กายอบอุ่น สิ่งที่ทำให้กายชุดโซม สิ่งที่ทำให้กายกระวน
 กระวาย สิ่งที่ทำอาหารที่กินแล้ว—ดื่มแล้ว—เคี้ยวแล้ว—ลุ่มแล้ว
 —ให้แปรไป แลสิ่งอื่นที่มีอาการเช่นนั้น ฯ ธาตุลม ได้แก่สิ่งที่
 พัดไปมีใจครอง คือ ลมพัดขึ้นข้างบน ลมพัดลงข้างล่าง ลมอยู่
 ในท้อง ลมอยู่ในไข้ ลมสร้านไปตามตัว ลมหายใจเข้าออก แล
 สิ่งอื่นที่มีอาการเช่นนั้น ฯ ธาตุอากาศช่องว่าง ได้แก่ช่องที่มี
 ในกายมีใจครอง คือ ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องที่กลืน

อาหาร ช่องที่อาหารอันกลืนแล้วตั้งอยู่ แลช่องที่อาหารออกโดย
 ส่วนภายใต้ เป็นที่ว่างอันเนื้อแฉกเลือดไม่ติดกัน แลสิ่งอื่นที่มี
 อาการเช่นนั้น ๆ ชาติ ๕ ที่เป็นภายในดังนั้นก็ดี ที่เป็นภายนอก
 ที่ไม่มีใจครองทั้งหมดก็ดี ก็เป็นสักว่าชาติอย่างหนึ่ง ๆ เท่านั้น
 เจ้าพึงเห็นด้วยปัญญาอันชอบตามที่เป็นอย่างนี้ สิ่งนั้นไม่ใช่ของ
 เรา ส่วนนั้นไม่เป็นเรา ส่วนนั้นไม่ใช่ตัวของเรา ครั้นเจ้าเห็น
 อย่างนั้นแล้ว ย่อมเบื่อหน่ายคลายกำหนดในชาตุนั้น ๆ ๆ ราหู
 เจ้าจงเจริญภาวนา ทำให้เหมือนดิน ให้เหมือนน้ำ ให้
 เหมือนไฟ ให้เหมือนลม ให้เหมือนช่องว่าง เมื่อเจริญได้
 อย่างนี้ ผัสสอารมณ์ที่กระทบเข้า เป็นที่ชอบก็ดี เป็นที่ชังก็ดี
 ชังเกิดขึ้นแล้วจักไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ได้ เหมือนชนทั้งหลาย
 เขาทั้งหลายของสอาดแลของโสโครกมีคุณแลมูตรเป็นต้น ลงใน
 แผ่นดินแลในน้ำ ไฟไหม้ของสอาดแลของโสโครกมีคุณแลมูตร
 เป็นต้น ลมพัดของสอาดแลของโสโครกมีคุณแลมูตรเป็นต้น แล
 อากาศช่องว่างย่อมไม่ตั้งอยู่ในที่ไหน ฉันทิด ดิน—น้ำ—ไฟ—ลม
 ย่อมไม่รักไม่ชังเกลียดหน่าย ในเพราะเหตุอย่างนั้น เจ้าจงเจริญ
 ภาวนาให้เหมือนด้วยดินน้ำไฟลมแลอากาศ ฉันทนั้น เมื่อเจริญ
 ได้อย่างนี้ ผัสสอารมณ์ที่กระทบเข้า เป็นที่ชอบก็ดี เป็นที่ชังก็ดี
 ชังเกิดขึ้นแล้ว จักไม่ครอบงำจิตตั้งอยู่ได้ ฯ

เมื่อตรัสสอนอย่างนั้นแล้ว ประทานพระโอวาทว่า ราหู เจ้า
 จงเจริญเมตตาจิตให้หมู่สัตว์เป็นสุข อันละพยายามความคิดแข่ง

ให้เขาฉิบหายได้ เจริญกรุณาจิตจะให้หมู่สัตว์พ้นทุกข์ อันละ
วิหเสาคความให้เขาลำบากได้ เจริญมิตาความพลอยชอบใจใน
สมบัติที่เขาได้ อันละอริความไม่ยินดีในสมบัติที่เขาได้เสียได้
เจริญอุเบกขาความวางเฉยแล้วแต่กรรมของเขา อันละปฏิกะ
โทษอันกะทบจิตต์เสียได้ เจริญอุสสุกเหன்றว้างกายไม่งาม อัน
ละราคะความกำหนัดรักใคร่สิ่งที่ชอบเสียได้ เจริญอนิจสัญญา
ความรู้จักว่าสังขารเป็นของไม่เที่ยง อันละอัสมีมานะความถือตัว
ว่าเราเป็นนี่เป็นนั่นได้ ฯ

ครั้นทรงสั่งสอนดังนี้แล้ว จึงตรัสบอกอานาปานสติภาวนา
ว่า ราหุล เจ้าจงเจริญอานาปานสติคือตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้า
ออกที่เป็นไปอย่างไร ภาวนานี้ บุคคลเจริญทำให้มากอยู่แล้ว
ย่อมมีผลานิสงส์มาก ฯ

สามเณรเมื่อได้สดับฟังพระพุทธโอวาทดังนี้แล้ว ก็มีจิตต์
ปีติยินดี ภายหลังเมื่อได้อุปสมบทยังไม่ครบพรรษามัชฌาณแก่
กล้าแล้ว พระศาสดาก็ทรงสั่งสอนในวิปัสสนากรรมฐาน สั่งจิตต์
ฟังไปตามกระแสพระธรรมเทศนา ก็ได้สำเร็จพระอรหัตตผล ฯ
พระราหุลเป็นผู้ใคร่ศึกษาพระธรรมวินัย ตั้งแต่ครั้งเป็นสามเณร
มาดังนี้ จนมีเกียรติคุณปรากฏแผ่ไป พระศาสดาจึงทรงตั้งไว้ใน
ตำแหน่งเอตทัคคะ คือเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ใคร่ต่อ
การศึกษาในพระศาสนานี้ ฯ

๒๑. พระรฐบาล เป็นบุตรแห่งรัฐपालเศรษฐีผู้เป็นหัวหน้า

ในลุลลโกณฐิตินคม ในแวนแวนกรุ ครั้นเจริญวัยได้ศึกษา
 ศิลปวิทยาเป็นอันมาก เมื่อพระผู้มั่งพระภาคเจ้าพร้อมด้วยภิกษุ
 สงฆ์ เสดจไปประทับอยู่ที่นั่นนั้น ได้ไปฟังธรรมเทศนากับ
 พวกพ้องมากด้วยกัน มีศรัทธาเลื่อมใสจะใคร่บวช จึงทูลขอ
 บรรพชา รับสั่งว่ากุลบุตรที่ยังไม่ได้รับอนุญาตแต่มารดาบิดายัง
 ไม่ให้บวชได้ จึงทูลลาไปขออนุญาตต่อมารดาบิดา ก็ไม่ได้
 สมหวัง เพราะว่าตนเป็นบุตรคนเดียว เป็นที่รักมากของมารดา
 บิดา อ่อนวอนเท่าไรๆ ก็ยังไม่สำเร็จ จึงลงนอนไม่ลุกขึ้นกิน
 อาหาร ถึงแก่รำพึงอยู่ว่าถ้าไม่ได้รับอนุญาตให้บวช เปนยอมตาย
 อยู่ในที่นี้ ที่สุดก็ได้รับอนุญาต ครั้นได้แล้วก็มีคามยินดียิ่งนัก
 บำรุงร่างกายพอมีกำลังแล้ว ก็ไปเฝ้าพระศาสดากราบทูลว่าได้
 รับอนุญาตแล้ว ก็ไปร่ำไห้อุปสมบท ครั้นบวชแล้วสักครั้งเดือน
 ก็ตามเสด็จพระศาสดาไปยังเมืองสาวัตถี เจริญวิปัสสนาด้วยความ
 ไม่ประมาท ไม่ช้าก็สำเร็จพระอรหัตต์ แล้วทูลลากลับไปเยี่ยม
 มารดาบิดา ก็ทรงอนุญาตให้ไป ถึงแล้วก็เข้าพักอยู่ในพระราช-
 อุทยานของพระเจ้าโกรพย์ ซึ่งเป็นพระเจ้าแผ่นดินในกรุงรัฐ แล้ว
 ไปเยี่ยมมารดาบิดาตามที่สั่งไว้ ครั้นเยี่ยมแล้วก็กลับอยู่ณที่พัก ๆ
 อยู่มาวันหนึ่ง พระเจ้าโกรพย์เสด็จประพาสพระราชอุทยาน ทอด
 พระเนตรเห็นเข้าแล้วก็ทรงจำได้ เพราะทรงรู้จักมาแต่เดิม จึง
 เสดจเข้าไปตรัสถามว่า รัฐบาลผู้เจริญ ความเลื่อมใสอย่าง
 บุคคลบางพวกถึงเข้าแล้วจึงออกบวช คือ แก่ เจ็บ สิ้นทรัพย์

สัญญาติ ซึ่งจะต้องตัวต่อไปไม่ได้แล้ว ส่วนท่านยังหนุ่ม ไม่เจ็บไข้ มีทรัพย์มาก ทั้งเป็นที่นับถือของชาวนิกมนี้ ออกไปบวชเสียได้ เพราะรู้เหาะอะไร ท่านจึงยกธัมมเทศ ๔ ข้อแสดงถวาย ข้อต้นว่า โลกคือหมุ่สัตว์อันชราเข้าไปใกล้ไม่ยั่งยืน ข้อสองว่า โลกไม่มีผู้ป้องกัน ไม่เป็นใหญ่เฉพาะตน ข้อสามว่า โลกไม่มีอะไรเป็นของ ๆ ตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป ข้อสี่ว่า โลกพ่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอ้อม เป็นทาสแห่งตัณหา ฯ พระมหากษัตริย์ทรงสดับดังนั้นแล้ว ก็ทรงเลื่อมใสยินดี ตรัสอนุโมทนาแล้วก็เสด็จกลับ ฯ ส่วนท่านครั้นพักอยู่ในแวนแคว้นนั้นตามสมควรแล้ว ก็กลับมาสู่พุทธสำนัก ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงปรารภถึงพระวิฑูลว่า เป็นผู้บวชด้วยกำลังศรัทธา มาแต่เดิม กว่าะบวชได้ก็แสนลำบาก จึงได้ทรงยกย่องว่า เป็นผู้เลิดทางเป็นผู้บวชด้วยศรัทธากว่าภิกษุสงฆ์ ฯ

๒๒. พระกณทธานะ เกิดในสกุลพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี เมื่อเจริญวัยได้เรียนจบไตรเพท ภายหลังมาฟังธรรมเทศนาในสำนักพระศาสดา เกิดศรัทธาเลื่อมใส ได้อุปสมบทในธรรมวินัย ตั้งแต่อุปสมบทแล้ว อยู่หรือไปในที่ไหน ๆ ก็มีหญิงรูปสรวยติดตามไป ด้วยอำนาจเศษกรรมชั่วที่ท่านทำไว้ในครั้งก่อน ท่านเองมิได้เห็น กฤหัสถ์แลบรรพชิตทั่วไปได้เห็นปรากฏ ตำนานแลเขาจะเย้ยท่านโดยประการต่าง ๆ เดิมท่านชื่อว่า ธานะ เมื่อมีหญิงติดตามไปเช่นนั้น สามเณรแลทหริภิกษุมากด้วยกัน

ก็กล่าวว่า ธาน โกลโท ชาโต พระธำมณีเป็นผู้ตามก เนื่อง
แต่เหตุนี้มา ท่านจึงมีข้อปรากฏว่ากฤษณะบั้ง โกลเทธำมณี
บั้ง แลท่านก็กล่าวโต้ตอบด้วยคำหยาบ สมเด็จพระบรมศาสดา
ทรงทราบแล้วรับสั่งให้หามาเฝ้า ตรัสสอบถามได้ความตามจริง
แล้ว ทรงห้ามไม่ให้กล่าวคำหยาบ พระเจ้าโกศลทรงทราบเข้า
แล้วให้สอบสวน ความจริงจึงปรากฏว่ารูปนั้นใช่หญิงจริง เป็น
รูปปรากฏเพราะกรรมชั่วร้าย กลับทรงเลื่อมใสปรารถนาท่านด้วย
จิตบังจ้าย ฯ เมื่อท่านได้โทษนั้นเป็นที่สบายแล้ว เจริญกรรมฐาน
ไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ แต่นั้นหญิงรูปงามที่เคยติดตาม
ก็อันตรธานหายสูญไป ฯ ต่อมาภายหลัง ครั้นเมื่อพระศาสดา
จะเสด็จไปเมืองอุคคะ ตามนิมนต์ของนางมหาสุภททาผู้โส-
ดาบัน รับสั่งให้พระอานนท์แจกสลากแก่พระอรหันต์ ๕๐๐ เว้น
ภิกษุที่เป็นบุตชน เพราะต้องเหาะไปทั้ง ๕๐๐ องค์ พระอานนท์
ก็ทำตามรับสั่ง พระกฤษณะจึงบันลือสหบาทเหาะขึ้นบน
อากาศ ขอบจับสลากก่อน แลครั้งเมื่อจะเสด็จไปในการนิมนต์
ของนางจุลสุภททาก็ดี ครั้งจะเสด็จไปสู่ชนบทช่อสุนาปรันตะก็ดี
ก็ขอบจับสลากก่อนภิกษุสงฆ์ ๕๐๐ ฯ ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ พระ
ผู้มีพระภาคเจ้า จึงสรรเสริญว่า ภิกษุกฤษณะ เป็นผู้เล็ด
ทางเป็นผู้จับสลากก่อนกว่าภิกษุผู้ริบสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ฯ

๒๓. พระวัคชีสะ เป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี ได้
เรียนจบไตรเพท แลรูปร่างพิเศษอีกอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่าฉวสสะ

เป็นมณฑลสำหรับเอาเล็บเคาะสสะศพที่ตายแล้วตั้ง ๓ ปี ก็รู้ได้
 ว่าสัตว์ที่มีสสะเช่นนี้ไปเกิดในกำเนิดโน้น มีเวทแลมนต์เหล่านี้
 เป็นเครื่องบำรุงชีพตลอดจนพรรคพวก จนเป็นที่นับถือของคน
 เป็นอันมาก ได้ขียนยานอันปดบังเที่ยวไปแสดงมนต์กับพวกพ้อง
 ของคนในที่ต่าง ๆ ภายหลังได้ยินมหาชนสรรเสริญว่า พระบรม-
 ศาสดาเป็นนักปราชญ์ จึงเข้าไปเฝ้าเพื่อสนทนากัน ครั้นไปถึง
 แล้วก็แสดงความสามารถของตน ฯ พระบรมทศพลจึงรับสั่งให้
 เอาสสะศพที่ตายแล้วมาตั้งไว้ ๔ สสะ สสะหนึ่งของผู้ที่ไปเกิดใน
 นรก สสะหนึ่งของผู้ที่ไปเกิดในมนุษย์ สสะหนึ่งของผู้ที่ไป
 เกิดในสวรรค์ สสะหนึ่งของพระอรหันต์ผู้ปรินิพพานแล้ว แล้ว
 ก็ตรัสให้ทาบ ฯ วงศ์สมาณพเอาเล็บเคาะตรวจดูแล้ว ก็ทาบ
 สสะทั้ง ๓ ข้างต้นถูกต้อง พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ประทานสาธุการ
 ทก ๆ ครึ่งที่ทาบ ครั้นถึงสสะที่ ๔ พิจารณาอย่างไร ๆ ก็ทาบไม่ได้
 มีความอายเก้อเงินกระดากอยู่ ประสงค์จะรู้มนต์ที่ตนยังไม่รู้
 จึงทูลขอเรียน ฯ พระศาสดาตรัสว่า มนต์นี้ต้องบวชก่อนจึงจะ
 เรียนได้ มีความปรารถนาจะเป็นคนมีชื่อเสียงโด่งดังในสากล-
 ขมพฐทวีป ในเมื่อเรียนมนต์ได้แล้ว จึงบวชเพื่อเรียนมนต์ใน
 พระพุทธสำนัก ต่อแล้วบวชแล้ว ก็ได้รับการศึกษากรรมฐานอัน
 กำหนดพิจารณาอาการ ๓๒ ตามที่จริงอย่างไร แลได้เจริญวิปัสสนา
 ต่อไป ก็ได้ล่วงลุล่วงอรหัตตผล ฯ ได้ยินว่า พระเถระองค์นั้น
 ตั้งแต่เมื่อสำเร็จพระอรหัตต์แล้ว เมื่อจะเข้าไปเฝ้าพระทศพล

เวลาไหน ๆ ก็ประพันธ์ทศกาถาพรรณนาพระพุทธรูป เปรียบ
เทียบกับพระจันทร์ พระอาทิตย์ อากาศ ทะเลใหญ่ ข้างตัว
ประเสริฐ ราชสีห์ เป็นที่ฟังได้ความดี แล้วก็เข้าไปเฝ้า ฯ
เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงสรรเสริญว่า วังคีสกัญ
เป็นผู้เลิดทางมีปัญญาไหวพริบเฉลียวฉลาดในเรื่องประพันธ์กว่า
ภิกษุสงฆ์ในพระศาสนา ฯ

๒๔. อุปเสนะ วังคันตบุตร เป็นบุตรวังคันตพราหมณ์แล
นางสารพราหมณ์ จึงได้มีสร้อยนามดังนี้ เป็นน้องพระธรรม-
เสนาบดี พอม้วยเจริญชันควรแก่การเล่าเรียน ก็ได้เรียนจน
จบไตรเพท ต่อมาได้ฟังธรรมเทศนาในสำนักพระศาสดา มี
ศรัทธาเลื่อมใส ได้บรรพชาในพุทธศาสนา บวชมาเพียงพรรษา
เดียว ก็ให้อุปสมบทแก่กุลบุตร พระทศพลทรงทราบเข้าแล้ว
ก็ทรงดำริเห็นว่า เป็นผู้สละเพราเมาความมักมาก จึงคิดว่า เราจะ
ให้พระศาสดาประทานสาธุการด้วยเรื่องมีบริษัท หลีกไปสู่ที่สงัด
แห่งหนึ่งแล้ว ก็ตั้งหน้าบ่าเพ็ญวิปัสณากรรมฐาน ไม่นานก็
บรรลุพระอรหัตต์ ฯ เมื่อท่านมีพรรษาครบ ๑๐ แล้ว กุลบุตร
ในสกุลต่าง ๆ ได้ฟังธรรมกถาอันวิจิตรแต่ท่าน ก็มีความเลื่อมใส
มาขออุปสมบทในสำนัก ท่านก็ฝึกหัดให้มีความชำนาญคล่อง
แคล่วในวินัยแล้วจึงให้อุปสมบท แลให้ศึกษาในธุดงค์ ๑๓ ให้
มีความนิยมในการอยู่ในป่าเหมือนด้วยท่าน ภายหลังมีภิกษุเป็น
บริวารมากถึง ๕๐๐ องค์ ที่เป็นอย่างนี้ ก็เพราะจรรยาของท่าน

เป็นเหตุให้ประชุมชนที่รู้เห็นเกิดความเลื่อมใส ทั้งฝึกให้ภิกษุ
ซึ่งเป็นบริษัทมีความปฏิบัติดีเป็นเหตุเช่นนั้น ภายหลังพาบิณฑ
มาเฝ้า พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอบถาม ทรงทราบความตามที่
เป็นมา จึงประทานสาธุการเฉพาะเรื่องนั้นว่า สาธุ สาธุ อุปเสน
ดีละ ฯ อุปเสน แล้วทรงสรรเสริญความชอบของท่านโดยบรรยาย
เป็นอนก แลทรงตั้งท่านไว้ในฐานเป็นเอตทัคคะว่าเป็นผู้เลิศ
ฝ่ายให้พหุชนเลื่อมใส ฯ

๒๕. พระทัฬหะ มัลลบุตร มีปฏิสนธิในพระครรภ์ของ
พระเทวีแห่งพระเจ้ามัลลราช ในเมืองอนุปิยะ ในแคว้นแคว้น
มัลละ ฯ พระมารดาถึงมรณะเมื่อจวนจะประสูติ เวลาที่
เผาศพนั่นในป่าช้า พอเห็นอุทรถูกไฟร้อนเข้าก็แตกเป็น
๒ ภาค พระกมารก็กระเด็นไปตกบนกองหญ้าด้วยบุญญาภพ
ในหนหลัง เมื่อจะตั้งพระนาม พระอัยยิกาผู้อุปถัมภ์ต่อมา
จึงขนานตามนิมิตต์ที่ไปตกบนที่เช่นนั้นแล้วรอดอยู่ว่า ทัฬหะ
ที่มีสร้อยว่า มัลลบุตร ก็เพราะเป็นโอรสของพระเจ้ามัลลราช
เมื่อทรงเจริญขึ้นมีชนชาติได้ ๗ ปี มีความเลื่อมใสในพระศาสนา
เมื่อจะบรรพชาเป็นสามเณร ได้บัตถุโสดาในเวลาปลงหมวด
พระเกศาที่ ๑ บัตถุสภิกทาในเวลาปลงหมวดที่ ๒ บัตถุนาคา
ในเวลาปลงหมวดที่ ๓ บัตถุพระอรหัตต์ในเวลาปลงพระเกศา
หมด ฯ เมื่อท่านได้สำเร็จผลสุดความมุ่งหมายแล้ว ดำริหว่า

เราเสร็จกิจแล้ว ควรทำความชวนชวายในการจัดเสนาสนะแล
รับแจกภัตตาหารแก่สงฆ์ จึงกราบทูลความดำริห์แต่พระศาสดา
เมื่อได้รับพระพุทธานุมัติแล้ว ก็ได้ทำกิจอันเป็นหน้าที่ด้วยอิท-
ธานุภาพเป็นอย่างดี ฯ มีคำสรรเสริญว่า ในระหว่างเวลาที่ท่านจัด
เสนาสนะถวายภิกษุสงฆ์ วิหารใหญ่ ๑๘ ตำบล ท่านกวาดตาม
บริเวณเรียบร้อย เสนาสนะก็จัดดี เตียงแลตั้งก็ชำระสอาด
น้ำฉนแลน้ำใช้ตั้งไว้ตามระเบียบ จนมีชื่อเสียงปรากฏไปในที่
ทั้งปวง ฯ ท่านมีอายุเพียง ๗ ปี แต่ประกอบด้วยคุณสมบัติ
ดังกล่าวมา พระบรมศาสดาจึงโปรดให้อุปสมบททีเดียว ฯ แล
มีเรื่องเล่าว่า ครึ่งหนึ่งเป็นเวลากลางคืน ภิกษุมาร่วมกัน
ประสงค์จะชมฤทธิ์ท่าน บอกให้ท่านจัดเสนาสนะให้ในที่ศ
ไกล ๆ ต่างแห่งกัน ท่านก็นิรมิตรภิกษุรูปหนึ่ง ฯ มีร่างกาย
เหมือนกับท่าน ใหม้นวมืดสว่างรุ่งเรือง นำหน้าพระเถระองค์
หนึ่ง ฯ ไปบอกท่านเตียงนี้ตั้งเป็นต้น ครั้นจัดให้แล้วจึงกลับ
ไปที่อยู่ของท่าน ฯ พระศาสดาตรัสเหตุนี้ให้เป็นความอุบัติ
แห่งเรื่องในที่ประชุมพระอริยสงฆ์แล้ว ทรงตั้งท่านไว้ในอัคร-
ฐานว่า เป็นผู้จัดเสนาสนะประเสริฐกว่าภิกษุทั้งหลายในพระ
ศาสนานี้ ฯ

พระเถระนั้นเมื่อจะนิพพาน เข้าสมบัติตามกาลที่กำหนด
แล้ว พอออกแล้วพิจารณาเห็นสังขารของตนจะตั้งอยู่เพียงประ-
เดี๋ยวเดียว แลคิดว่าถ้าไม่กราบทูลพระศาสดา แลให้หมู่

สพรหมจารีทราบ นั่งปรินิพพานในที่นี้ หาเป็นการสมควรไม่
 ต่อเมื่อให้พระศาสดาทรงอนุญาตก่อนแล้ว แสดงอิทธิคุณภาพให้
 ประชุมชนเห็นว่าพระศาสนาเป็นนียยานิกธรรม นั่งเข้าเตโชธาตุ
 ปรีนิพพานบนอากาศ เมื่อทำอย่างนี้ ชนทั้งหลายที่ไม่มีศรัทธา
 เลื่อมใส ก็จะเกิดศรัทธาเลื่อมใส การที่มีศรัทธาเลื่อมใสนั้น
 ก็จะเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแลความสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอด
 กาลนาน ครั้นแล้วก็เข้ากราบทูลปรีวิตถังนั้น ฯ พระผู้มี
 พระภาคเจ้าทรงทราบแล้วก็ทรงอนุญาต ฯ ภิกษุทั้งหลาย ที่เป็น
 บุตรชน เป็นโสดาบันน์ เป็นสกิทาคามี ทราบเข้าแล้ว บางพวก
 ก็มีการอุญฺญจิตต์ในท่าน บางพวกก็ร้องไห้ถึง ฯ พระผู้มีพระ-
 ภาคเจ้าทรงทราบวารจิตต์ของท่านแล้วก็ตรัสเตือนว่า ทัพพะ ถ้า
 เช่นนั้น ท่านจงแสดงอิทธิปาฏิหารแก่เราแลภิกษุสงฆ์เถิด ฯ
 ในทันใดนั้น ภิกษุสงฆ์ทั้งปวงก็มาประชุมกัน ฯ ท่านจึงแสดง
 ปาฏิหารทั้งปวง เป็นต้นว่าเป็นผู้เดียวบ้างเป็นสมณะหลายรูปบ้าง
 แล้วกลับมาถวายบังคมพระศาสดา แต่นั้นขึ้นไปสู่เวหาส นิรมิต
 แผ่นดินบนอากาศแล้วก็นั่งโดยบัลลังก์ ทำปริกรรมในเตโชกสิณ
 เข้าสมาบัติแลออกแล้ว รำพึงถึงสรีระที่จะแตกดับ กลับเข้า
 สมาบัติอีก อธิษฐานซึ่งเตโชธาตุที่จะให้สรีระใหม่แล้วก็ปรี-
 นิพพาน ไฟก็ติดทั่วทั้งสรีรกาย เผาไหม้หมดจนเท่าแลเขม่าก็
 ไม่มีส่วนเหลือแล้วก็ดับไป ด้วยกำลังอธิษฐาน ฯ

๒๖. พระปิ่นท้าวจนะ เป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี
 ปิ่นทะ เป็นชื่อตั้ง จนะ เป็นชื่อโคตร ประชุมชนเรียกรวม
 กันว่า ปิ่นท้าวจนะ ครั้งหนึ่งมาฟังพระธรรมเทศนาในพระพุทธ-
 สำนัก มีศรัทธาเลื่อมใส เมื่อได้บรรพชาอุปสมบทแล้ว เจริญ
 วิปัสสนากรรมฐานไม่นานก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ฯ ถึงท่านสำเร็จ
 แล้ว เมื่อพบกับภคุหิสต์แลบรรพชิตทั่วไป ก็พูดด้วยวสลาท
 อันเป็นคำหยาบว่า มาเจ้าถ่อย ไปเจ้าถ่อย เอาไปเจ้าถ่อย ถือ
 ไว้เจ้าถ่อย ดังนี้ เป็นต้น ฯ ภิกษุทั้งหลายก็นำความกราบทูลพระ
 ศาสดา ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าถึงทรงทราบอยู่ว่า พระอรหันต์
 ย่อมละวาสนาที่ติดเนื่องมาเพราะกิเลสในบ้างก่อนไม่ได้ ละได้
 ขาดแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น แต่มีพระพุทธรูปประสงฆ์จะ
 ทรงประกาศเรื่องนี้ จึงรับสั่งให้หาท่านมาเฝ้า เมื่อตรัสถามแล
 ทรงทราบความตามที่ท่านทูลโดยจริงแล้วรับสั่งว่า ภิกษุปิ่นท-
 วจนะนี้ ที่กล่าวด้วยคำว่าถ่อย ไม่กล่าวด้วยความโกรธเคือง
 มุ่งร้ายอย่างไรเลย เพราะโทสะอันเป็นมูลรากเธอเป็นอริยะละ
 ขาดแล้ว ที่กล่าวดังนั้น เป็นโดยวาสนาอันเนื่องมาแต่กิเลสใน
 ปุริมาชาติซึ่งเธอเกิดในกำเนิดพราหมณ์มา ๕๐๐ ชาติ เคยกล่าวคำ
 ว่าวสละโดยมานะจนชินมา ฯ อนึ่งพระเถระนี้ พวกเทวดาย่อม
 รักใคร่เคารพนับถือมาไหว้ทุกเย็นเช้า ที่เป็นอย่างนี้ มีนิทานว่า
 ครั้งก่อนท่านเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ให้มหาชนดำรงอยู่ในเบญจศีล
 ทำให้ไปเกิดในสวรรค์ ได้ยินว่า ตามส่วนมากพวกเทวดาที่เกิด

ในสวรรค์ชั้นกามาพจร ๖ ชั้น เมื่อตรวจคุณสมบัติของตนในสถานที่
ที่ตนเกิด เห็นว่าสมบัติที่เราได้กั้นนี้ ได้เพราะอาศัยพระเถระ
ด้วยเหตุนี้ จึงได้มีความรักใคร่ในพระเถระคั้งนั้น ๆ พระศาสดา
ทรงปรารภถึงเหตุนี้ จึงได้ทรงสรรเสริญท่านว่าเป็นผู้เลิดทางเป็น
ที่รักใคร่ชอบใจของพวกเทวดา ฯ

๒๗. พระพาหิยะ ทารุจรียะ เป็นบุตรแห่งสกุลในแวนแคว้น
พาหิยะ มีชื่อว่าพาหิยะตามนามของแวนแคว้น เมื่อเจริญวัยได้
ประกอบการค้าขายบำรุงชีพ ครั้งหนึ่งไปค้าขายทางเรือในมหาสมุทรที่
ในเมืองสุวรรณภูมิ ยังไม่ถึงประเทศที่ปรารถนาไปเกิดเรือแตก
กลางสมุทร มหาชนที่ไปด้วยกัน เป็นอาหารของปลาแลเต่าไป
หมด เหลือแต่ตนคนเดียว เกาะท่อนไม้ไปขึ้นทำสุปราระได้
ในวันที่ ๗ แต่วันที่เรือแตกมีผ้าเครื่องนุ่งห่มหลุดลุ่ยหมด เกิด
ความอายจึงเอาสาหร่ายในสระแห่งหนึ่งมาพันตัว เอากระเบื้อง
ที่เขาทอดทิ้งไว้ในศาลเจ้าถือไปเที่ยวหาภิกษาหาร พวกมนุษย์
เห็นเข้าแล้วเข้าใจกันว่าเป็นพระอรหันต์ มีความเลื่อมใสโดยยิ่ง
ได้บริโภคอาหารแล้ว ก็ไปอาศัยอยู่ที่ศาลเจ้า มีความเห็นว่า
เพราะเรานุ่งสาหร่าย เขาจึงเลื่อมใสทำสักการะเช่นนั้น ควรเรา
จะประพจน์ให้ออกอุยษ์ยิ่งขึ้นไป จึงลอกเอาเปลือกไม้ที่บาง ๆ มา
กรองทำเป็นผ้าห่มอยู่ต่อไป ๆ ด้วยเหตุที่เครื่องนุ่งห่มอย่างนั้น
จึงมีฉายาเต็มชื่อนว่า ทารุจรียะ แต่นั้นมา พรหมผู้หนึ่งซึ่ง
เคยเป็นสหายเก่า ทราบว่าพาหิยะบุรุษเป็นผู้ตถโลกอยู่เช่นนั้น

จึงมาแต่พรหมโลกแสดงให้รู้สัณนิชชอบแล้ว แนะนำให้ไปเฝ้า
 พระศาสดาในเมืองสาวัตถี ฯ พอรู้สัณแล้วเกิดความสังเวช
 จึงด่วนไปโดยมรรคาอันไกลไม่หยุดยั้ง ถึงนครสาวัตถีในเวลา
 รุ่งเช้า ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้ากำลังเสด็จเข้าไปทรงบาตรใน
 ละแวกบ้าน จึงหมอบลงริมพระพุทธรบาท ทูลอาราธนาวิงวอน
 ให้ประทานธรรมแก่ตน ฯ พระบรมทศพลทรงทราบว่าเป็นผู้มี
 ญาณแก่กล้าแล้ว ก็ประทานธรรมโดยนัยย่อซึ่งรวมลงในไตร-
 สิกขา ฯ พอได้สดับเข้าก็ส่งญาณไปตามกระแสพระธรรมเทศนา
 ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ มีความประสงค์จะ
 บรรพชา แต่ยังไม่บรรชาจ্বর จึงไปเที่ยวเสาะหา ได้เห็น
 ท่อนผ้าที่กองหยากเยื่อแห่งหนึ่งก็เข้าดูอยู่ ฯ ขณะนั้นอมมุนษย์
 ที่เป็นศัตรูมาแต่ชาติก่อน ก็เข้าสิงในตัวโคลูกอ่อนให้ชีวิตตาย
 เสีย ฯ พระศาสดาเสด็จออกจากที่เข้าไปทรงบาตร ได้ทรงเห็น
 พระหิยะบัลเฑิตลุ่มอยู่ที่กองหยากเยื่อ จึงรับสั่งให้ภิกษุสงฆ์จัดการ
 เผาสุริระ ครั้นแล้วให้นำอัฐิมาบ้นจุไว้ในเจดีย์ ที่รับสั่งให้
 ก่อใกล้ทาง ๔ แยก เพื่อให้เป็นที่สักการะของประมุขชน ฯ

พระพหิยะนี้ ถึงยังไม่ได้บรรพชาอุปสมบท พระศาสดา
 ก็ทรงรับว่า เป็นภิกษุผู้เถระ เหตุที่ท่านได้สำเร็จแล้วมีความ
 มุ่งอยู่ในอุปสมบทกรรมดั่งนั้น ฯ ภายหลัง พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงปรารภถึงเหตุนี้ จึงทรงตั้งท่านไว้ในอัครฐานว่าเป็นผู้เลิศ
 ทางตรัสรู้ธรรมรวดเร็ว ฯ

๒๘. พระกุมารกัสสป เป็นบุตรของธิดาเศรษฐีในเมือง
 ราชคฤห์ มารดาท่านเมื่อกำลังเป็นสาวปรารถนาจะบวช แต่ขอ
 อนุญาตมารดาบิดาเท่าไรก็ไม่ได้ ภายหลังเมื่อมีสามีได้มีครรภ์ตั้ง
 ขึ้นแต่หารู้ตัวไม่ว่ามีความมุ่งหมายจะบวชอยู่ดังเมื่อเป็นสาว จึงขอ
 อนุญาตต่อสามี ครั้นได้แล้วก็ไปบวชในสำนักภิกษุหนึ่ง มีครรภ์
 โตขึ้นจนเห็นชัด พวกภิกษุเห็นเข้าแล้ว จึงถามพระเทวทัตต์
 พระเทวทัตต์ตัดสินว่าไม่เป็นสมณ บอกให้สึกเสีย ก็มีความ
 ยินดีอยู่ในบรรพชา พวกภิกษุหนึ่งจึงพาไปกราบทูลพระบรมศาสดา
 จึงรับสั่งให้พระอุบาลีวินิจฉัยเรื่องนั้น พระอุบาลีให้เชิญผู้ใหญ่
 ชาวสาวัดดี มีอุบาลีกาวิสาขาเป็นประธานให้สอบสวนดู เมื่อ
 รู้ตัวว่านางนั้นมีครรภ์มาก่อนบรรพชา ท่านจึงตัดสินว่า ภิกษุณี
 นั้นเป็นผู้มีศีลบริสุทธิอยู่ พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ประทานสาธุการ
 ว่า อธิกรณ์เรื่องอุบาลีวินิจฉัยดีแล้ว ภิกษุณีนั้นครั้นมีครรภ์
 แก่แล้วก็คลอดบุตรเป็นชาย พระเจ้าปัสเสนทิโกศลทรงทราบ
 แล้วก็โปรสให้นำไปเลี้ยงไว้ในพระราชฐาน ทรงขนานชื่อว่า
 กัสสป พอครบบวชได้ ก็ทรงพาไปจัดให้บวชอยู่ในพระพุทธร-
 สำนัก ครั้นบวชเข้าแล้ว เรียกว่าพระกัสสปก็รู้จักกันยาก เพราะ
 ชื่อนี้มากด้วยกัน จึงตั้งชื่อว่า กุมารกัสสป ตามนิมิตต์ที่เป็น
 โอรัมบุญธรรมอันพระราชาทรงชุบเลี้ยงมาตั้งแต่เป็นเด็ก ๆ ท่าน
 เป็นผู้เอาใจใส่ในการบำเพ็ญวิปัสสนา แลศึกษาพระพุทธรวณะ
 ตั้งแต่บวชมา ภายหลังท่านไปบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่า ได้ฟัง

ปัญหาพยากรณ์แต่พระศาสดา แล้วเจริญวิปัสณาไป ก็ได้
 สำเร็จพระอรหัตต์ ฯ ภิกษุผู้เป็นมารดาท่าน มีหน้าซุ่มไป
 ด้วยน้ำตาถึง ๑๒ ปี เพราะคิดถึงท่านตั้งแต่จากไปอยู่ป่า วันหนึ่ง
 ได้เห็นท่านมาในระหว่างถนน ร้องทักว่าลูก ๆ วังตรงเข้าไปหา
 เซล้มลงไป มีน้ำนมไหลออกด้วยความรักจนมีจ্বরเปือก ลูกขึ้น
 ได้ตรงเข้ากอดด้วยความลืมหัด ฯ พระเถระเห็นดังนั้น จึงนึกว่า
 ภิกษุผู้เป็นมารดาเรา ถ้าเราพูดด้วย ก็จะเสื่อมจากมรรคผล
 ควรจะพูดด้วยคำกระต้าง จึงกล่าวว่า ท่านมัวทำอะไรอยู่ แม้แต่
 ความรักก็ยังตัดไม่ได้ พอได้ฟังเข้าก็เสียใจว่า พุทโธ พระเถระ
 ช่างพูดหยาบได้ จึงย้อนถามว่า ๆ อะไรพ่อ ก็ได้ฟังท่านว่าดังนั้น
 อีก เกิดคิดขึ้นว่า เพราะลูก เราจึงกลืนน้ำตาไม่ได้ถึง ๑๒ ปี
 แต่ลูกช่างมีน้ำใจแข็งต่อเรา เราจะไม่มี ความเกี่ยวกับลูก พอดี
 คิดเท่านั้นแล้ว ก็ตัดความเสนหาในบุตรได้ ตั้งใจบำเพ็ญธรรมต่อ
 ไป ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ในวันนั้นเอง ฯ พระกุมารกัสสป
 จำเดิมแต่ได้สำเร็จมา เมื่อจะแสดงธรรมแก่บรรพชิตแลคฤหัสถ์
 น้อยคนหรือมากคน ก็แสดงได้อย่างวิจิตรอันประดับด้วยอุปมา
 แลเหตุผล พาให้คนฟังเข้าใจง่าย แลลาตออกอุบายให้ผู้ฟัง
 สำเร็จผล ดังที่กล่าวเป็นกลให้ภิกษุผู้เป็นมารดาล่วงลุดถึงธรรม
 ที่หวังนั้น ฯ เพราะอย่างนี้ ท่านจึงได้รับปัสสงสาแต่พระ-
 บรมศาสดาว่า เป็นผู้ประเสริฐฝ่ายกล่าวธรรมอันวิจิตรในพระ
 ศาสนา ฯ

๒๘. พระมหาโกญจนาท เป็นบุตรมหาพราหมณ์ชื่ออัสสา-
 ลายนะ แลพราหมณ์ชื่อจันทวดี เป็นสกุลใหญ่อยู่ในเมืองสาวัตถี
 ประกอบด้วยศิลปวิทยา แลมีทรัพย์มั่งคั่ง ได้รับตั้งชื่อว่า โกญ-
 จนาทมานพ มีอายุพอควรเล่าเรียนได้ ก็ได้เรียนจบไตรเพท
 แลวิชาอย่างอื่นตามความนิยมของสกุล ฯ เมื่อพระศาสดาได้ทรง
 ทรมานซึ่งอัสสาทายนะพราหมณ์ด้วยธรรมเทศนา ให้ละมิจนา-
 ทิฎฐิได้ จนพอใจนับถือพระพุทธศาสนา เพื่อประโยชน์แก่
 ธรรมอันทำความบริสุทธิ์ให้ได้ ฯ เนื่องแต่ครั้งนั้น โกญจนาทมานพ
 ก็มีใจเลื่อมใสในพระศาสนา ต่อมาได้ฟังพระธรรมเทศนาใน
 สำนักพระศาสดา ยังมีศรัทธาเลื่อมใสหนักขึ้น จึงมาบรรพชา
 ในสำนักพระมหาโมคคัลลาน์แลพระสารีบุตร เวลาที่ปลงผม
 จะบวช ท่านเจริญวิปัสสนาละตัณหาเสียได้ พอผลัดผ้ากฐนให้
 นุ่งห่มผ้ากาสาบัตร์เข้า ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฎิสัม-
 ภิทา๔ ครั้นบวชแล้ว ก็มีนามปรากฏในพระศาสนาว่า มหา-
 โกญจนาท เหตุที่ท่านมีความชำนาญในปฎิสัมภิทา เมื่อไปมาหาสู่
 เข้าห่มพระสาวกผู้ใหญ่ พอใจสนทนาเรื่องนี้ ถึงไปเฝ้าพระ
 ศาสดา พอมีโอกาสนี้ทูลถามปัญหาในปฎิสัมภิทา ฯ ท่านสันตติ
 ในทางนี้ยิ่งกว่าภิกษุทั้งหลายในพระศาสนา พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทรงทักมหาเวทลลสูตรอันเนื่องด้วยท่าน ให้เป็นความอุบัติแห่ง

เรื่องแล้ว ทรงตั้งท่านไว้ในอัครฐานว่า เป็นผู้ถึงความแดนฉาน
ในปฏิสัมพันธ์ ๔ ฯ

๓๐. พระอานนท์ เป็นโอรสแห่งพระเจ้าสุกโกทนะศากยะ
แลพระนางกัสาโคตมี ในพระนครกบิลพัสดุ์ พอทรงเจริญวัย
ขึ้นแล้ว ก็ทรงศึกษาศิลปวิทยาตามนิยมแห่งศากยวงศ์ ฯ เมื่อ
พระบรมศาสดาประทับแรมอยู่ที่อนุปิยนิคมของมัลลคหัตถีย์ ได้
เสด็จออกผนวชในคราวเดียวกับ พระเจ้าภัททิยศากยราชา เป็นต้น
อุปสมบทแล้วมาไม่ช้า ได้สดับธรรมกถาในสำนักพระปุลณมณฑา-
นบุตร ก็ได้ดำรงอยู่ในโศคาบัตติผล ฯ เมื่อพระทสพลตรัสรู้ มา
แล้ว ๒๐ ปี มีภิกษุที่เป็นพุทธบุรุษากเปลี่ยนวาระกัน มีได้มีประจำ
พระองค์ ฯ ภิกษุสงฆ์เลือกสรรคพระอานนท์ให้รับหน้าที่ ท่าน
เป็นผู้ที่สมสัทธิรอบคอบยังไม่รับโดยทันที ต่อเมื่อพระผู้มีพระภาค-
เจ้าประทานพรตามที่ท่านขอลาแล้ว จึงได้เป็นพุทธบุรุษากประจำ
ด้วยความเรียบร้อยมิได้บกพร่องตลอดมา แลเป็นผู้ประกอบด้วย
คุณสมบัติอันพิเศษหลายสถาน คือเป็นพหูสูตร ได้ฟังธรรมที่ทรง
แสดงแก่ท่านแลแก่ผู้อื่นๆ เป็นอันมาก เป็นผู้มั่งคั่ง จำทรงที่
ศึกษาแล้วแม่นยำ เป็นผู้มั่งคั่ง เฉลียวฉลาดในเชิงแสดงธรรม
ให้ผู้ฟังรู้ง่าย เป็นผู้มีวัชิตี เพียรศึกษาสาธยายทรงจำแลเพียร
บำรุงพระศาสนา เป็นพุทธบุรุษากดีไม่มีภิกษุเทียมตั้งแต่วันรับ
หน้าที่มา ฯ เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงตั้งท่านไว้ใน
อัครฐาน ๕ ตำแหน่งว่า อานนท์เป็นผู้เยี่ยมยอดกว่าภิกษุทั้งหลาย

ที่เป็นพหูสูต เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง เป็นผู้มั่งคั่ง
 ฐาก ในศาสนานาน ๆ ครั้นจำเนียรกาลล่วงมา เมื่อสมเด็จพระบรม-
 ศาสดาเสด็จปรินิพพานแล้ว ท่านได้บำเพ็ญสมณธรรมด้วยความ
 ไม่ประมาท ก็ได้สำเร็จพระอรหัตผล เป็นผู้ได้รับเลือกให้
 วิสัชฌายะพระสุตตันตปิฎกกับพระอภิธรรมปิฎก ในคราวปฐม-
 สังคายนาสืบศาสนธรรมวงศ์มาจนบัดนี้ เมื่อท่านมีอายุได้ ๑๒๐ ปี
 พิจารณาเห็นอายุสังขารว่า เดินไป๗วัน เราก็จปรินิพพาน
 มหาชนได้ทราบเรื่องนี้แต่ท่านแล้ว ก็มาประชุมกันทั้ง ๒ ฝ่าย
 แม่น้ำโรหิณี พอถึงวันที่ ๗ ท่านก็เหาะขึ้นไปบนอากาศที่กลาง
 แม่น้ำถึง ๗ ชั่วโมงตาล นิ่งโดยบัลลังก์แล้วก็แสดงธรรมกถาแก่
 พุทฺชนพอควรแล้ว ก็อธิษฐานว่า สรรกายของเราจะแตกเป็น
 ๒ ภาค ภาคหนึ่งจะตกในฝั่งนี้ อีกภาคหนึ่งจะตกในฝั่งโน้น
 ครั้นแล้วก็เข้าเตโชธาตุ เปลวไฟก็ตั้งขึ้นเผาผลาญ สรรกาย
 ก็แตกไปตกเหมือนดังอธิษฐาน เสียงมหาชนนำเสียงปริเทวนาการ
 ร่ำร้องให้ถึงท่านคล้ายกะว่าแผ่นดินจะถล่ม ยิ่งกว่าเสียงที่ร้องให้
 ในเวลาที่พระศาสดาเสด็จปรินิพพาน ประชุมชนเที่ยวรำพรณ
 เพื่อไปตั้ง ๔ เดือนว่า เมื่อพระเถระผู้ถือบาตรจีวรของพระศาสดา
 ยังอยู่ ก็เหมือนดังว่าพระศาสดาของเราทั้งหลายยังทรงพระชนม์
 อยู่ ในบัดนี้ พระศาสดาของเราปรินิพพานเสียแล้ว ดังนี้ ฯ

๓๑. พระอรุเวลกัสสป เป็นบุตรพราหมณ์มีนามโคตรว่า
 กัสสป ได้ฉายาว่า อรุเวล ตามแดนที่อยู่อาศัยในคราวที่บวชเป็น

ชฎิล มีน้องชาย ๒ คน ชื่อนทกัสสปคน ๑ ช่อคยากัสสปคน ๑
 เป็นผู้เกิดก่อนพระศาสดาอุบัติในโลกทั้ง ๓ คน เติบโตขึ้นแล้ว
 ได้เรียนจบไตรเพททั้งหมดด้วยกัน พี่ชายใหญ่มีบริวาร ๕๐๐
 น้องคนรองมี ๓๐๐ น้องคนเล็กมี ๒๐๐ ต่อมาทั้ง ๓ พี่น้อง
 พิจารณาเห็นพ้องกันว่า ลัทธิของตนเป็นสภาวะเพียงชั่วมีดยับันน์
 เท่านั้น ไม่เป็นแก่นสารในภพหน้า จึงพากันบริวารของตน ๆ
 ออกบวชเป็นดาบส เพื่อความเป็นบุญจนภพหน้า พี่ใหญ่ตั้ง
 สำนักอยู่ที่ตำบลอุรุเวลา น้องรองตั้งอยู่ที่คิงแม่น้ำมหาคงคา
 น้องเล็กตั้งอยู่ที่ตำบลยาสีสะ อันมีระยะไม่ไกลกันเท่าไร อยู่ใน
 แขวงเมืองราชภักดีด้วยกัน พวกกันตั้งพิธีบูชาไฟอยู่ในสำนักของ
 ตน ๆ ๑ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้แล้ว ทรงส่งพระสาวก
 ให้เที่ยวไปประกาศพระศาสนาในที่สถานทุกแล้ว ทรงเห็นพวก
 ขวามคมมีอุปนิสัยสัวยอยู่มาก จะทรงตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นในที่นั้น
 มีพระพุทธประสงค์จะพาชฎิล ๓ พี่น้องกับทั้งพวกบริวาร ซึ่งจะ
 สำเร็จพระอรหัตต์ ให้ไปปลุกศรัทธาด้วย จึงเสด็จไปสู่อาศรม
 ของอุรุเวลกัสสป ครั้นถึงแล้วได้ทรงทรมานด้วยธรรมวิธีต่าง ๆ
 จนอุรุเวลกัสสปกับบริวารเห็นลัทธิของตนไม่เป็นแก่นสาร กลับใจ
 เลื่อมใสในธรรม ลอยบริวารเสียในแม่น้ำแล้ว ทูลขออุปสมบท
 ก็โปรดให้เป็นภิกษุ ด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา ทรงบาตรแลจีวร
 อันสำเร็จด้วยฤทธิ ๑ พี่น้องทั้ง ๒ กับพวกบริวารซึ่งอยู่ท้ายน้ำ
 ได้เห็นบริวารลอยมา ก็เข้าใจว่าอันตรายมีแก่พี่ จึงด่วนมา ได้

เหนบวกันดั่งนั้นแล้ว ก็ได้ตามแลทราบความชัดแล้ว เกิด
 เลื่อมใสศรัทธา จึงพากันเข้าทูลขออุปสมบท ก็ได้โปรสให้เป็นภิกษุ
 โดยนัยนั้น ๆ ครั้นต่อมาทรงเห็นว่าสมณะทั้งหลายดั้นนั้นมอันทรย์
 แก่กล้าแล้ว จึงประทานพระธรรมเทศนาเรื่องอาทิตยปริยายสูตร
 ยกราคะโทสะโมหะเป็นต้นขึ้นตรัสเปรียบกับไฟ ให้สมกับที่
 ท่านเคยบูชาไฟมา ท่านเห็นจริงตามกระแสธรรม ก็ได้สำเร็จ
 พระอรหัตตังพร้อมด้วยกัณ ๗ เมื่อพระบรมศาสดาตามพระสาวก
 ๑๐๐๓ องค์ เสด็จไปเมืองราชคฤห์ ครั้นถึงแล้วก็เสด็จเข้าไป
 ประทับอยู่ในลัฏฐิวัน ๆ พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบแล้ว พร้อม
 ด้วยราชบริวาร เสด็จไปเฝ้าในที่ประทับ ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้า
 ทอดพระเนตร เห็นอาการของพวก ราชบริวาร ต่าง ๆ กันยังไม่อ่อน
 น้อม จึงรับสั่งให้พระอรุณเวลกัสสป ซึ่งเคยเป็นที่นับถือของชน
 เหล่านั้น ประกาศความไม่เป็นแก่นสารแห่งลัทธิเก่า ชนเหล่านั้น
 จึงน้อมจิตต์คอยฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา พระองค์จึงได้
 ทรงแสดงอนุပพพิกขาแลจตุราริยสังจี พระเจ้าพิมพิสารกับบริวาร
 แสนกับหมื่นหนึ่ง ได้บรรลุถึงโสดาปัตติผล ชนอีกหมื่นหนึ่งได้ตั้ง
 อยู่ในพระไตรสรณคมน์ ต่อมาก็ได้ทรงประดิษฐานพระศาสนา
 ในเมืองราชคฤห์เป็นหลักฐาน ๆ พระอรุณเวลกัสสปมีบริวารมาก
 เป็นกำลังในพระศาสนาเช่นนั้น พระศาสดาจึงทรงตั้งไว้ในฐาน
 เป็นเอตทัคคะว่า เป็นผู้มั่งมีวิทยามาก ประเสริฐกว่าภิกษุทั้งหลาย
 ในพระพุทธศาสนา ฯ

๓๒. พระกาฬุทายี เป็นบุตรอำมาตย์ในเมืองกบิลพัสดุ์ เกิดในวันเดียวกันกับพระโพธิสัตว์ ได้รับตั้งชื่อว่า อุทายี เพราะในวันที่เกิดพาให้ชาวนครทั่วไปเบิกบานใจ ภายหลังมีคำนำว่า กาฬุทายี ตามนิมิตร์ที่มีผิวเนื้อดำ เป็นที่สนิสนมกับพระโพธิสัตว์มาแต่เยาว์ ฯ เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรู้แล้ว ประทับอยู่ในเมืองราชคฤห์ พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบแล้ว มีพระราชประสงค์จะได้เห็น จึงรับสั่งให้อำมาตย์คน ๑ มีบริวาร ๑๐๐๐ ไปเชิญเสด็จมาสู่ นครกบิลพัสดุ์ อำมาตย์นั้นไปถึงแล้ว ได้ฟังธรรมเทศนาของพระศาสดา กับด้วยบริวารทั้ง ๑๐๐๐ ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ แลได้บวชหมดด้วยกัน ครั้นแล้วก็ไม่ทูลเชิญเสด็จตามพระราชดำรัสสั่ง ฯ พระพุทธบิดาเมื่อยังไม่ได้ทรงเห็นพระศาสดาสมพระราชประสงค์ ก็ทรงจัดอำมาตย์คน ๑ มีบริวาร ๑๐๐๐ ให้ไปตั้งนั้นอีก รวมหมดถึง ๕ ครั้ง เป็นอำมาตย์ ๕ คน บริวาร ๕๐๐๐ ไปถึงแล้ว ได้ฟังธรรมเทศนา ก็สำเร็จพระอรหัตต์แลบวชหมดด้วยกัน ไม่ให้กิจสำเร็จสมพระราชหฤทัยได้ ฯ ต่อมารับสั่งให้กาฬุทายีอำมาตย์พร้อมด้วยบริวารอีก ๑๐๐๐ ไปเชิญเสด็จ กาฬุทายีอำมาตย์เมื่อจะไปทูลลาออกบวชด้วย ครั้นได้รับพระราชานุญาตแล้ว ก็ไปเฝ้าถึงที่ประทับ ได้สดับธรรมเข้าแล้ว ก็บังลุพระอรหัตต์แลได้บวชหมดเหมือนพวกก่อน อยู่มาถึงน้าแล้ง ซึ่งมีมรรคาอันราบรื่น ก็เชิญพระศาสดาให้เสด็จไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์ตามพระราชดำรัสสั่ง ครั้นทราบว่าทรงรับโดยพุทธวิสัยแล้ว ก็

ทูลลาล่วงหน้าไปเพื่อให้พระพุทธรูปเป็นต้นทรงทราบล่วงหน้าก่อน
พอถึงแล้วก็ให้การเป็นไปดังนั้น ชักนำประชาชนนับมณัฏฐ์
เป็นต้น ให้มีความเลื่อมใสในพระศาสนาเป็นอันดี ฯ พระบรม
ทศพลทรงปรารถนาถึงความรอบคอบแลความสามารถของท่านอันให้
เกิดผลดีเห็นปานนั้น จึงทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งว่า เป็นผู้เล็ด
ทางทำสกุลงให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ฯ

๓๓. พระพักตร์พระเป็นบุตรเศรษฐีในเมืองโกสัมพี ตั้งต้น
แต่วันที่ท่านมาถือปฏิสนธิ สกุนเศรษฐีผู้บิดา ก็มีลาภมียศ
ทวีขึ้น ฯ พอคลอดได้ราว ๕ วัน นำท่านไปอาบน้ำในแม่น้ำมหา
ยมนา เพื่อให้ความสวัสดิตามถ้อยคำในคำบั้นนั้น เมื่อกำลัง
ให้อาบน้ำอยู่ ปลาใหญ่ตัวหนึ่งเห็นเข้าสำคัญว่าอาหาร อ้าปาก
ซุบเอาไปได้ เพราะความตกตะลึงกลัวของพวกผู้ใหญ่ แต่หารก
เป็นผู้มีบุญไม่มีความลำบาก ดังว่าอยู่ห้องที่นอน ปลานั้นพอซุบ
กุมารกลืนเข้าไปไว้ในท้อง ก็ทุรนทุรายคล้ายจะกลืนก้อนเหล็ก
แดงเข้าไป วายไปเร็วพลันโดยระยะไกลถึง ๓๐ โยชน์ เข้าไป
ติดชายที่เขาซึ่งปักไว้ในเขตรเมืองพาราณสี พอปลดออกจากชาย
ก็ตาย เจ้าของชายเอาปลานั้นเที่ยวเร่ขาย เศรษฐีในเมืองนั้น
เป็นผู้มั่งมีทรัพย์ถึง ๘๐ โกฏิ แต่เป็นผู้ไม่มีบุตร ก็รับซื้อไว้
เป็นราคา ๑๐๐๐ กหาปณะ เมื่อภรรยาเศรษฐีแล้ปลา ได้เห็น
ทารกอยู่ในท้องยังรอดอยู่ ก็ร้องเอะอะขึ้น เศรษฐีผู้สามให้
เขากลองเที่ยวตีประกาศเรื่องไป แล้วนำทารกไปเฝ้าพระเจ้า

พาราณสีทุกให้ทรงทราบเหตุ พระองค์จึงรับสั่งให้เสด็จไว้ ๑
 เศรษฐีผู้เป็นบิดามารดาเดิม เมื่อทราบเรื่องเข้าแล้ว ก็รีบไปหา
 เศรษฐีนั้น พอได้เห็นก็จำได้ว่าบุตรของตน จึงได้ขอกิน ฝ่าย
 เศรษฐีบิดาเลี้ยง ก็ไม่ให้เพราะรักมาก ทั้ง ๒ ฝ่ายได้ตอบกัน
 เท่าไร ก็ไม่ยินยอมกัน จึงพร้อมกันไปเฝ้าพระราชอาษาขอให้โปรส
 ตัดสิน จึงรับสั่งเป็นกลางให้เศรษฐีทั้ง ๒ ข้างช่วยกันอุปการะกุมาร
 ต่างก็ช่วยกันบำรุงเป็นอย่างดี ตั้งแต่นั้นมาบุญญาธิการของทารก
 นั้น ให้สกุลเศรษฐีทั้ง ๒ มั่งมีสมบัติยิ่งกว่าก่อนมา เมื่อเศรษฐี
 บุตรนั้นเจริญวัย เศรษฐีทั้ง ๒ ฝ่ายต่างก็สร้างปราสาท ๓ หลัง
 ให้กุมารนั้นพลัดอยู่ให้สบายทั้ง ๓ ฤดู ให้มีแต่พวกสัตว์คอย
 บำเรอทั้งกลางวันแกลางคืน ให้พลัดเปลี่ยนอยู่เมืองละ ๔ เดือนๆ
 เสมอมา ๑ ท่านได้รับความบำรุงเจริญมาใน ๒ สกุลเช่นนั้น จึงได้
 มีชื่อเรียกกันว่า พักกะบัง พากะบัง ตั้งแต่นั้นมา ๑ ภายหลัง
 ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดา เกิดศรัทธาเลื่อมใสได้
 อุปสมบท เจริญวิปัสสนาอยู่ ๗ วัน พออรุณขึ้นเป็นวันที่ ๘ ก็ได้
 สำเร็จพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา ๔ ๑ ต่อแต่เมื่อพระ
 พักกะบังได้อุปสมบทแลสำเร็จมาดังนี้ มหาชนต่าง ๆ ขึ้น ต่าง
 ก็นำไตรจีวรแลบังจายอื่น ๆ อย่างสุขุมประณีตแต่สกุลทั้ง ๒ ไปถวาย
 แต่ท่านไม่บริโภครด้วยกิเลสเลย ๑ พระเถระนี้ เมื่อเป็นฆราวาสอยู่
 ๘๐ ปี มีสมบัติไม่บกพร่องเลย แลไม่เคยมีโรคอะไรๆ ทั้งเมื่อ
 บวชมาราว ๖๐ พรรษา ไม่เคยมีอาพาธแม้แต่เล็กน้อย ที่สุด

แต่เนื่อผลสมอสักนิตหนึ่งซึ่งเป็นเครื่องแก้โรคไข ก็ไม่เคยใช้
 ทั้งเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยเจตุนิจัยต่าง ๆ ประการ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะ
 บุญที่ท่านได้บำรงรักษาไขแลถวายยาแก้โรค กับทำที่สำหรับถ่าย
 อุจจาระให้เป็นสาธารณะในครั้งก่อน ตามอำนาจผล ๆ อนึ่งเมื่อ
 ท่านสำเร็จแล้ว ยินดีจำพรรษาอยู่แต่ในป่า ไม่พอใจอยู่ใกล้
 บ้าน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปรารภถึงท่านซึ่งมีปฏิปทาตั้งที่เป็น
 มา จึงได้ทรงตั้งท่านไว้ในฐานันดรว่า เป็นผู้ไม่มีโรคไขเบียด
 เบียด แลท่านเมื่อใกล้จะปรินิพพาน ได้แสดงพากุลสูตร ซึ่ง
 ประกาศความสุขทางกายทางจิตต์ของท่านเนื่องแต่บรรพชา มา ให้
 ปริพาชกซึ่งมีชื่อว่าอุเจลกัสสโป ซึ่งเป็นสหายเก่าในคราวที่ท่าน
 เป็นฆราวาส ให้ได้ฟังจนจบ ปริพาชกนั้นฟังแล้วละลัทธิเดิม
 เสียได้ กลับมีความเลื่อมใส ขออุปสมบทในพระศาสนา ครั้นได้
 อุปสมบทแล้วปฏิบัติธรรมไม่ช้า ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ๆ ถึงวัน
 ที่ท่านจะปรินิพพาน บอกให้พระสงฆ์มาประชุมแล้ว ก็เข้าเตโช-
 สมบัตินั่งปรินิพพานในที่ประชุมสงฆ์ ไฟก็ไหม้ผิวหนังเนื้อเลือด
 หหมดสิ้นไป เหลือแต่อัณฐีซึ่งมีสีขาวดังว่าดอกมลิอยู่เท่านั้น ฯ

๓๔. พระโสภิตะ เป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี เมื่อ
 เจริญวัยได้ไปฟังธรรมที่พระศาสดาทรงแสดง มีศรัทธาจะใคร่
 บวช เมื่อได้บวชแล้วเจริญวิปัสณาไปก็สำเร็จพระอรหัตต์ ๆ
 ท่านเป็นผู้มีความชำนาญในปุปเพนิวาสญาณรู้จักที่อยู่อาศัยในภพ

ก่อน ก็ตามระลึกถึงภพที่เกิดในครั้งก่อนว่า ครั้งนั้นอุบัติเป็น
อะไร จุติไปเป็นอะไร ก็รู้เห็นได้โดยลำดับ ๆ พระบรมศาสดา
ทรงทำเหตุนี้ให้เป็นความเกิดขึ้นแห่งเรื่องราวแล้ว ทรงตั้ง
พระโสภิตเถระไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายที่ระลึกถึง
บุพเพนิวาสญาณ ฯ

๓๕. พระอุบาลี เป็นบุตรช่างกละบก เมื่อเจริญวัยได้รับ
หน้าที่เป็นช่างกละบกของกษัตริย์ทั้ง ๖ ครั้งเมื่อพระตถาคตเจ้า
สำราญพระอิริยาบถอยู่ที่บ้านมัวงในอนุปินนิคม ได้ออกบวช
พร้อมกับกษัตริย์ ๖ พระองค์ มีพระเจ้าภัททิยศาकยราชเป็นประ-
ธาน ฯ ครั้นท่านบวชแล้วทูลขอให้พระศาสดาตรัสสอน ธรรมเนียม
พอศึกษาได้แล้ว ทูลขอรับพระพุทธานุญาตเพื่อจะไปเจริญสมณ-
ธรรมในป่า รับสั่งว่า ภิกษุ เมื่อท่านอยู่ป่า จะเจริญได้แต่วิปัสนา-
ธุระอย่างเดียว ถ้าอยู่ในสำนักเรา จะบำเพ็ญได้ทั้งวิปัสณาธุระ
ทั้งคันถธุระ ท่านก็เชื่อตามพระพุทธรพจน์ ปฏิบัติในวิปัสนา-
กรรมฐานไปไม่ช้าก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ฯ ต่อئนั้นมาพระศาสดา
ก็ทรงสั่งสอนวินัยบัญญัติแก่ท่านด้วยพระองค์เอง ฯ ภายหลังท่าน
ได้คัดสันอธิกรณ์อันพิเศษ เช่นเรื่องภิกษุคนที่ทรงครุภพพระกุมาร-
กัสสปเป็นตัวอย่าง ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงปรารภถึงเหตุ
เช่นนั้นแล้ว ได้ทรงตั้งท่านไว้ในอัครฐานฝ่ายวินยธรรว่า ภิกษุ
อุบาลีเป็นผู้ประเสริฐกว่าภิกษุทั้งหลายที่ทรงจำวินัย ฯ ภายหลัง
แต่พระพุทธรูปพพาน ท่านรับหน้าที่เป็นผู้วิสันนาพระวินัยบัญญัติ

ในครั้งปฐมสังคายนา ควรสาธกาท่านเป็นผู้ทำกิจพระศาสนา
อย่างสำคัญ ให้พระศาสนาตั้งมั่นเจริญมาถึงบัดนี้ ฯ

๓๖. พระนันทกะ เป็นกุลบุตรชาวเมืองสาวัตถี เติบโต
ขึ้นแล้ว ไปฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดา มีศรัทธาเลื่อมใส
ได้บวชในพระพุทธสำนัก เจริญวิปัสณาไปก็ได้อำนาจพระอรหัตต์
ท่านเป็นผู้ชำนาญในบุพเพนิวาสญาณ แลแสดงธรรมอัน
จับใจของพวกผู้ฟัง ทำให้ผู้ฟังได้ล่วงลุล่วงมรรคผล จนมีชื่อว่า
พระนันทกะผู้ธรรมกลีก ดังเรื่องที่กลีก้องเป็นนิทสนะมีอยู่ว่า
ครั้งเมื่อศากยกุมาร ๕๐๐ ทะเลาะกันด้วยเรื่องน้ำที่ฝั่งแม่น้ำโรหิณี
แล้วออกบวชกัน เกิดความกระสันอยากสึก พระตถาคตเจ้า
ทรงพากิษุเหล่านั้นไปสู่สระกุณฑลด้วยพระพุทธานุภาพ แล้ว
ทรงแสดงกุณฑลชาดกให้ฟัง เมื่อทรงทราบว่ภิกษุพวกนั้นใจ
สลดลงแล้ว ทรงประกาศดูริยสัจอีก จนให้ดำรงอยู่ใน
โศดาปัตติผล ต่อมาภายหลัง ให้ฟังมหาสมัยสูตรอีก ก็ได้
สำเร็จพระอรหัตต์ทั้งหมดด้วยกัน ฯ พวกภรรยาเก่าของพระเถระ
เหล่านั้นทราบเรื่องตลอดแล้ว จึงพร้อมกันเข้าหาพระเถระมหา-
ปชาบดีให้บวชให้ทั้ง ๕๐๐ ฯ ครั้งนั้นพระผู้มิ่งพระภาคเจ้า ทรง
เห็นว่าควรจัดให้ภิกษุให้โอวาทแก่ภิกษุนี้ ซึ่งมีจำนวนมากด้วยกัน
ทรงทราบความสามารถของพระนันทกะที่จะสอนให้เกิดผลดี จึง
โปรสให้ท่านไปสอน ฯ ท่านไปแสดงธรรมอันประดับด้วย
อายุคนะ ๖ ภิกษุเหล่านั้นทั้งหมดได้ฟังเข้าแล้ว ก็ได้สำเร็จ

โศดาบัตติผล ชมเชยธรรมเทศนาของท่านแล้ว พวกกันไป
กราบทูลคุณที่ได้บัลลุแก่พระศาสดา ครั้นทรงทราบแล้วทรงส่ง
ไปให้ฟังพระนันทกะแสดงในวันต่อไป ฯ รุ่งขึ้นภิกษุทั้งหลาย
๕๐๐ นั้น ได้สดับธรรมของท่านอีก ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์
หมดด้วยกัน พอสำเร็จแล้วก็ไปสู่สำนักพระศาสดา พระองค์
ทรงทราบว่าภิกษุทั้งหลายนั้นถึงผลที่สุดแล้ว ก็ตรัสชมในที่
ประชุมโดยอุประมาว่า เมื่อนานธรรมเทศนาของภิกษุเหล่านั้นทกะ
ได้เป็นเหมือนดวงจันทร์ในคืน ๑๕ ค่ำ ในวันนี้ ได้เป็นเหมือน
ดวงจันทร์ในคืน ๑๕ ค่ำ ครั้นตรัสเท่านั้นแล้ว ก็ทรงตั้งท่านใน
อัครฐานว่า เป็นผู้สอนภิกษุทั้งหลายดีกว่าภิกษุบริษัทในพระ
ศาสนา ฯ

๓๓. พระนันท เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะแลพระนาง
มหาปชาบดีโคตมี เป็นพระอนุชาของพระศาสดาต่างพระมารดา
ในกรุงกบิลพัสดุ์ ฯ พระประยูรญาติมีความยินดีรื่นเริงในวันที่
จะทรงตั้งพระนามท่าน เพราะฉนั้น จึงทรงตั้งว่า นันทกุมาร ฯ
กาลเมื่อพระบรมศาสดาเสด็จมาถึงกรุงกบิลพัสดุ์ ตามที่พระ
กาฬุทายีทูลเชิญเสด็จตามพระราชดำรัสสั่ง โปรดให้พระเจ้า
สุทโธทนะได้ดำรงอยู่ในโศดาบัตติผลโดยปฐมทัศนัยแล้ว วัน
รุ่งขึ้นเสด็จไปสู่พระราชนิเวศน์ ประทานพระโอวาทแก่พระนาง
พิมพาแล้วตรัสธรรมแก่มหาชน วันต่อมา เป็นวันทำมงคลพิธี
ของพระนันทกุมารกับพระนางชนบทกัลยาณี ก็เสด็จไปสู่ณเวศน์

ที่ประชุมท่ามกลพนั้น เสร็จแล้วโปรดให้พระกุมารรับบาตรตามเสด็จไป ฯ พระนางชนปทกัลยาณี ประทับอยู่บนปราสาทชั้นบน เฝยพระแการเห็นพระกุมารถือบาตรตามเสด็จไป ร้องสั่งว่า พระอัยยบุตรพึงกลับมาโดยเร็ว ฯ พระกุมารพอได้ยินดังนั้น ทรงขำเลื่องไปด้วยอำนาจฉันทราคะ มีพระทัยร้อนรุ่ม แต่ก็ไม่สามารถกลับได้ เพราะทรงเคารพในพระศาสดา ฯ พระศาสดาทรงทราบว่ พระกุมารดำริห้จะได้อกลับในที่นี้ ฯ แต่ก็ทรงพาไปจนให้บวชได้ ฯ พระนันทภิกษุถึงบวชแล้ว ก็ไม่อาจห้ามจิตต์ได้ หวนนึกแต่คำที่พระนางสั่ง เห็นเหมือนพระนางมาขึ้นอยู่ในที่ใกล้ คิดจะกลับไป ก็เห็นเหมือนพระตถาคตมาประทับอยู่ข้างหน้า หวนกลับมาเหมือนชนไก่ที่ต้องไฟ ฯ พระศาสดาทรงทราบว่า พระนันทเป็นอยู่ดังนั้น ครรทำให้มจิตต์สงบ จึงตรัสว่า นนท มาเถิด เราไปเทวโลกกัน ฯ พระนันทหูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าจะไปได้อย่างไร ฯ พ. ให้ดวงจิตต์ทั้งหมดไปเถิด จักเห็นได้ แล้วก็ทรงพาไปให้ เหนินเวศน์ของ พระอินทร์ แลพวงนาง อปสร ๕๐๐ ในดาวดึงษ์ ด้วยพระพุทธานุภาพ ฯ ครั้นทรงทราบว่า พระนันทชอบนางเหล่านั้นแล้ว ตรัสถามว่า พวกนกับนางชนปทกัลยาณี ข้างไหนเป็นที่ชอบใจกว่ากัน ฯ น. เทียบกันเข้า นางนั้นก็เป็นเหมือนนางดังทมิฬแลงมุกแห่่ง ฯ พ. นนท นาง อปสรเหล่านั้น พวกภิกษุที่ตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม ได้กันง่าย ๆ ฯ น. ถ้าทรงรับประกันจะให้ได้ ข้าพระพุทธเจ้าจะ

ตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม ฯ พ. ตั้งใจบำเพ็ญเกิด นนท์ ถ้าเธอ
ตายลง มีปฏิสนธิอีก เรารับรองให้เธอได้นางเหล่านั้น ครั้น
ทรงนำไปดั่งนั้นแล้วก็ทรงพากลับมา ฯ ตั้งแต่นั้น พระนันท
มุ่งหมายถึงพวกนางอัปสร ก็ตั้งใจเจริญสมณธรรมทั้งกลางวัน
กลางคืน ไม่นานเท่าไรก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ พอสำเร็จ
แล้วก็มากราบทูลว่า ขอใต้ที่ทรงรับรองให้ข้าพระพุทธเจ้าได้พวก
นางอัปสร ๕๐๐ ข้าพระพุทธเจ้า ย่อมปลดเปลื้องพระองค์ออก
จากข้อนั้นได้แล้ว ฯ เรื่องเกิดขึ้นแล้วอย่างนั้น ภายหลังก็ทรงตั้ง
พระนันทไว้ในอัครฐาน ว่าเป็นผู้เล็ดกว่าภิกษุทั้งหลายที่รักษา
อินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ฯ แท้จริงพระ-
พุทธสาวกผู้อรหันต์ทั่วไป ที่จะไม่สำรวมอินทรีย์ย่อมไม่มีโดยแท้
ถึงอย่างนั้น พระนันทเมื่อประสงค์จะเล็ดทุกทิศไหน ๆ ใน ๔๐ ทิศ
ย่อมเล็ดโดยไม่มีปล่อยสติสัมปชัญญะ มีความระลึกรู้สึกอยู่
เสมอ ฯ เพราะเหตุนี้ จึงได้ทรงตั้งท่านเป็นพิเศษกว่าภิกษุ
ทั้งหลายในทางนี้ ฯ

๓๘. พระมหากบิล เป็นโอรสแห่งจัตติยาริบัติ ในเมือง
กุกกุฏาดี ในปัจฉิมประเทศ เมื่อพระบิดุราชสวรรคตแล้ว
ได้ครองราชสมบัติต่อมา ฯ พระองค์ทรงทราบแต่พวกพ่อค้า
ชาวเมืองสาวัตถี ซึ่งมาค้าขายในราชธานีของพระองค์ กราบ
ทูลว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อุบัติขึ้นในโลกแล้ว ใน
บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่เมืองสาวัตถี ก็มีพระ

เหตุที่ยประกอบไปด้วยบิณฑิแผ่สร้านไปทั่วพระองค์ ทรงพระราช-
ทานทรัพย์เป็นรางวัลแก่พ่อค้าเหล่านั้นเป็นอันมาก แล้วทรงสละ
ราชสมบัติรับเสด็จไปสู่พระพุทธสำนัก ได้ทรงสดับฟังพระธรรม-
เทศนาที่พระศาสดาโปรดประทานแล้ว ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต
แลได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา อยู่มาครั้งหนึ่งท่านแสดง
ธรรมกถาแก่ภิกษุสงฆ์ซึ่งประชุมกัน ๑๐๐๐ องค์ ให้บัลลุพระ
อรหัตตทั้งหมดด้วยกัน ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงสรรเสริญ
ท่านว่าเป็นผู้เลิศกว่าพุทธสาวกผู้สั่งสอนภิกษุในพระศาสนา ฯ

๓๕. พระสาเกตะ เป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี เมื่อ
เจริญวัยได้ไปฟังธรรมในสำนักพระศาสดา มีศรัทธาเลื่อมใสได้
อุปสมบท ต่อแต่ได้บวชแล้ว ก็พากเพียรเจริญสมาบัติ ๘
ประการจนมีความชำนาญคล่องแคล่ว ฯ ครั้งหนึ่งท่านได้ทรมาน
พระยานาคซึ่งมีฤทธิ์ร้ายให้กลายเป็นผู้ดี ดังมีเรื่องเล่าว่า ที่ทำ
สำเภากลางหนึ่งในเมืองโกสัมพี มีพ่อค้าสำเภากำลังคนหนึ่ง จง
เวรกันมากกับพวกชนที่มาแลไปทำที่นั่น ถูกพวกเหล่านั้นฆ่าตาย
แล้วไปเกิดเป็นพระยานาคมีฤทธิ์มาก บันดาลฝนให้ตกผิดฤดู
คือคราวฝนให้ฝนแล้ง คราวแล้งให้ฝนชุก ให้การทำนาของ
พวกนั้นมีผลไม่มีบริบูรณ์ จึงชวนกันทำเถรฐานแห่งหนึ่งให้เป็น
ที่อาศัยแห่งพระยานาค แลได้ทำพิธีกรรมบวงสรวงเพื่อความ
สวัสดิ์ทุก ๆ ปีมา ฯ วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้า มีภิกษุสงฆ์
เป็นบริวารเสด็จไปที่นั่น พระสาเกตะตามเสด็จไปด้วย ได้ทราบ

ว่ามีพระยานาคฤทธิ์ร้าย จึงเข้าไปที่นั่นก่อน พระยานาคพอ
 เห็นเข้า ก็แปลงฤทธิ์ให้ควันไฟอบไปเพื่อให้ท่านเป็นอันตราย
 พระเถระ ก็เข้าเตโชสมาบัติ บันดาลให้ควันไฟ อบหนัก ยิ่งขึ้นไป
 ทั้ง ๒ ฝ่ายเอาไฟต่อไฟตอบโต้กัน แต่ฝ่ายพระยานาคสู้หาได้ไม่
 ที่สุดหมดฤทธิ์ร้าย ได้ตั้งอยู่ในสรวงคณน์ แต่นั้นมาฝนก็ตก
 ต้องตามฤดู ชาวเมืองก็ทำนาได้ผลดี เมื่อทราบว่พระศาสดะ
 ทรมาณพระยานาคให้สิ้นฤทธิ์ร้ายแล้ว ต่างก็มีความเลื่อมใส จัด
 สักการะถวายพระทศพล แลหาสุราอ่อนอันมีรสดีตั้งแท่นกพิลาบ
 อันไม่เข้มข้นไว้ในเรือนของตน ๆ ตามคำของพวกภิกษุฉัพ-
 พัลลีย์ที่ว่า ควรแก่ภิกษุดื่มได้ไม่เป็นอาบัติ ๆ รุ่งขึ้นก็นำออก
 ถวายพระศาสดะในขณะที่เที่ยวรับบิณฑบาต พระศาสดะพอดื่ม
 เข้าเรือนละน้อย ๆ ก็เมาเผลอสติล้มอยู่ที่กองหยากเยื่อ ๆ พระ
 ศาสดาทรงทำกตกิจเสร็จแล้วเสด็จออกจากบ้าน ทอดพระเนตร
 เห็นเข้าแล้ว รับสั่งให้ภิกษุพะยุงไปสู่วิหาร แล้วจึงทรงบัญญัติ
 สิกขาบท ๆ วันรุ่งขึ้นพระศาสดะได้สติทราบเหตุเข้า ทูลขอ
 ให้ประทานโทษแล้ว เกิดสังเวชเพราะเหตุนั้น หมั่นเจริญ
 วิปัสณาไป ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ๆ ภายหลังพระศาสดา
 เมื่อประทับอยู่ที่วิหารเชตวัน ทรงตั้งพระเถระที่มีคุณสมบัตินั้น ๆ
 ในฐานันดรซึ่งเป็นตำแหน่งพิเศษ จึงได้ทรงตั้งพระเถระศาสดะ
 ผู้ทรมาณพระยานาคตั้งนั้น ในอัครฐานว่าเป็นผู้เลิศกว่าบรรดา
 ภิกษุที่ฉลาดในทางเข้าเตโชธาตุ ฯ

๔๐. พระราชะ เป็นบุตรพรหมณ์ในเมืองราชคฤห์ เมื่อ
 ชราแก่ลงแล้ว บุตรภรรยาไม่บำรุงเลี้ยงดูขับไล่ให้ออกนอกบ้าน
 เรือน ไปหาภิกษุในวิหารเวฬุวันขอบวชอยู่ด้วย ภิกษุทั้งหลาย
 ก็ไม่รับให้บวช เพราะเห็นว่าแก่แล้ว จะไม่ประพฤติพรหมจรรย์
 ได้ ก็ขออาศัยอยู่กินไป ต่อมาไปเฝ้าพระศาสดาทูลให้ทรงทราบ
 ความประสงค์ของตน พระองค์ทรงเห็นว่ามิอุปนิสัยจะได้สำเร็จ
 มรรคผล จึงรับสั่งให้พระสารีบุตรจัดการให้บวช ให้มีภิกษุสงฆ์
 พร้อมเพรียงโดยคณะ ด้วยกรรมวาจาอันมีญัตติเป็นที่ ๔ รับสั่ง
 ให้ยกเลิกวิธอุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์เสียตั้งแต่นั้นมา เป็น
 อันว่าพระราชะผู้ชราเป็นผู้แรกบวชด้วยกรรมวาจาตั้งนั้น ฯ เมื่อ
 พระราชะได้บวชแล้ว วันหนึ่งเข้าไปเฝ้ากราบทูลขอให้โปรด
 ประทานธรรมแก่ตนโดยย่อ ที่ควรปฏิบัติให้สำเร็จประโยชน์ ฯ
 พระศาสดาสอนว่า ราชะ สิ่งใดเป็นมาร ท่านจงละความกำหนัด
 พอใจในสิ่งนั้นเสีย อะไรเป็นมารเล่า รูป เวทนา สัญญา
 สังขาร วิญญาณ อันไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความ
 สิ้นไปเสมอไป เกิดขึ้นแล้วดับไปเป็นธรรมดา นี่แหละเป็นมาร
 ท่านจงละความกำหนัดพอใจในมารนั้นเสีย ฯ พระราชะเมื่อได้
 รับพุทโธวาทอย่างนี้แล้ว เทียวไปกับพระสารีบุตรผู้เป็นอุปัชฌาย์
 บำเพ็ญสมณธรรมโดยนัยนั้นไป ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ฯ ต่อมา
 พระอุปัชฌาย์พากลับมาเฝ้า ฯ พระศาสดาทรงปฏิสันถารแล้ว

ตรัสถามว่า สารีบุตร สัตถะวิหาริกของท่านเป็นอย่างไรรึ ๑ พระ
 สารีบุตรทูลว่า เป็นผู้ว่าง่าย เมื่อแนะนำให้ทำอย่างไร ไม่เคย
 โกรธเลย ๑ พระศาสดาตรัสเตือนภิกษุให้ถือเอาเป็นตัวอย่างว่า
 ท่านทั้งหลายจงทำตนให้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่ายอย่างระเถิด แด
 ตรัสสอนว่า บุคคลควรคบบัณฑิตที่ตนเห็นว่า เป็นผู้ขี้โทษพูด
 หักทานไว้ ให้เป็นเหมือนคนที่บอกขุมทรัพย์ให้ เพราะคบ
 บัณฑิตเช่นนั้น มีแต่คุณประเสริฐ ไม่มีโทษตามกเลย ๑
 พระราชาเป็นผู้ว่าง่าย ฉลาดทำตามคำสอน ได้ประสพผลเห
 ปานนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า จึงทรงตั้งว่าเป็นผู้เล็ดกว่าภิกษ
 ุทั้งหลาย ผู้ประกอบด้วยปัญญาแล้อมปัญญาเห็นแจ่มแจ้งใน
 ธรรมที่พระศาสดาทรงแสดงด้วยดี ฯ

๔๑. พระโมฆราช เป็นบุตรพราหมณ์ในเมืองสาวัตถี มี
 ชื่อเดิมว่า โมฆราชมาจนพ เมื่อมีวัยเจริญขึ้นควรแก่การศึกษา
 แล้ว ได้ไปเล่าเรียนอยู่ในสำนักพราหมณ์อันมีนามว่า พาวรี
 เมื่ออาจารย์พาวรีผู้เป็นปโรหิตของพระเจ้าปัสเสนทิโกศล แล้ว
 ทูลลาออกจากตำแหน่งไปบวชประพฤติพรตตามลัทธิที่นิยม ตั้ง
 สำนักอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำโคธาวรี ที่พรมแดนเมืองอัสดกะกับเมือง
 มัลลสะตอกัน เป็นผู้มีศิษย์เป็นอันมาก ก็ตามไปบวชอยู่ด้วย
 เมื่อพระบรมศาสดาอุบัติขึ้นในโลก มีพระเกียรติคุณพึงไปในทิศ
 ต่าง ๆ พราหมณ์พาวรีผู้เป็นอาจารย์ใหญ่ทราบเข้าแล้ว ประสงค์
 จะทราบพระเกียรติคุณนั้นว่าจริงหรือไม่จริง จึงผูกปัญหาให้ศิษย์

๑๖ คน ๆ ละหมวด ให้ไปทูลถามพระศาสดา ฯ แต่ที่ระแวง
 อยู่ว่า ไปกันแล้ว ได้ดีสมกับที่ล่อกัน จะไม่กลับมา จึงสั่ง
 อชิตมาณพผู้เป็นหลานของตนว่า ไปแล้วจงกลับมาบอกเราให้
 ได้ ฯ ศิษย์ ๑๖ คนนั้นเป็นมาณพชั้นใหญ่ที่มีปัญญาฉลาด มี
 อชิตมาณพเป็นหัวหน้า โมฆราชมาณพก็เป็นหนึ่งในจำนวน
 นั้น ฯ ทั้ง ๑๖ คนนั้นลาอาจารย์แล้ว ก็ไปพร้อมกัน มีบริวาร
 ที่ไปด้วยคนละ ๑๐๐๐ ฯ พวกกันไปเฝ้าที่ป่าสาณเจดีย์อันเป็นที่
 ประทับ ทูลขอโอกาสเพื่อจะทูลถามปัญหาที่ละคน ๆ ก็ไปร
 ุประทานพระอนุมัติ พอพระศาสดาทรงแก้ปัญหาคืออชิตมาณพ
 จบลงแล้ว โมฆราชมาณพก็จะทูลถามต่อไป แต่รับสั่งให้รอ
 ให้มาณพอื่นถามก่อน เพราะทรงทราบว่า โมฆราชเป็นมาณพ
 ที่มมานะแรงกล้า ถือว่าตัวเฉลียวฉลาดกว่าพวกเพื่อนทั้งหมด
 ซึ่งมุ่งจะถามก่อนใคร แต่อชิตมาณพเป็นผู้ใหญ่กว่า ก็ยอมให้
 ถามก่อน โดยพระประสงค์จะทรงมานให้กลายมานะ ให้อ่อน
 ด้วยการฟังธรรม ให้ญาณแก่กล้า เมื่อถูกตรัสห้ามก็นิ่งอยู่ ฯ
 เมื่อมาณพอื่นทูลถามจบไป ๘ คนแล้ว โมฆราชจะทูลถามอีก
 ก็ตรัสให้รอดังครั้งก่อน เมื่อทูลจบลงอีก ๖ คน ก็กราบทูลว่า
 ข้าพระเจ้าถูกให้รอมา ๒ ครั้งแล้ว นี่เป็นครั้งที่ ๓ ถ้าทูลถาม
 พระองค์คงทรงแก้ เมื่อทรงนิ่งไม่ตรัสเช่น ๒ ครั้งก่อน ก็ทูลถาม
 ปัญหาเป็นคำรบที่ ๑๕ อันมีใจความว่า ข้าพระเจ้าจะพิจารณาเห็น
 โลกอย่างไร ความตายจึงจะไม่ตามทัน ฯ พระศาสดาทรง

พยากรณ์ว่า ท่านจะมีสติพิจารณาเห็นโลก โดยความเป็นของ
เปล่า ถอนความตามเห็นว่าตัวของเราเสียทุกเมื่อเกิด ความ
ตายเป็นไปตามทันท่าน ๆ ต่อนั้น บึงกียมาณพ ก็ทูลถาม
ปัญหาคำรบที่ ๑๖ ต่อไป ๆ เมื่อพระศาสดาทรงพยากรณ์แก้จบ
ลง ๆ แล้ว มาณพ ๑๖ คนพร้อมด้วยบริวาร เว้นแต่บึงกียมาณพ
คนเดียว ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์หมดด้วยกัน ๆ ได้ยินว่า
บึงกียมาณพนั้น ได้แต่ญาณที่เห็นธรรม เพราะมีจิตตั้งฟังสร้า
เหตุที่ระลึกอาจารย์พาวรีผู้เป็นลุงว่าไม่ได้มาฟังธรรม จึงไม่ได้
สำเร็จพระอรหัตต์ ๆ มาณพทั้งหมดนั้น ได้อุปสมบทหมด
ทั้งสิ้น ๆ พระบึงกียทูลลาไปแจ้งเรื่องแก่อาจารย์ แลแสดง
ธรรมที่ทรงแก้ปัญหานี้ ๆ ให้ฟัง ภายหลังได้ฟังธรรมในสำนัก
พระศาสดา ก็ล่วงถึงพระอรหัตต์ ๆ ส่วนอาจารย์พาวรีได้บรรลุ
ธรรมเพียงชั้นเสขภูมิ ๆ ฝ่ายพระโมฆราชได้สำเร็จตั้งนั้นแล้ว
เป็นผู้พอใจทรงผ้าบังสุกุล อันประกอบด้วยความเป็นของเศร้า
หมอง ๓ ประการ คือ ผ้าเศร้าหมอง ๑ ด้ายเย็บเศร้าหมอง ๑
เป็นของมีน้ำย้อมเศร้าหมอง ๑ เพราะเหตุฉนั้น พระผู้มีพระภาค-
เจ้าจึงทรงตั้งท่านว่า เป็นผู้เล็ดกว่าภิกษุทั้งหลายผู้ทรงจีวรอัน
เศร้าหมอง ฯ

ภิกษุณี

๑. มหาปชาบดี เป็นพระธิดาแห่งพระเจ้ามหาสุปปพุทธ
ในกรุงเทวทหะ มีพระนามเดิมว่า โคตมี เป็นพระกนิษฐภคินี
แห่งพระเทวีมหามายา ๑ พวกพราหมณ์ที่สาธยายมนต์ ตรวจ
พระลักษณะแล้วทำนายว่า พระโอรสที่จะปฏิสนธิในครรภ์ของ
พระราชธิดาทั้ง ๒ นี้ จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๑ เมื่อพระเจ้า
สุทโธทนมหาราชทรงพระเจริญแล้ว โปรดให้มีพระราชพิธี
อวามงคลกับพระราชธิดาทั้ง ๒ นั้น ๑ ภายหลังพระโพธิสัตว์
แห่งเรทังหลาย จุตติจากชั้นดุสิตเทวสถานมาทรงถือปฏิสนธิใน
พระครรภ์พระอรรคมเหษณ์มหามายา ๑ พระโพธิสัตว์ประสูติได้
๗ วัน พระนางก็ทรงแสดงไปเกิดในดุสิตบุรี ๑ พระเจ้าสุทโธท-
นมหาราช ทรงตั้งพระราชเทวีโคตมีซึ่งเป็นพระน้านางของพระมหา-
สัตว์ไว้ในตำแหน่งพระอรรคมเหษณ์ต่อมา ๑ ต่อมาไม่ช้า พระ
นันทกุมารก็ประสูติแต่พระนาง ๑ ถึงเช่นนี้ พระนางก็ทรงมอบ
พระนันทกุมารให้พวกพระนางพี่เลี้ยงบำรุง พระองค์ทรงอภิบาล
พระโพธิสัตว์เอง ๑ เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จออกทรงผนวชบรรลุ
พระสัพพัญญุตญาณแล้ว เมื่อทรงทำอนุเคราะห์แก่สัตว์โลก ได้
เสด็จมาถึงกรุงกบิลพัสดุ์ครั้งแรก แล้วเข้าไปทรงบาตรในพระ
นคร ๑ พระเจ้าสุทโธทนมหาราช ได้ทรงสดับธรรมกถาของ
พระศาสดาในระหว่างวันแล้ว ก็ทรงบรรลุโสดาปัตติผล ๑ รุ่งขึ้น

วันที่สอง พระนันทกุมารก็ทรงผนวชเป็นภิกษุ ๑ วันที่เจ็ด พระราหุลก็ทรงผนวชเป็นสามเณร ๑ พระเจ้าสุทโธทนมหาราช ก็ได้สำเร็จพระอรหัตตผล ฌายได้เสวตรฉัตร ในสมัยที่ ประชวรหนัก ซึ่งพระศาสดาเสด็จมาทรงเยี่ยมแลให้ได้ทรงสดับ ธรรม แล้วก็เสด็จดับขันธปรินิพพาน ๑ ในครั้งนั้น พระนาง มหาปชาบดี เกิดมีพระหฤทัยน้อมไปในบรรพชา ๑ ครั้งเมื่อพระ ทศพลตรัสเทศนาภคหวิวาทสูตรที่ฝั่งโรหิณีที่จบลงแล้ว พวก นางศากิยานีผู้เป็นปาทปวีจวิภาของพระกุมาร ๕๐๐ ซึ่งออกบวช แล้ว มีจิตต์เสมอกันทั้งหมด ไปสู่สำนักพระนางแล้ว ทูลแสดง ความประสงค์ว่าใครจะบวชในพระศาสนา ขอเชิญพระองค์เป็น หัวหน้าเสด็จไปพระพุทธสำนัก ๑ เรื่องนี้เมื่อก่อนพระนางมหา- ปชาบดีได้กราบทูลขอครั้งหนึ่งแล้ว ไม่สำเร็จสมประสงค์ ๑ เพราะฉะนั้น ครั้นนี้พระนางจึงรับสั่งให้ช่างกละบกปลงพระเกศา แล้ว ทรงกาสาวพัตรทรงพานางศากิยานีทั้งหมดนั้นไปเมืองเวสาลี ขอให้พระอานนท์ทูลอ้อนวอนพระทศพลจนโปรสแล้ว ได้บรรพ- ชาแล้วอุปสมบทด้วยครุธรรม ๘ ประการ สมดังประสงค์ ๑ เนื่อง เด่นั้น พวกนางศากิยานีก็ได้บวชในสำนักพระมหาปชาบดีพร้อม กันสมใจหวัง ๑ พระมหาปชาบดีพอบวชแล้ว ไปเฝ้าพระศาสดา ได้สดับธรรมเทศนาแลได้เรียนกรรมฐาน ก็ได้ล่วงถึงพระ อรหัตตผล ๑ ในกาลภายหลัง ครั้งเมื่อพระอรรคมหาบุณิปะประทับ อยู่ที่พระวิหารเชตวัน จะทรงตั้งภิกษุทั้งหลายในฐานันดรนั้น ๑

จึงได้ทรงตั้งพระมหาปชาบดีเถรี ในตำแหน่งอันยอดเยี่ยมกว่า
ภิกษุณีผู้รัตัญญูราตรี ก็อุปสมบทก่อนในพระพุทธศาสนา ฯ
เมื่อกาลนานล่วงมา ท่านมีชนมาบูชาเสื่อมสิ้น แล้วก็ปรินิพพาน
ด้วยอนุปาทิเสสชาติ ฯ

๒. พระเขมา เป็นพระราชธิดาแห่งพระเจ้าสาครราช ผู้
ครองสาครนคร ในมัททรัฐ ที่นี้ชื่อว่า เขมา เพราะมีส
สรร่างกายเหมือนแวนกยุง ทรงพระเจริญขึ้นแล้วได้เป็นอรรค
มเหสีของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระตถาคตเจ้าประทับอยู่ที่พระ
เวฬุวัน มิได้พอพระทัยเสด็จไปเฝ้า เพราะทรงมีมาในรูป
สมบัติ ระแวงอยู่ว่าจะถูกทรงตำหนิโทษในรูป พระราชสามี
ทรงดำริหว่า เราเป็นอริยสาวกผู้อุคฺคุปฺปาทพระศาสนา แต่
อรรคมเหสีไม่ไปสู่พุทธสำนัก ดูไม่เหมาะสมเลย จึงรับสั่งให้พวก
ภริยาคูณพลงชมสวนเวฬุวันแล้วให้ร้องให้พระนางเขมาได้สดับ ฯ
พระนางทรงสดับเข้าแล้วประสคฺจะเสด็จไปจึงได้ทูลลา ฯ พระ
เจ้าพิมพิสารมีพระดำรัสสั่งว่า ไปเถิด แต่เมื่อยังไม่ได้เฝ้าพระ
ศาสดาอย่าเพิ่งกลับมา ฯ ก็ไม่ทูลสนองพระราชบัญชาอย่างไร
จึงรับสั่งกับพวกราชบุรุษที่ตามเสด็จพระนางว่า ถ้าพระเทวีกลับ
จากสวนแะไปเฝ้าพระศาสดา เป็นความชอบอยู่ ถ้าไม่เฝ้า
จงนำไปด้วยอำนาจ ฯ เมื่อพระราชเทวีทรงเที่ยวไปในสวนแล้ว
จะเสด็จกลับ จะไม่ไปเฝ้า พวกราชบุรุษก็นำไปให้เฝ้าจนได้ ฯ
พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นพระนางเสด็จมา จึงทรงนิรมิต

นางอัปสรผู้หนึ่งให้ถือพัดใบตาลพัดพระองค์อยู่ ฯ พระเทวีเขมา
ทรงเหนื่อนางนั้นเข้าแล้วดำริหว่า เราเป็นคนเลว หญิงนั้นงาม
เหมือนนางสวรรค์ แม้เราเป็นนางบำเรอเขาก็ไม่พอ เรามัว
เฝ้าแต่หลงคิดว่าตัวสรวย ฯ เมื่อกำลังทรงชมโฉมนางนั้น พระ
ตถาคตเจ้าทรงอธิษฐานให้นางนิรมิตนั้นเลยความเป็นสาวเหมือน
หญิงกลางคน เหมือนหญิงแก่ หนึ่งเหี่ยว ผมหงอก ฟันหักหลุด
ล้มกลิ้งเกลือกกับใบตาล ให้วิปริตแปรไปโดยลำดับ ฯ พระนาง
เขมาผู้ประกอบด้วยกุศลเหตุเนื่องมาแต่ภพก่อน เมื่อรปนิรมิต
นั้นปรากฏต่อพระเนตร จึงทรงดำริหว่า รูปร่างที่สรวยเหน
ปานนั้น ยังถึงความวิบัติเหนปานนี้ ถึงตัวเราก็คจะเป็นเช่นนั้น ฯ
ในขณะที่ทรงนึกอยู่นั้น พระศาสดาก็อธิษพระธรรมเทศนาว่า
จำพวกสัตว์ที่ถูกราคะย่อมจิตต์อยู่ ย่อมหม่นไปตามกระแสรากะ
เหมือนมะแลงมุ่มที่กลิ้งไ้ ย่อมยุ่มย่ำไปตามสายใยที่ทำไว้เอง
จำพวกนักปราชญ์กำจัดราคะเสียได้แล้วย่อมสิ้นห่วง หมดทุกข์
ทั้งปวง พระนางเขมาฟังพอจบเท่านั้น ก็บัลลพระอรหัตต์ แดก
ฉานในปฏิสัมภิตา ๔ ธรรมดาขรราวสได้สำเร็จพระอรหัตต์ ต้อง
ปรินิพพานบ้าง ต้องบวชบ้าง ในวันที่สำเริงนั้นทีเดียว ฯ แต่
พระเขมาเทวีทรงทราบว่ อายุสังขารของพระองค์ก็ยังจะดำรงอยู่
ต่อไป จึงถวายบังคมลาไปพระราชฐานเพื่อจะรับพระราชานุญาต
ครั้นถึงแล้วก็ทูลให้ทรงทราบ ฯ พระเจ้าพิมพิสารทรงอนุโมทนา
แล้ว ก็ทรงจัดการนำเข้าไปให้บวชในสำนักภิกษุสงฆ์ ฯ

พระเถระเขมาได้บัลลพระอรหัตต์แต่ครั้งยังเป็นฤๅษี เพราะมี
ปัญญาปรีชาฉลาด มีเกียรติคุณปรากฏไปแม้นทั่วโลก เป็น
เอกอรรคสาวิกา พระศาสดาทรงตั้งว่า เป็นผู้ที่มีปัญญามากกว่า
ภิกษุทั้งหลายในพระศาสนานี้ ฯ

๓ พระอุบลวันณา เป็นธิดาเศรษฐีในเมืองสาวัตถี มีชื่อ
ดังนี้ เพราะมีสีกายเหมือนดอกกุบลเจี๋ย เมื่อเป็นครุณมีอายุ
๑๖ ปี พระราชาในชมพูทวีปทั้งปวง ให้เชิญพระราชสาส์น
มาถึงเศรษฐีผู้เป็นบิดา เพื่อจะให้นำไปเป็นมเหสี ฯ เศรษฐี
หาช่องแสดงความขัดข้องไม่ได้ จึงคิดอุบายจะให้ธิดาบรรพชา
เรียกมาถามว่า อาจบวชได้ไหม ฯ นางเป็นสตรีที่เกิดในภพเป็น
ที่สุด พอได้ยินข้อถามนั้น ก็ด่วนตอบว่า พอใจบวช บิดา
จึงจัดสักการะนำไปให้บวชในสำนักภิกษุนี้ ฯ บวชมาไม่นาน
เวลาที่ผลัดเปลี่ยนกันทำกิจในอุโบสถก็มาถึง เมื่อจุตประทีปกวาด
อุโบสถแล้ว เพ่งดูเปลวประทีปเป็นอารมณ์ เจริญฌานมีเตโช-
กสิณเป็นที่ตั้ง ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ มีความชำนาญในการ
แสดงฤทธิ์ได้ต่าง ๆ ครั้งเมื่อพระศาสดาทรงทำยมกปาฏิหาร ก็
บันดาลสีหนาทหุลรับอาสาจะทำปาฏิหาร ฯ พระอุบลวันณาเถรี
มีคุณสมบัติมากอยู่ทางฤทธิ์ เป็นทศยอรรคสาวิกา พระศาสดา
จึงยกย่องว่า เป็นผู้เยี่ยมยอดกว่าภิกษุทั้งหลายทั้งที่มีฤทธิ์ในพระ
ศาสนานี้ ฯ

๔. พระปณิศาจารย์ เป็นธิดาเศรษฐีในเมืองสาวัตถี เมื่อ
 กำลังเป็นสาว มีกามสันถวะกับชายซึ่งเป็นกรรมกรในบ้านของตน
 พวกผู้ใหญ่มีเศรษฐีที่เป็นบิดาเป็นต้นยังไม่ทราบเรื่องนั้น จึง
 พร่อมเพรียงกัน จะทำ มงคล แต่งาร กับชายที่มี สกฺลเสมอกัน ๆ
 รุ่งขึ้นจะเป็นวันที่ทำมงคล นางจึงบอกชายที่มีสันถวะต่อกันว่า
 ตั้งต้นแต่พรุ่งนี้ไป ท่านจะไม่ได้เห็นเรา เพราะผู้ใหญ่จะแต่งให้
 ไปสู่ สกฺลอื่น ถ้าท่านมีความพอใจอยู่ ก็จงพาเราไปเสียใน
 บัดนี้ บุรุษนั้นก็บอกว่าจงรวมทรัพย์อันเป็นสาระที่ควรเอาไปได้
 ดิดไปด้วย แล้วก็พากันไปไกล ๓ โยชน์ จึงพักอยู่ในบ้านน้อย
 แห่งหนึ่ง อยู่มานางมีครรภ์ขึ้น เมื่อครรภ์แก่ใกล้จะคลอด
 จึงบอกสามีว่า ท่านเราไม่มีที่พึ่ง พึ่งไปบ้านเดิมเกิด สามีก็คิด
 เอือนเพราะระแวงความผิด นางนั้นเห็นว่าชายนี้เป็นคนฉลาด
 ไม่พาไปแน่ จึงหนีไปแต่ผู้เดียว สามีไม่เห็นจึงออกติดตาม
 ไปทันในเวลาที่กำลังคลอดบุตรในระหว่างทาง พอคลอดแล้ว
 ก็พากันกลับมา อยู่มาไม่นานก็มีครรภ์ขึ้นอีก พอครรภ์แก่
 ก็อุ้มลูกคนก่อนหนีไปครั้งแรก เวลาจะคลอดลมพายุก็พัดแรง
 ฝนตกใหญ่ จึงบอกให้สามีทำที่บังกัน สามีรีบไปเกี่ยว
 หญ้าคาที่ต้นจอมปลวกแห่งหนึ่ง ก็อุกกุเห่าฉกเข้าที่แทนอนตาย
 อยู่ ที่นั้น นางอยู่ข้างนั้นก็คลอดลูกออกมา เอาลูกทั้ง ๒ ที่ทนหนาว
 ไม่ไหวจึงกำลังร้องอ่อนไวได้ทอง เอาเข้าแลเมยทั้ง ๒ ข้างขึ้นดิน
 โหยังโยมั่งไว้ตลอดคืนยังรุ่ง พอสว่างลมฝนซาลง จึงอุ้มลูกเล็ก

จูงลูกใหญ่ไปตามตัว เหนื่อยนอนแขยออยู่ ก็ร้องไห้รำพรรณ
 เพื่อไปต่าง ๆ แล้วก็พาอุ้มมุ้งไปบ้านเดิม ถึงแม่น้ำแห่งหนึ่ง
 ซึ่งพอเดินข้ามได้ แต่ก็ไม่กล้าจะอุ้มแลจูงลูกไปพร้อมกัน จึง
 ให้ลูกใหญ่รออยู่ปากน้ำ อุ้มลูกเล็กไปวางไว้ปากโน้น พอวาง
 ไว้แล้วก็หันกลับเพื่อมารับลูกใหญ่ เขยื้อยตัวหนึ่งเห็นทารกนอน
 อยู่ เข้าใจว่าก่อนเนือ จึงร่อนลงเพื่อจะเฉี่ยว นางก็ค้มมือร้องไล่
 เขยื้อยก็ถลาลงเฉี่ยวไปได้ ลูกใหญ่เห็นค้มมือร้องดังนั้นสำคัญ
 ว่าแม่เรียก จึงลงไปในน้ำ ๆ ก็พัดจมไป ๆ นางก็ยิ่งเศร้าโศก
 เสียใจหนักขึ้น ร้องให้พูดไปว่า ลูก๒ คนกับตัวเราตายหมดแล้ว ๆ
 เดินไปใกล้บ้านบิดามารดา เขาก็จำไม่ได้ เพราะใจถูกความโศกกรม
 เทียวถามว่า บ้านเศรษฐีชื่อนั้นอยู่ที่ไหน ได้รับตอบว่า อย่าถาม
 ถึงเลย เมื่อกันเกิดลมฝนใหญ่ พัดเรือนเศรษฐีนั้นพังลง เศรษฐี
 กับภรรยาแลลูกชายตายกันหมด เขาเผาในเชิงตะกอนเดียวกัน
 ดุชนั้นควนยังกรุ่นอยู่ พอทราบเข้าเท่านั้น ก็เลยล้มตัวจนผ้าหุด
 ลุ่ยก็ไม่รู้สีก ร้องให้พูดพรวดว่า ลูก๒ คนกับตัวเราตายกลางทาง
 แม่แลพ่อกับพี่ชายเราเขาเผาในเชิงตะกอนเดียวกัน ชายผู้หนึ่ง
 เห็นเข้าเอาผ้าให้ ก็ไม่มุงด้วยไม่รู้จักอาบ เพราะเหตุนี้ คน
 ทั้งหลายจึงเรียกกันว่า นางปฏาจารา แลบางพวกก็เลยเหลวว่า
 หึงบ้า ๆ วันหนึ่งไปยืนอยู่ท้ายหมู่บ้านที่พึ่งเทศน์ พระศาสดา
 ทอดพระเนตรเห็นเข้าทรงแผ่เมตตาไปแล้วตรัสว่า กลับได้สติ
 เกิดภคินี ๆ พอได้ยินเข้า ก็ได้สติรู้สึกอาบ นั่งลงที่นั้น ชาย

ผู้หนึ่งยืนอยู่ใกล้เหวี่ยงผ้าห่มให้ ก็เอาผ้าหนึ่งผืนพาดเสน พระ
ผู้มพระภาคเจ้าก็ทรงแสดงตามเหตุว่า คนที่ถึงตาย บิดามารดา
บุตรธิดา พวกพ้อง วงศ์ญาติ ช่วยป้องกันไม่ได้เลย คนที่รู้ เรื่อง
นี้แล้ว ควรหมั่นรักษาศีลทำบุญอันเป็นทางไปนิพพานเถิด พอจบ
ธรรมเทศนา ก็ดำรงอยู่ในโศกปฏิบัติผล แล้วก็เข้าเฝ้าถวายบังคม
ทูลขอพรว่า ก็ทรงพระอนุมัติให้ไปบวชในหมู่ภิกษุนี้ ต่อแต่
บวชแล้วไม่เนิ่นช้าก็ได้ล่วงลุล่วงพระอรหัตต์ แลเล่าเรียนพระพุทธร-
วจนจบ มีความชำนาญในพระวินัยปิฎก ฯ ภายหลังพระผู้ม
พระภาคเจ้าทรงปรารภถึงพระเถระปญฺญาวรา ผู้ประกอบด้วยคุณ-
สมบัติทางมีสติทรงจำพระวินัยเป็นหลักฐาน จึงได้ทรงแสดงว่า
เป็นผู้ ประเสริฐกว่าภิกษุนี้ทั่วไปในธรรมวินัยนี้ ฯ

๕. พระธัมมทินนา เป็นธิดาแห่งสกุลในเมืองราชคฤห์
เมื่อเจริญวัยไปเป็นภรรยาสาขเสรมณี ฯ เสรมณีนี้ ได้สำเร็จ
โศดาคราวเดียวกับพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นสหายของตน ในครั้ง
ที่ได้ฟังธรรมเทศนา เมื่อพระศาสดาเสด็จไปนครราชคฤห์ครั้งแรก
ภายหลังได้ฟังธรรมอีก ก็ล่วงลุล่วงอนาคา ฯ วันที่ได้อนาคาแล้ว
กลับไปบ้าน นางธัมมทินนาผู้ ภรรยาเห็นมีอาการไม่รื่นเริงเหมือน
ก่อน ๆ จึงลุลไปปรับขึ้นมือให้จับที่บันได ถึงมือเสีย แลไม่ทำ
ไม่ว่าอะไรที่เจ้าไปด้วยกิเลสเช่นที่เคยมา นางก็นึกค้นเตาไป
ต่าง ๆ ถึงเวลารับทานอาหาร ก็ไม่เรียกเอาสิ่งที่พอใจเหมือน
ในวันอื่น ๆ ได้โอกาสนางจึงถามว่า พ่อเจ้า เห็นฉันมีความผิด

อะไรหรือ ก็ตอบว่า แม่ธัมมทินนาไม่มีโทษอะไรเลย ตั้งต้น
แต่วันนี้ไป ฉันเลิกนั่งแลบีนร่วมด้วยอำนาจสันถวะ (ยินดี
ทางงาม) แลไม่ควรบริโภคร่วม ทรัพย์สินทั้งหมด ฉันยกให้
ถ้าปรารถนาอย่างไร ฉันอนุญาตทุกอย่าง ๆ เมื่อกล่าวดังนี้ นาง
ก็เข้าใจว่าได้สำเร็จโลกุตตรธรรมสูงกว่าก่อน จึงกล่าวว่า พ่อเจ้า
เซพระที่ท่านถ่มหรืออยากเยื่อที่ท่านเท ฉันจะเย็บสี่สรวบได้อย่างไร
ของท่านจงอนุญาตให้ฉันบวชเถิด ๆ วิสาขอุบาสกจึงอนุญาตว่า
สาธุ แม่ธัมมทินนา แล้วก็พาไปบวชสำนักภิกษุนี้ ๆ พระธัมม-
ทินนา พอบวชเข้าแล้ว ก็คิดว่า อุบาสกนี้ เปนขรวาสยังทำ
มรรคผลให้ปรากฏได้ ส่วนเราได้บวชแล้ว ควรปฏิบัติให้ถึงธรรม
เป็นส่วนสุดแห่งทุกข์ จึงเข้าหาภิกษุนี้เป็นอุปัชฌาย์อาจารย์
แล้วกล่าวว่า พระแม่เจ้าทั้งหลาย จิตต์ของข้าพระเจ้าย่อมอ่อน
ไปในชนบท ขอพระแม่เจ้าทั้งหลาย จงไปสู่อาวาสใกล้บ้านเถิด ๆ
พระเถรีเหล่านั้น ก็ไม่ขัดใจ เพราะนางนั้นออกจากสกุลใหญ่มา
บวช จึงพาไปอยู่ตามประสงค์ ภิกษุนั้นธัมมทินนานั้น เคยพิจารณา-
สังฆารอันเป็นอุปนิสัยเนืองมาแต่อดีตกาล เมื่อนำเพ็ญวิปัสสนาไป
ไม่ช้า ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิทา พอสำเร็จ
แล้ว คิดเห็นว่า เราทำกิจของบรรพชิตถึงที่สุดแล้ว ควรจะกลับ
ไปเมืองราชคฤห์ พวกญาติของเรา เราแนะนำเข้าแล้ว จะได้ทำ
บุญกัน จึงแจ้งเรื่องแก่ภิกษุนั้นเหล่านั้นแล้ว ก็กลับมาด้วยกัน ๆ
วิสาขอุบาสกทราบข่าวเข้าแล้ว คิดว่าภิกษุนั้นนั้นเหนจะอยากสึก

จึงได้กลับมาเร็ว เวลาเย็นจึงไปหา แสดงการวะแล้วก็จะถาม
ถึงเรื่องอยากสัก ก็ดูไม่ควร จึงลองถามเป็นปัญหาภูมิบรมถัก
มีชั้น ๕ เป็นต้น พระเถระหม่อมทินนา ก็แก้ได้ฉับพลัน ป่าน
ประหนึ่งว่าสัตว์ที่เอามัดหวดกันบัวให้ขาดไป อุบาสกรู้ว่าท่าน
มีญาณแก้วกล้า จึงถามปัญหาในมรรคสาม ตามที่ตนได้ถึงแล้ว
แลถามในอรรถมรรค ตามที่ตนได้ศึกษามา พระเถระเห็นว่า
อุบาสกได้เพียงอนาคา บัดนี้ถามปัญหาเลยวิสัยของตน จึงบอกว่า
วิสาขะ ท่านไม่อาจเข้าใจได้ตลอด ถ้าท่านปรารถนาจะรู้ความจริง
พึงเข้าไปเฝ้าพระบรมศาสดาทูลถามเรื่องนั้น พระองค์ทรงพยากรณ์
อย่างไร พึงจำมาถาม ฯ อุบาสกก็ไปเฝ้าทูลให้ทรงทราบตามนัย
ที่ถามแลแก้กันจนหมด ฯ พอทรงสดับเข้าแล้วก็ตรัสว่า ธรรม-
ทินนาซึ่งเป็นธิดาของเรา หมัดค้นหาในชั้นส่วนอดีตแต่ปัจจุบัน
แลอนาคตแล้ว พอรับสั่งท่านแล้ว ตรัสต่อไปว่า บุคคลใด
ไม่มีกังวลในอดีตในอนาคตในปัจจุบัน เรากล่าวว่าบุคคลนั้น
เป็นพรหมณ์หมดกังวลสิ้นเชื้อ ในลำดับนั้น ก็ประธานสาธุการ
ถึงพระหม่อมทินนา แล้วตรัสว่า วิสาขะ ภิกษุนี้ชื่อหม่อมทินนา
เป็นบัณฑิตมีปัญญามาก ข้อนั้นก็ดี เนื้อความของข้อนั้นก็ดี
หม่อมทินนาแก้แล้ว ฉันทใด ท่านพึงจำไว้ ฉันทนั้นเกิด ฯ ภายหลัง
พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงทำอุปัชฌาย์ตลอดจนให้เป็นความ
เกิดขึ้นแห่งเรื่องราวแล้ว ตั้งพระหม่อมทินนาเถรีไว้ในตำแหน่ง

เป็น เอตทัคคะว่า เป็น ผู้ ประเสริฐกว่า ภิกษุนี้สงฆ์ ผู้ ธรรมดึกใน
พระศาสนา ฯ

๖. พระนันทา เป็นพระธิดาแห่งพระเถรีโคตมีผู้มหาปชา-
บดี ซึ่งเคยเป็นพระอรรคมเหษีแห่งพระเจ้าสุทโธทนะ ที่มี
พระนามว่า นันทา เพราะมีลักษณะงาม ทำผู้ที่เห็นให้เพลินชม
เมื่อทรงพระเจริญขึ้น มีกาน้ำพระนามว่า รูปนันทา เพราะพา
ผู้ที่เห็นให้เพลิน ชม พระรูป สมบัติ มากกว่า เมื่อยังทรง พระเยาว์
ยังพระองค์ก็ทรงมีมาเพลินยินดีในพระรูปกายของพระนาง ถึง
แก่ไม่ทรงเอื้อเฟื้อประกอบกรณียที่เป็นคุณอันประเสริฐกว่า ดัง
เรื่องที่มีอยู่ว่า เมื่อพระศาสดาเสด็จมาพระนครกบิลพัสดุ์ครั้งแรก
โปรดให้พระนันทอุปสมบทแล้วให้พระราหุลบรรพชาแล้ว แลต่อ
มาเมื่อพระราชชนกของพระนางปรินิพพานแล้ว แลเมื่อพระราช-
ชนนีของพระนางแลพระพี่นางเทวทรบรรพชา จนบัลลุการมวิเศษ
กันหมดแล้ว พระรูปนันทาทรงทราบเข้าก็ทรงดำริหว่า เมื่อเป็น
อย่างนี้ เราอยู่ไปจะมีประโยชน์อะไร จึงเสด็จไปบรรพชาใน
สำนักพระมหาเถรีผู้ ชนนีของพระองค์ ตั้งแต่นั้นมาก็ไม่ไปสู่
ที่เฝ้าพระทศพล แลให้ภิกษุน้องคนอื่นไปรับโอวาทแทนมาเพื่อตน
ด้วยกล่าวว่า พระศาสดาจะทรงติโถม ฯ พระองค์ทรงทราบว่า
ภิกษุนี้รูปนันทามัวเมาอยู่ในรูป จึงมีพระพุทธรดำรัสว่า ภิกษุนี้
ต้องมารับโอวาทส่วนตนเอง ส่งกันมารับแทนไม่ได้ แต่นั้น
พระรูปนันทาก็ไม่เห็นช่องอื่น ถึงหนักใจอยู่ก็ต้องมา พอลมา

พระศาสดาก็ทรงนิรมิตรหญิงรูปงามให้ถือพัดใบตาลพัดพระองค์อยู่
เมื่อเหลือบเห็นเข้าก็คิดว่า เราทั้งหลายว่าตัวสรวยจึงไม่มา
หญิงพวกนั้นเขาสนิสนมในพระพุทธเชษฐา รูปเราเปรียบเท่า
เสี้ยวเดียว ที่แบ่งออกเป็น ๑๖ แหง่ส่วน ๑ ของรูปหญิงนั้น
ก็สู้ไม่ได้เลย เรามักหลงว่าตัวสรวยกว่าใคร จึงไม่มาจนกาล
ล่วงมานานถึงเท่านี้ เมื่อภิกษุเหล่านั้นกำลังจ้องชมโฉมนางที่ทรง
นิรมิตร พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ตรัสธรรมเทศนาว่า รูปกาย
เป็นเมืองของกระดูกต่าง ๆ ชนิด เนื้อแลเลือดปิดบังไว้ อันกรรม
แต่่งมา มีความแก่ ความตาย ความถือตัว ความลืมคุณเขา
เข้าแซงอยู่ ด้วย แลตรัสว่า บุคคลเดินไปถึงดี ยืนอยู่ก็ดี นั่งอยู่
ก็ดี นอนอยู่ก็ดี ทำจิตให้สงบอยู่ในภายใน ย่อมได้สันติสุข
อย่างเดียวกัน พระรูปนั้นหา เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยธรรมเป็นอุปนิสัย
คิดมาแต่ภพก่อน ได้สดับธรรมที่ทรงแสดงอย่างนั้นแล้ว เมื่อ
เพ่งพิจารณาเห็นความสั้นแลความเสื่อมในรูปนั้น ก็สำเร็จพระ
อรหัตตผล ๆ ตั้งแต่นั้นมา พระเถรก็ยินดีในฉานเพ่งพิจารณา
อารมณ์แลลักษณะยิ่งกว่าภิกษุทั้งหลาย พระศาสดาจึงทรง
สรรเสริญว่าเป็นผู้ เข้มในทางบำเพ็ญฉาน ฯ

๗. พระโศคนา เป็นธิดาของสกุลในเมืองสาวัตถี เมื่อมี
อายุเจริญขึ้น ก็มีภักศตาปกครองตามประเพณี อยู่ต่อ ๆ มา
ได้มีบุตรชาย ๗ คน บุตรหญิง ๗ คน เมื่อพวกบุตรเติบโตขึ้น
ก็จัดการให้มียศ แลแบ่งปันทรัพย์ให้ตามสมควรทั้ง ๑๔ คน ต่อมา

ภายหลังสามถึงมรณะล่วงไปแล้ว พวกบุตรมาพูดขอให้แบ่ง
 ทรัพย์ที่ยังเหลืออยู่ ด้วยรับจะบำรุงเลี้ยงดูให้เป็นสุขสบาย ก็ยัง
 อาลัยทรัพย์ แลกล่าวว่าพวกลูกจะไม่อุปการะเหมือนที่พ่อ ก็ยัง
 ไม่แบ่งให้ ครั้นพากันมารบเร้าหนักเข้า ก็ชนะให้ด้วยความ
 รักแเลความเชอลูก เมื่อลูกสะใภ้เห็นไปถึงบ้านจึงพูดว่า แม่
 เหนจะให้ทรัพย์ลูกชายใหญ่ ๒ ส่วน จึงมาบ้านนี้ เมื่อได้รับ
 ความดูหมิ่นเข้า ก็ไปหาลูกชายที่ยังไม่เคยไป ไปบ้านไหน ลูก
 สะใภ้ทุก ๆ คน ก็ว่าเช่นนั้น เมื่อไม่ได้ฟังที่บ้านพวกลูกชาย
 ก็ย้ายไปตามบ้านลูกหญิง ลูกเขยทุก ๆ คน เหนเข้า ก็กล่าว
 คำเหมือนดังนั้น เมื่อฟังอาศัยลูกทั้ง ๑๔ คน ไม่ได้แล้ว มีความ
 เสียใจ จึงไปบวชเป็นภิกษุณี เมื่อไปบวชใหม่ ๆ ไม่รู้ขนบ
 ธรรมเนียม ทำอะไร ๆ ก็ไม่ถูก ภิกษุณีทั้งหลายจึงลงทัณฑ์
 กรรมให้รับโทษ พวกบุตรธิดารว่าต้องทัณฑ์กรรม เหนเข้าที่
 ไหน ๆ ก็เอะเขี้ยวว่า จนวนัน ภิกษุณีน แม่แต่สิกขาที่ยัง
 ไม่รู้ เมื่อได้ฟังคำของลูกนั้น ๆ เข้าแล้ว เกิดสังเวชเสียใจ
 ลงคิดว่าเราควรจะทำกิจของตนให้บริสุทธิ์ แต่นั่นนึ่งหรืออื่นที่
 ไหน ๆ ก็พยายามเจริญกรรมฐานอันกำหนดดูอาการ ๓๒ จน
 ต่อมาเมื่อเสียงปรากฏว่า พระโสณาเถรีผู้บำเพ็ญเพียร ครั้ง
 นั้นวันหนึ่ง พวกภิกษุณีเมื่อจะไปวิหารสั่งว่า ท่านโสณา ฟัง
 ดม่น้ำถวายพวกภิกษุณี ก่อนที่ยังไม่ได้ดมน้ำ ก็ ديرจงกรม

ในโรงไฟ สาส์นขอการ ๓๒ เจริญวิสาขไป ฯ พระผู้
 พระภาคเจ้าประทับอยู่ในพระคันธกุฏี ทรงฉายพระรัศมีไปคล้าย
 กะว่าประทับอยู่ณที่เฉพาะหน้า ทรงแสดงธรรมว่า คนใดไม่เห็น
 ธรรมอันอุดม เป็นอยู่ถึง ๕๐๐ ปี คนที่เห็นธรรมอันอุดม เป็น
 อยู่เพียงวันเดียว ยิ่งดีกว่าคนนั้น พระโศณาฟังไปจนจบลง
 ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ พอสำเร็จแล้วก็คิดว่า เราล่วงลุลพระ
 อรหัตต์แล้ว ภิกษุนี้ที่กลับมาไม่ทราบเรื่อง กล่าวคำหมิ่นเรา
 เข้า จะบาปมาก เราควรจะทำความสำคัญให้เป็นที่เข้าใจ จึงยก
 หม้อน้ำลงวาง ไม่ติดไฟไว้ พวกภิกษุนั้นกลับมา เห็นเตา
 ไม่มีไฟ จึงกล่าวว่า เราได้ออกภิกษุนี้แก่น้ำให้ต้มน้ำถวาย
 ภิกษุนี้สงฆ์ไว้แล้ว แม้วันนั้นแกไม่ติดไฟไว้ในเตา ฯ พระโศณา
 เกริบบอกว่า พระแม่เจ้าทั้งหลาย น้ำร้อนเพราะไฟเป็นประโยชน์
 อะไร ถ้าท่านทั้งหลาย ประสงค์จะอาบน้ำ จงเอาน้ำแต่
 หม้อน้ำอาบเถิด ฯ ภิกษุนี้เหล่านั้นพูดกันว่าเรอนั้นจะมีเหตุ แล้ว
 เอม่อจุ่มลงไปในน้ำ ก็รู้ว่าน้ำร้อน ครั้นรู้แล้วก็เอาหม้อมา
 ตักน้ำไป ที่ ๆ ตักน้ำไป ๆ ก็เต็มอีก ฯ ในครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลาย
 ก็รู้ว่าท่านตั้งอยู่ในความเป็นพระอรหันต์แล้ว พวกภิกษุทั้งหลาย
 ก็กราบลงที่เท้า ขอขมาโทษว่า ข้าแต่พระแม่เจ้า ข้าพระเจ้า
 ไม่รู้ จึงพูดล่วงเกินท่านนานมาถึงเพียงนี้ ขอท่านจงอดโทษ
 ให้เถิด ถึงพวกพระเถระก็แก้ว่าท่าน ก็นั่งกระโหย่งขอขมา-
 โทษว่า พระแม่เจ้า ขอท่านจงอดโทษให้เถิด ฯ ตั้งแต่นั้นมา

พระเถรนั้นได้มีเกียรติคุณแผ่ไปว่า พระโสดาเถรแม้บวชเมื่อแก่ แต่มีความเพียรอันท่านปรารภแล้ว ได้ประดิษฐานอยู่แล้วในพระอรหัตต์อันดำละเกิดโดยกาลไม่ล่าช้า พระบรมศาสดา ได้ทรงตั้งพระโสดาเถรในฐานอันเยี่ยมกว่าภิกษุทั้งหลายที่ปรารภความเพียร โดยท่านมีปฏิบัติตามที่ปรากฏณนั้น ฯ

๔. พระสกุลา เป็นธิดาแห่งสกุลในเมืองสาวัตถี เมื่อเจริญวัยได้ฟังพระธรรมเทศนาที่พระศาสดาทรงแสดง มีศรัทธาเลื่อมใส ได้บวชในพระศาสนา เจริญวิปัสสนาด้วยความไม่ประมาท ไม่นานเท่าไรก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ ตั้งแต่นั้นมาก็มีความชำนาญคล่องแคล่วทางทิพจักขุ ก็มีญาณพิจารณารู้เห็นหมู่มสัตว์ที่จุติแล้วที่ปฏิสนธิ ที่เลวทรามและที่ประณีตสุขุม งาม สุขและทุกข์ มีความเป็นต่าง ๆ กันอย่างไร ก็รู้ได้ด้วยอำนาจกรรมเป็นมูล ตลอดถึงรู้เห็นกิจการที่ประกอบต่าง ๆ กันในที่ไกล ที่ใกล้ และที่บัดบังกลับ รู้ได้โดยรวดเร็วว่องไว ฯ

พระสกุลาเถรมีญาณปรีชาสามารถในเรื่องนี้พิเศษกว่าภิกษุทั้งหลายต่าง ๆ ชันในพระศาสนานี้ พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระวิหารเชตวัน เมื่อจะทรงตั้งภิกษุทั้งหลาย ในฐานันดรอันเป็นตำแหน่งสูงนั้น ๆ จึงได้ทรงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งทิพจักขุ ซึ่งมีปริยายตั้งข้างต้นณนั้น ฯ

๕. พระภักทกา กุณฑลเกสา เป็นธิดาเศรษฐีในเมืองราชคฤห์ ได้รับตั้งชื่อว่า ภักทกา ตามเหตุที่ตนมีความเจริญด้วยรูป

สมบัติ เมื่อมีอายุราว ๑๖ ปี มีรูปร่างสรวงามน่าชม บิดามารดา
ให้อยู่ในห้องอันประกอบด้วยสิริในปราสาทชั้นที่ ๗ วันหนึ่งได้
ยินเสียงมหาชนกิกก้อง จึงแลดูที่หน้าต่าง ได้เห็นโจรร้ายที่
มีชื่อว่าสัตตกะ กำลังที่พวกเพ็ชฌาณพาเที่ยวตะเวนไปเพื่อจะนำ
เกิดความรักใคร่เป็นอย่างแรงกล้า ถึงแก่ลงนอนคว่ำหน้ารำพึง
อยู่ว่าถ้าไม่ได้โจรนั้น ตายเสียเป็นดีกว่า เศรษฐีที่เป็นบิดา
แลมารดามีลูกคนเดียวเฉพาะนาง ก็รักมากมั่น ๆ ชีวิต เหน
มีอาการวิปริตดังนั้น จึงปลอมตามโดยดี ก็ได้ทราบตามที่นาง
รำพึง ช้แจงให้ฟังในทางที่ดีเท่าไร ๆ ก็ขอแต่ให้ได้สมประสงค์
เท่านั้น จึงตกลงกันว่านางมีชีวิตอยู่ยิ่งดีกว่าตายเสีย ฯ เศรษฐีผู้
บิดาจึงเอาทรัพย์ ๑๐๐๐ ให้นายเพ็ชฌาณ ขอให้ส่งโจรสัตตกะให้
แก่บุตรของตน นายเพ็ชฌาณรับแล้วรออยู่พอคำ ก็เปลี่ยนเอาโจร
อื่นมาฆ่า พาเอาโจรสัตตกะไปให้ ฯ เศรษฐีผู้ตา ก็ได้สมหมาย
อยู่มาสองสามวัน นายสัตตกะออกอุบายล่อลวงจะฆ่านางเอาทรัพย์
จึงบอกว่าฉันมีชีวิตรอดอยู่ได้ เพราะบนเทวดาที่ภูเขานั้นไว้ จะ
ไปเก็บนินนัตน์ ของงาแต่งตัวด้วยเครื่องประดับอันมีค่ามาก แล
จัดเครื่องเก็บนินไปด้วยกัน นางก็เต็มใจทำแลไปพร้อมกัน จึงพา
ไปที่ริมเหวลึกบนภูเขา แล้วบอกว่าจงเปิดเครื่องประดับทั้งหมด
จะเก็บนิน นางก็รู้ทันกลที่จะล่อลวงตนลงเหวเอาทรัพย์ จึงพูด
สอนกล่าวว่า ขอให้ฉันแสดงการระพร้อมด้วยความรักมากก่อน
พอได้รับอนุญาตโดยเขาไม่เฉยวทัน ก็ทำเป็นที่ประโลมหน้า

แลออกหลัง พอเห็นว่ายังตัวไม่ได้ ก็ปลัดลงเหวกระทบขึ้นโดน
 โน้นแตกหักไป เทวดาที่สิงอยู่บนภูเขา จึงประกาศว่า ในที่
 ทุก ๆ แห่งไซ้แต่บุรุษฉลาด ถึงสัตว์ก็เปื่องปราชญ์คิดทันกัน ๆ
 ลำดับนั้น นางภัททาจึงคิดว่า เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว เราไม่ควร
 กลับบ้าน บวชดีกว่า จึงไปขอบวชในสำนักกนิกรณัฐ แลขอ
 ให้ตนได้รับทำกิจอย่างสูงสุดของการบวช พวกเจ้าสำนักจึงเอา
 เสนียดลเข้าถอนผมเป็นหย่อม ๆ แล้วจึงให้บวช (นางภัททาที่มี
 ฉายว่า กุณฑลเกสา หรือ กุณฑลเกส ก็เพราะถกถอนผมเป็น
 อย่างนั้น แลอีกอย่างหนึ่ง เพราะให้แปลกภิกษุหนุ่มชะพ้องกัน
 เพื่อเป็นที่กำหนดจ่ายในพระธรรมวินัย) ครั้นบวชแล้ว ก็ศึกษา
 ลัทธิในสำนักจนได้ชั้นที่สุด แล้วลาไปศึกษาในที่ต่าง ๆ จน
 ปรากฏว่าไม่มีใครสามารถโต้ตอบด้วยได้ จึงถือกิ่งหว้าเที่ยวหา
 คนพูดทางลัทธิวาทะกัน เมื่อเข้าบ้านใด ก็เอากิ่งหว้าปักไว้ที่
 ประตูบ้านนั้น แล้วส่งว่าใครจะกล่าววาทะกับเรา จึงจะล้มกิ่ง
 หว้าได้ ทำเช่นนั้นก็หาใครพูดด้วยไม่ได้ เมื่อกิ่งหว้าแก่ก็เปลี่ยน
 เอากิ่งใหม่ วันหนึ่งเที่ยวไปใกล้วิหารเชตวัน ก็เอากิ่งหว้าปักแล
 ส่งดังนั้นแล้วก็เข้าไปในบ้าน พระสารีบุตรพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์
 เห็นเข้าแล้ว ถามทราบเรื่องแล้วบอกให้พวกเด็กล้มกิ่งหว้า เด็ก
 ที่กล้าก็ทำตาม ๆ นางบริโกทอาหารแล้วมาเห็นเข้าถามไถ่ความ
 แล้วรออยู่ พอพระสารีบุตรทำภักตกิจแล้วมานั่งอยู่ที่ร่มไม้ นาง
 ก็พาบริวารของตนเข้าไปหา ทราบว่าพระเถระจะได้อตอบกับตน

ก็เริ่มถามปัญหา พระธรรมเสนาบดีก็ได้หมดทุก ๆ ข้อที่ถาม
หมดสิ้นความรู้แล้วก็นั่งอยู่ พระสารบุตรจึงว่าเราแก้มาก
นักแล้ว จะถามสักข้อหนึ่ง เมื่อรับจะแก้แล้ว ท่านก็ถามว่า
เอกัม นาม ก็ สิ่งอะไรชื่อว่าเป็นอย่างเอก นางตอบว่าไม่รู้ พระ
เถระว่า ท่านไม่รู้ สิ่งอื่นจะรู้อย่างไร นางจึงขอท่านเป็นที่พึ่ง
ท่านจึงบอกว่า เราเป็นที่พึ่งไม่ได้ พระศาสดาผู้เป็นอรรถบุคคล
ในโลก ประทับอยู่ที่วิหาร ท่านจงไปขอเป็นที่พึ่งเถิด ฯ ถึง
เวลาเย็นเป็นที่ทรงแสดงธรรม นางภิกษุณีก็เข้าไปแสดงการวะ
แต่พระศาสดา พระองค์จึงทรงแสดงธรรมตามความประพฤติ
ของนาง ซึ่งเป็นผู้เคยพิจารณาสังขารมาแต่ก่อน โดยความว่า
บทกถาเดียวที่ใครฟังแล้วสงบได้ ดีกว่าคาคาที่ไม่ประกอบด้วย
บทเป็นประโยชน์ถึง ๑๐๐๐ นางภิกษุณีได้ฟัง พอจบลง ก็ได้
สำเร็จพระอรหัตต์กับด้วยปฏิสัมภิทา แล้วก็ทูลขอบรรพชา จึง
โปรสให้บวชในสำนักภิกษุณี ภายหลังเกิดสนทนากันไปที่ประชุม
บริษัท ๔ หมู่ว่า พระเถระภิกษุผู้กฤตผลเกสาเป็นผู้ใหญ่หนอ
พอได้สดับคาคาเพียง ๔ บาทจบลง ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ พระ
ศาสดาทรงทำเหตุนี้ให้เป็นความเกิดขึ้นแห่งเรื่องแล้ว ก็ทรงตั้ง
พระเถระไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าภิกษุณีทั้งหลาย ที่เป็นผู้ตรัสรู้
ธรรมเร็วไว้ในพระศาสนานี้ ฯ

๑๐. พระภิกษุณีปัลลัน เป็นบุตรของ อรรถมเหสี แห่ง
พราหมณ์ผู้โกสยโคตร เมืองสาละ ในมคธรัฐ เมื่อมีอายุ

๑๖ ปี มีการมงคลกับปีปเฉลิมฉานพ ตั้งแจ้งอยู่ในเรื่องพระมหา-
 กัสสป ฯ ต่อแต่เมื่อแยกไปทางซ้ายแล้ว ก็เดินไปสู่อาราม
 ปรีพาชก เพราะเวลานั้นพระผู้มีพระภาคเจ้ายังมิได้ทรงอนุญาต
 บรรพชาแก่มาตคาม ต่อเมื่อพระเถรีโคตมิผู้มีหยาบช้าได้
 บรรพชาแล้ว จึงได้ไปบวชในสำนักพระเถรีนั้น ครั้นบวชแล้ว
 ก็บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานด้วยความไม่ประมาท ไม่นานเท่าไร
 ก็ได้บรรลุพระอรหัตต์ เป็นผู้มีความชำนาญคล่องแคล่วในบุพ-
 เพนิวาสนาณ ก่อเป็นพระลัทธิถึงชั้นธัมมิกานที่อยู่อาศัยในภพ
 ก่อน โดยระลึกย้อนถอยหลัง ตั้งแต่ชาติหนึ่ง สองชาติ เป็นต้น
 ตลอดจนชาติที่นับด้วยกัปป์ รู้ได้ว่าชาติที่เท่านั้น เกิดเป็นสัตว์
 ชนิดนั้น มีรูปร่างผิวพรรณและอาหารอย่างนั้น มีสุขทุกข์เพียง
 นั้น ๆ จุตจากชาตินั้นแล้วไปเกิดเป็นสัตว์ประเภทนั้น และระลึก
 มาถึงชาติปัจจุบันนี้ ก็รู้ว่าได้เป็นอย่างนั้น ๆ มา เพราะเหตุนี้
 พระศาสดา จึงได้ตั้ง พระภิกษุทถกบาลาน ว่า เป็นผู้ประเสริฐกว่า
 ภิกษุทั้งหลายที่ตามระลึกถึงชั้นธัมมิกานที่เคยได้อุบัติมา โดย
 ท่านเป็นผู้ระลึกได้ดีพิเศษมากกว่าภิกษุอื่นสงฆ์ในพระศาสนานี้ ฯ

๑๗. พระภักท กัจจนา เป็นพระธิดาแห่งพระเจ้าสุปป-
 พุทธะ วงศ์โกถียะ ซึ่งมีพระนามเดิมว่า ยโสธรา หรือ พิมพา
 ซึ่งเป็นพระมารดาแห่งพระราหุลพุทธชิโนรส ที่มีพระนามปรากฏ
 ภายหลังว่า พระภักท ก็เพราะมีสมบัติเจริญมากประการ ที่มี
 คำต่อว่า กัจจนา โดยนิมิตต์ที่มีสรีรพรรณประดุจทองคำ แล

เพราะเป็นที่หมายต่างจากพระภักทธาเถรองค์อื่น ๆ พระภักทธา
เมื่อบวชในพระศาสนาแล้ว บำเพ็ญวิปัสสนากรรมฐานโดยกาลไม่
นานก็ได้ดำรงอยู่ในพระอรหัตต มีความชำนาญเปรื่องปราดใน
อภิญา แม้นั่งในบัลลังก์อันเดียว ย่อมตามระลึกได้ถึงอสงไขย
กับเศษแสนกัป ด้วยอาวัชณะอันหนึ่ง ๆ เมื่อภักทธากิจจานัน
มีคุณสมบัติส่วนนี้ปรากฏแผ่ไปแล้ว พระศาสดาจึงได้ทรงตั้ง
ท่านว่า เป็นผู้ประเสริฐกว่าภิกษุที่บัลลุมหาภิญาทั่วไป ๆ
ตำแหน่งอันพิเศษนี้ พระสาวกของพระพุทธเจ้าองค์ ๑ ได้
เพียง ๔ องค์เท่านั้น ในพระศาสนานี้ พระสาวกที่ระลึกได้ถึง
๔ อสงไขยกับเศษแสนกัป ก็คือ พระสารีบุตร พระมหาโมค-
คัลลาน์ พระพาคุลเถระ พระภักทธากิจจานา นอกจาก ๔ องค์
ระลึกได้เป็นอย่างมากก็เสมอแสนกัปเท่านั้น เกินขึ้นไปย่อม
ระลึกไม่ได้ เพราะฉะนั้น พระอนันตญาณเมื่อนี้ จึงได้ทรงตั้งพระเถร
นี้ไว้ในตำแหน่งมหาภิญา ในพระศาสนานี้ ฯ

๑๒. พระกิสาโคตมิ เป็นธิดาแห่งสกุลที่ขัดสนในเมือง
สาวัตถี ทั้งเมื่อเติบโตขึ้นก็มีรูปร่างผอมไม่เป็นที่น่าชมแก่ผู้
ได้เห็น แต่เศรษฐีในเมืองเดียวกันได้ขอมาเป็นลูกสะใภ้ มีเรื่อง
เป็นนัยว่า เศรษฐีนั้นมียศ ๕๐ โกฏิ กลายเป็นล้านไปหมด
เกิดอวลยเศร้าโศกเป็นอันมาก สหายผู้หนึ่งเป็นผู้ฉลาดในอุบาย
มา เข้มแล้ว บอกให้เศรษฐีนั้น เอา ลำแพน ปลูกใน ตลาดเป็นที่
ประชุมคน ให้ชนทรัพย์มากองจนหมดแล้วให้นั่งกุมเหมือนคน

ขายของต่าง ๆ แลสั่งว่า ถ้ามีคนมาเห็นว่าเป็นเงินเป็นทอง
 จงให้หยิบมาให้ดู เมื่อเป็นจริงอย่างว่า ถ้าคนนั้นเป็นกุมาร
 จงยกธิดาของตนให้ ถ้าคนนั้นเป็นกุมารี จงขอมาเป็นสะใภ้
 แล้วมอบทรัพย์ ๔๐ โกฏินั้นให้ ขออาศัยใช้สอยไปกับเขา ๆ
 ครั้งนั้น นาง กิสาโคตมี มา เห็น ถ่านไฟ ทั้งหมด เป็น เงิน เป็น ทอง
 แล้วจึงพูดตามที่เห็น เศรษฐีจึงให้หยิบมาให้ดู ก็เป็นเงินเป็น
 ทองจริง ๆ เมื่อถามทราบว่ายังไม่มีสามี จึงไปขอแต่งงานกับบุตร
 ของตน ครั้นแล้วก็มอบทรัพย์ทั้งปวงให้ ขออาศัยใช้ไปด้วย ๆ
 เมื่อนางมาเป็นสะใภ้ พวกพ้องฝ่ายสามี ก็พากันดูหมิ่นว่าเป็น
 ธิดาของสกุลทศกัณฐะ อยู่มาจนคลอดบุตรเป็นชาย จึงหายถูก
 ดูหมิ่น ๆ เด็กนั้นเป็นที่รักของนางอย่างยิ่ง แต่พอกำลังย่างเค็ร
 เล่นได้ก็ตาย นางมีความรักแรงกล้า ยังหลงไปว่ายังพอจะรักษา
 หาย จึงอุ้มศพนั้นเที่ยวถามหายาแก้ ใครจะห้ามแลหัวเราะ
 เขาะเย้ยอย่างไรก็ไม่ฟัง บรมผู้ฉลาดคนหนึ่งเห็นเข้าอย่างนั้น
 จึงบอกให้รู้ว่า คนอื่นที่รู้จักยาแก้ได้เป็นอันไม่มี มีอยู่ที่แต่
 พระพุทธเจ้า จงไปเฝ้าทูลถามเถิด นางจึงอุ้มบุตรไป ถึงเข้า
 แล้วก็ทูลว่า ขอพระองค์จงให้ยาแก้บุตรเถิด ฯ พระศาสดา
 ทรงเห็นอุปนิสัยของนางแล้วตรัสว่า โคตมี มาหาหาแก้ในทัน
 ดี้ละ จงไปหาเมื่อดพรหมเสกกาตในเรือนเก่า ๆ ที่ไม่มีคนเคยตาย
 ให้ได้มาเพียงเม็ดเดียว ฯ พอได้ฟังแล้วก็ดีใจ รีบไปหาในเรือน

เช่นนั้น ก็ไม่ได้เลย เพราะถึงมีเมตตพรรณลักกาดอยู่ เขาเอาออก
ให้ ก็เป็นของใช้ไม่ได้ โดยไม่ตรงกับพระพุทธดำรัส เพราะล้วน
แต่เป็นของเคยมีผิตายทับทั้งนั้น ได้สังเวชตามเหตุที่มีคนตาย
มาก กลับได้สติรู้ว่าบุตรของตนตายแล้วแก้ไม่ได้ จึงเอาไปทิ้ง
เสียในป่า กลับมาเล่าทูลว่าเมตตพรรณลักกาดเช่นนั้นหาไม่ได้
พระโลกนาถเจ้าจึงตรัสว่า ความตายย่อมกำจัดคนรชนผู้เมาเมัวอยู่
ในบุตรแลสัตว์ที่เลว ซึ่งมีใจเกี่ยวอยู่ในอารมณ์ต่าง ๆ เหมือน
อย่างห้วงน้ำใหญ่พัดบ้านที่คนยังหลับไปฉนั้น พอได้พระอย่างนั้น
จบลง ก็ได้ตั้งอยู่ในโศดาปัตติผล แล้วก็ทูลขอบวช ก็ทรง
อนุญาตให้ไปบวชในสำนักภิกษุนี้ เมื่อจะไปได้ทำปทักษิณพระ
ศาสดา ๓ รอบ ถวายบังคมแล้วจึงไปสู่ที่อยู่อาศัยแห่งหมู่ภิกษุนี้
เนื่องแต่นั้นก็ได้บวชสมปรารถนา ๗ อยู่มาวันหนึ่ง พระเถร
นี้ถึงเวรในโรงอุโบสถ ได้ตามประทีปสว่างแล้วนั่งอยู่ เหน่เปลว
ประทีปปลั่งขึ้นแล้วกระจายไป ก็ถือเอาเป็นอารมณ์ว่า เหล่าสัตว์
นี้เกิดขึ้นด้วยดับไปด้วย เหมือนเปลวประทีปฉนั้น แต่ถึง
พระนิพพานแล้ว หาปรากฏเหมือนอย่างนั้นไม่ ๗ พระศาสดา
ประทับอยู่ในพระคันธกุฎี เปล่งพระรัศมีไปคล้ายกะว่าตรัสอยู่
ณที่เฉพาะหน้า ตรัสรับว่า โคตม! เหล่าสัตว์นี้ เป็นอย่างนั้น
ที่เคี้ยว บุคคลทั่วไปที่ไม่เห็นพระนิพพานเป็นอย่างนั้น เป็น
อยู่ตั้ง ๑๐๐ ปี บุคคลที่เห็นพระนิพพานเป็นอยู่ชั่วขณะ ๑ คึกว่า
พระเถรก็สาโคตม! สดับธรรมจนจบแล้ว ก็บรรลุถึงพระอรหัตต

พร้อมด้วยปฐิสมัภาทา แต้นั้นมาเป็นผู้ปฏิบัติอุกฤษฐ์อย่างข้ง
ในการใช้สรอยจัวร์ที่เสรำหมอง เป็นที่เคารพนับถ้อของหมู่ชน
ที่เรียกขานมาฉิณะ ชอบสิ่งที่เป็น อย่างนั้น พาให้ชนจำพวกนี้
ที่ยังไม่เลื่อมใสในพระศาสนาให้เลื่อมใส ที่เลื่อมใสแล้วให้
เลื่อมใสยิ่งขึ้นไป ฯ พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงปรารภถึงเหตุนี้
จึงทรงสรรเสริญท่านว่าเป็นผู้ประเสริฐกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรง
จัวร์อันเสรำหมอง ฯ

๑๓. พระสีกาลมาตา เป็นธิดาแห่งเศรษฐีในเมืองราชคฤห์
เมื่อเจริญวัยแล้วไปสู่สกุลที่มีชาติเสมอกันตามประเพณี อยู่มา
พอคลอดบุตรคนหนึ่งแล้ว ก็ได้มีชื้อเป็นอย่างนั้น ตามนาม
ของบุตรที่ตั้งกันว่า สีกาลกุมาร วันหนึ่งได้ฟังธรรมกถาของพระ
ศาสดาแล้ว เกิดศรัทธาเลื่อมใสได้บวชในพระศาสนา ตั้งแต่
นั้นมา ย่อมมีศรัทธายิ่งขึ้นไป เมื่อไปสู่วิหารเพื่อฟังพระธรรม-
เทศนา ตั้งแลดูพระสรวิสมบัติแห่งพระทศพล เมื่อทรงทราบ
ว่าพระเถรนั้นตั้งมั่นเฉพาะอยู่ในศรัทธาแล้ว จึงทรงแสดงธรรม
อันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสให้เป็นที่สบาย ส่งใจไปตามกระแส
ธรรมก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ ฯ เพราะเหตุนี้ พระศาสดาจึงทรง
สรรเสริญว่า ภิกษุสีกาลมาตาเป็นยอดกว่าภิกษุอื่นบรรดาที่น้อม
จิตต์ไปในธรรมด้วยศรัทธา ถึงความเป็นผู้พ้นจากกิเลสอาสวะ
ได้ในพระศาสนานี้ ฯ

อุบาสก

๑. ตปัสสะ ภัลลิกะ ทั้ง ๒ นั้น เป็นบุตรกณฺณพ ในเมือง
อสีคฺคฺยชนะ เป็นพี่น้องรักกันสนิทสนม เมื่อมีวัยเจริญ
เทียวค้าขายไปในที่ต่าง ๆ ครั้งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าบังเกิด
สัพพัญญุตญาณแล้ว เสด็จประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ที่โพธิ-
มณฑาสถานต่าง ๆ สิ้นเจ็ดสัปดาห์ ๔๕ วัน ในสัปดาห์ที่ ๘
เสด็จไปประทับอยู่ใต้ต้นเกตุ ยังมีได้เสวยบิณฑบาตตั้งแต่วันที่
ตรัสรู้มา ฯ พื่อค่ำทั้ง ๒ นั้นพร้อมด้วยเกวียน ๕๐๐ เล่มได้ไป
ในที่ไกล จึงนำสัตว์ฝูงแลสัตว์คู่ก่อนเข้าไปถวายด้วยความเคารพ
เลื่อมใส ทรงรับเสวยเสร็จแล้วก็ประทานธรรมเทศนา พื่อค่ำ
๒ พี่น้องได้ฟังจบแล้ว ได้แสดงตนเป็นอุบาสกอ้างพระพุทธพระ
ธรรมเป็นสรณะตลอดชีวิต แล้วก็ทูลลาไป ฯ อุบาสกทั้ง ๒ นั้น
ได้ถวายบิณฑบาตทานแก่ผู้ฟังธรรมเทศนา แต่ยังไม่ล่วงถึง
โลกุตตระ ถึงพระรัตนะ ๒ เป็นสรณะ เพราะยังไม่มีพระสังฆ-
รัตนะ ก่อนมหาชนตั้งขึ้น พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ที่พระวิหาร
เชตวัน ในกาลเป็นส่วนภายหลัง เมื่อทรงตั้งอุบาสกทั้งหลาย
ในฐานันดรโดยลำดับ จึงทรงตั้งอุบาสกทั้ง ๒ นั้น ในฐานะ
อันเล็ดกว่าประชุมชนผู้ถึงพระรัตนะ ๒ เป็นสรณะก่อน ในพระ
ศาสนานี้ ฯ

๒. อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นบุตรแห่งสมณเศรษฐีในเมือง
สาวัตถี มีชื่อเดิมว่า สุทัตตะ ภายหลังได้จัดสิ่งของบันทุก

เกวียน ๕๐๐ เล่ม ไปหาสหายที่รักในเมืองราชคฤห์ ได้ทราบ
ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว เกิดปิติโสมนัสแรงกล้า รีบ
ไปเฝ้าแต่เวลาใกล้รุ่ง ได้ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาเข้า
แล้ว ก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล วันรุ่งขึ้น ก็ถวายมหาทานแก่
ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน พอเสร็จแล้ว ก็ทูลเชิญ
เสด็จมาเมืองสาวัตถี ในมรรคาที่ผ่านมามีระยะ ๔๕ โยชน์ ให้
สร้างวิหารที่ประทับมีระยะห่างกันเพียงโยชน์หนึ่งๆ บริจา
กทรัพย์บำเพ็ญทานวันละแสนๆ เมื่อถึงแล้ว ได้เริ่มสร้างวิหาร
เขตวันถวาย ให้เป็นที่อยู่อาศัยแห่งภิกษุสงฆ์ที่มาแต่ทิศต่าง ๆ
ตั้งต้นแต่ข้อพื้นๆ สร้าง ตลอดจนฉลองเสร็จ มีจำนวนทรัพย์
ที่บริจาคไป ๔๕ โกฏิ แต่นั้นมาก็บำเพ็ญทานมีประการต่าง ๆ
เป็นอันมากทุก ๆ วัน จนมีเกียรติคุณเล่าลือว่า สุตตตถกถุหนบดี
เป็นทายกผู้ทานบดี บริจาคทานมากแพร่หลายเนื่อง ๆ ไป จึงได้
มีนามปรากฏอีกอย่างหนึ่งว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี ฯ เมื่อกาล
ล่วงมาพระศาสดาจึงทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าทายกทั้งหลาย
ตามจรรยาที่เป็นมาฉนั้น ฯ

๓. จิตตคฤหบดี เป็นบุตรเศรษฐีชาวเมืองมัจฉิกาสัณฑะ
ในมคธรัฐ เมื่อวันเกิด มีฝนดอกไม้สีต่าง ๆ ตกลงสูงเสมอ
เข้าทำให้งามทั่วเมือง มารดาบิดาจึงตั้งชื่อตามนิมิตต์นั้นว่าจิตต-
กุมาร เมื่อเศรษฐีผู้บิดาล่วงไปแล้ว ได้รับตำแหน่งเป็นเศรษฐี
ต่อมา เมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จขึ้นครองราชย์ในพระเบญจวักคีย์ ที่

พระศาสดาทรงส่งไปประกาศพระศาสนา เทียวไปถึงเมืองมัจ-
ฉิกาสันตะ พอดีเห็นท่านเข้าแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงเข้ารับ
บาศรจัดภิกษาหารใส่มาถวาย พอทำภัตตกิจเสร็จแล้ว ก็พา
ไปจัดให้อยู่ในสวนอัมพาดการาม แลชวนมิตรให้ไปรับบิณฑ-
บาตที่เรือนของตนเป็นนิตย์ ต่อมาจัดทำสวนนั้นสร้างอุทิศถวาย
ให้เป็นสังฆาราม เมื่อได้ฟังธรรมกถาแต่พระเถระ^๕แลพระเถรา-
นเถระทั้งหลาย ก็ได้ล่วงลุลอนาคามีผล เหตุที่ได้เคยพิจารณา
เห็นสังขารเนื่องมาแต่ภพก่อน ๆ ภายหลังคิดเห็นว่า เรายัง
ไม่เคยได้เฝ้าพระบรมศาสดาเลย ได้ธรรมพิเศษถึงเพียงนี้แล้ว
สมควรไปเฝ้าใน ครั้น^๕ จึงได้มากับ พุทธบริษัทต่าง ๆ ขึ้น แล
บริวารของตนมากด้วยกัน แลได้อุปการะให้มีความสะดวกด้วย
ภิกษาหารเป็นต้น โดยทั่วถึงกัน จนตลอดทางที่มา เมื่อมาถึง
พระพุทธานักแล้ว ได้สดับธรรมเทศนาแลบำเพ็ญทานเป็นการ
ใหญ่อยู่อีกนาน เมื่ออยู่มาโดยเวลาควรแล้วก็ทูลลากลับ คราว
กลับก็มีลาภสักการะเกิดขึ้นอย่างเหลือล้น ได้อุปถัมภ์ประชุมชน
ให้มีความสุขสบายตลอดทางที่ผ่านไป ต่อมามหาชนสรรเสริญว่า
จิตตคฤหบดีเป็นผู้บริบูรณ์ด้วยสักการะแลความนับถือ พิเศษ
กว่าพุชน พระทศพลทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า บุคคลผู้
มีศรัทธาถึงพร้อมด้วยศีล มียศแลโภคสมบัติ ไปสู่ประเทศ
ใด ๆ มหาชนในประเทศนั้น ๆ ก็เต็มใจบูชาสักการะ ๆ อนึ่ง
จิตตคฤหบดีนั้น ไซ้แต่จะมีคุณสมบัติเพียงเท่านั้น ย่อมแสดง

ธรรมด้วยกำลังปรัชญาฉลาด ชักนำประชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใสใน
พระศาสนาให้เกิดเลื่อมใส ที่เคยเลื่อมใสมาให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นไป
แลอุปการะให้ประกอบไปด้วยธรรมสมบัติต่าง ๆ กัน เป็นที่สรร-
เสริญของบัณฑิตทั้งหลาย จึงมีอุบาสกซึ่งเป็นอริยสาวก ๕๐๐ เป็น
บริวาร พระศาสดาทรงปรารภถึงจิตตคฤหบดีซึ่งมีสมบัตินั้น
จึงได้ทรงตั้งไว้ในตำแหน่งอันเลิศกว่าอุบาสกผู้ธรรมกถึกทั่วไป ฯ

๔. หัตถกอุบาสก เป็นพระโอรสแห่งพระเจ้าอาฬวกราช
ในเมืองอาฬวี ในอาฬวีรัฐ ทรงพระเจริญวัยขึ้นแล้ว ได้สดับ
ฟังพระธรรมเทศนาของพระศาสดาแล้ว ได้สำเร็จจนาคามิผล
มีอุบาสกซึ่งเป็นอริยสาวก ๕๐๐ เป็นบริวาร วันหนึ่งไปสู่พระ
พุทธสำนักพร้อมด้วยอุบาสกมีจำนวนเท่านั้น ถวายบังคมแล้วนั่ง
อยู่ ณ ที่ควรส่วนหนึ่ง พระศาสดาจึงตรัสถามว่า หัตถกะ ท่านมี
บริษัทยาภส สงเคราะห์ไว้ได้ด้วยอุบายอย่างไร ฯ อุบาสกนั้น
จึงทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าสงเคราะห์ไว้ได้ด้วยสังคหวัตถุทั้ง ๔ ตาม
ที่บุคคลนั้น ๆ ยินดี คือสงเคราะห์ด้วยการให้สิ่งของแลแนะนำ
ให้รู้ธรรมบ้าง ด้วยการกล่าวถ้อยคำอันเป็นที่รักแลพูดชักนำด้วย
ธรรมกถาบ้าง ด้วยการช่วยเหลือประกอบกิจที่เป็นประโยชน์ให้สำเร็จ
ไป แลชักนำผู้ที่ไม่มีความดีให้มีความดีผู้ที่ไม่มีความดีให้มีความดีบ้าง ด้วย
การให้ความสม่ำเสมอไม่ถือตัวแต่ประพฤติธรรมสม่ำเสมอตาม
ภูมิบ้าง เพราะอย่างนั้นจึงสงเคราะห์ไว้ได้ดังนั้น ฯ พระผู้มีพระ-
ภาคเจ้า ทรงประทานสาธุการแล้ว จึงทรงตั้งหัตถกอริยสาวกไว้

ในตำแหน่งอันเล็ดกว่าบรรดาอุบาสกที่ สงเคราะห์หมู่ชนด้วยสัง-
กหัตถ์ ๔ ตามเหตุที่ปรากฏดังนั้น ฯ

๕. มหานามอุบาสก อุบัติในสาขายสกุลในเมืองกิลพัสดุ์
ทรงเจริญวัยขึ้นแล้ว ได้ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล เมื่อพระทศพล
เสด็จไปโปรสพระประยูรญาติในครั้งแรก ฯ ครั้งหนึ่งทราบว่
พระศาสดาเสด็จกลับจากเมืองเวรัญหา ประทับอยู่ที่นิโครธาราม
ไปเฝ้าถวายบังคมแล้วทูลว่า ข้าพระองค์ได้ทราบว่า ภิกษุสงฆ์
ย่อมลำบากด้วยภิกขาจารในเมืองเวรัญหา ขอได้โปรดให้ข้าพระ-
องค์ถวายโอชทานแก่ภิกษุสงฆ์ตลอดสี่เดือนเถิด เมื่อได้รับพระ-
พุทธานุญาตแล้ว ตั้งแต่วันรุ่งขึ้น ก็ปฏิบัติภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า
เป็นประธาน ด้วยภัตตาหารอย่างประณีตต่าง ๆ ประการ จน
ตลอดสี่เดือน แลได้ปฏิบัติอย่างนั้น ตามพระพุทธานุมัติที่
ได้ทูลขอต่อ ๆ มาอีก ๔ เดือน รวมเป็นอันถวายทานอย่างประณีต
ตลอดปี ๑ ต่อแต่นั้นมา ก็จัดทำสักการะเช่นนั้นแก่หมู่ภิกษุ
โดยกาลพิเศษเนื่อง ๆ มา จนมีเกียรติคุณปรากฏไปทั่วชมพูทวีป ฯ
พระศาสดาเมื่อทรงตั้งอุบาสกในฐานันดร ได้ทรงตั้งสาขายมahanam
ไว้ในตำแหน่งอันเล็ดกว่ามหาชน ผู้ถวายวัตถุมีรสอันประณีตตาม
เหตุที่เป็นมาดังนั้น ฯ

๖. อุกคเสรษฐี เป็นบุตรเศรษฐีในเมืองเวสาลี เมื่อกาล
ล่วงมาก็ได้เป็นเศรษฐี ต่อเมื่อได้เห็นพระทศพลครั้งแรก ได้
ดำรงอยู่ในโศดาปัตติผล ต่อมาภายหลังได้สำเร็จจนากามิผล

ครั้งเมื่อม้วยมากขึ้น ไปนั่งในที่สงัดดำริหว่า เราจะถวายของ
 เป็นที่รักใคร่ชอบใจแด่พระเทพพล เพราะเราได้ฟังแต่ที่เฉพาะ
 พระศาสดาว่า บุคคลผู้ให้ของที่ชอบใจ ย่อมได้ของที่ชอบใจ
 เราก็คืออย่างนี้ พระศาสดาทรงทราบเข้าจึงเสด็จมาสู่ประตูบ้าน
 ที่เรายืนอาศัยเถิด ฯ พระศาสดาทรงทราบความดำริห์ของอุค-
 เสรณฐีเข้าแล้ว เสด็จไปปรากฏอยู่ที่ประตูบ้านนั้น พร้อมด้วย
 ภิกษุสงฆ์ ฯ เสรณฐีได้ฟังว่า พระศาสดาเสด็จมาแล้ว เกิด
 อุตสาหะแรงกล้า ดำเนินไปถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์แล้ว
 เข้ารับบาตรทูลให้เสด็จเข้าไปในเรือน เชิญเสด็จให้ประทับบน
 พุทธอาสน์อันประเสริฐที่แต่งไว้ อาราธนาให้ภิกษุสงฆ์นั่งบน
 อาสนะที่สมควร อังคาสหมู่ภิกษุมิพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ด้วย
 โภชนะมีรสอันเลิศต่าง ๆ ชนิด พอเสร็จภักตกิจแล้วทูลว่า ข้า
 แด่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ได้สดับแลรับมาแต่ที่เฉพาะ
 พระภักตร์พระองค์ว่า บุคคลผู้ให้ของที่ชอบใจ ย่อมได้ของ
 ที่ชอบใจ เพราะฉะนั้น ของใด ๆ ที่ชอบใจแห่งข้าพระองค์ ของ
 นั้น ๆ ข้าพระองค์ถวายแล้วแด่พระองค์พร้อมด้วยหมู่ภิกษุ ครั้น
 ให้ทรงทราบดังนี้แล้ว จำเดิมแต่นั้นมาก็ถวายของที่ชอบใจแก่
 ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ฯ ภายหลังพระศาสดาจึงทรง
 ตั้งอุคเสรณฐีผู้เป็นอริยสาวกนั้น ในฐานะอันเลิศกว่าพวกอุบาสก
 ผู้ถวายของที่ชอบใจ โดยเหตุอย่างที่ได้ปฏิบัติมานั้น ฯ

๓. อุกคตเสรษฐี เป็นบุตรเสรษฐีในประเทศหัตถิกาม
ได้นามที่สกุลตั้งให้ว่า อุกคตกุมาร เมื่อเสรษฐีผู้บิดาล่วงไปแล้ว
ได้รับตำแหน่งเป็นเสรษฐีต่อมา ๕ ครั้งเมื่อพระศาสดาพร้อมด้วย
ภิกษุทั้งหลาย เสด็จไปถึงประเทศหัตถิกามแล้วประทับอยู่ใน
สวนนาคภพณี อุกคตเสรษฐีเสพสุราเมอยู่ ๗ วัน พวกนาฏ-
บริวารห้อมล้อมไปบำเรออยู่ที่สวนนั้น ได้เห็นพระทศพลเข้าแล้ว
กลับมีหิริโอตตปละเปนอนอย่างแรงกล้า พอเข้าไปเฝ้าพระศาสดา
อุทฺธสุราก็สร้างหมด ถวายบังคมแล้วก็นั่งฟังธรรมที่ทรงแสดง
พอจบลงก็แทบตลอดถึงอนาคามีผล บอกให้พวกบริวารของตน
เที่ยวไปตามอำเภอใจ แต่นั้นมาก็ยินดีในทานบริจาคเป็นอย่างยิ่ง
ตั้งใจถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์ ๕ คำนว้นหนึ่งเทวดามาทูลว่า คฤหบดี
ภิกษุองค์โน้นได้ไตรวิชา องค์โน้นได้อภิญญา องค์โน้นมีศีล
องค์โน้นทุศีล ดังนี้ เป็นต้น เสรษฐีนั้นครั้นได้ยินเข้าแล้ว
พิจารณารอบคอบสอบดู ก็ทราบคุณแลโทษของภิกษุทั้งหลาย
ได้ตามที่เป็นจริง แต่เวลาบริจาคทานก็วางจิตดีสม่ำเสมอทั้งหมด
เมื่อนั่งอยู่ในสำนักพระสุต ก็ตั้งพระณาคณพระสงฆ์เป็นเบง-
หน้า ๕ เมื่อกาลล่วงมา พระศาสดาทรงตั้งคฤหบดีนั้นไว้ใน
ตำแหน่งอันเล็ดกว่าบรรดาอุบาสกผู้อุปฐากสงฆ์ตามคุณพิเศษของ
ท่านดุจที่เป็นมาฉนั้น ฯ

๔. อัมพัฏฐอุบาสก เป็นบุตรเสรษฐีในเมืองสาวัตถี เมื่อ
มีวัยเจริญชัน เป็นอุปฐากของพวกเดียรถีย์ เวลาใกล้รุ่งวันหนึ่ง

พระผู้^๖มีพระภาคเจ้า เสด็จพระญาณตรวจดูสัตว์โลก ทรงเห็นว่า
 เศรษฐีบุตรนั้นมีอุปนิสัยเป็นเหตุให้ถึงโศดาปัตติมรรค ถึงเวลา
 เสด็จเที่ยวทรงบาตร จึงเสด็จไปที่ประตูบ้าน เศรษฐีบุตรนั้น
 พอเห็นเข้าก็นึกว่า พระสมณโคตม เกิดในสกุลใหญ่ แลมีคุณ
 ปราภฏไปในโลก ถ้าเราไม่ไปหาเป็นอันไม่เหมาะเลย จึงรีบไป
 ถวายบังคมหมอบลงริมพระบาท รับบาตรแล้วเจริญเสด็จให้เข้า
 ไปในบ้าน ให้ประทับบนที่นั่งอันมีราคามาก เมื่อพระศาสดา
 ทรงรับภัตตาหารเสวยเสร็จแล้ว ทรงแสดงธรรมตามอำนาจวิชา
 ของเขา นั่งฟังไปก็ได้อำนาจสำเร็จโศดาปัตติผล ในเมื่อจบพระธรรม
 เทศนา พระศาสดาทรงทรมานดังนี้แล้วก็เสด็จกลับไป ๆ ลำดับ
 นั้น มารคิดว่านายอัมพัฏฐะนี้เป็นพวกของเรา วันนั้นพระศาสดา
 ไปเรือนเขา เขาได้ฟังธรรมเข้าแล้ว สรรเสริญผลแล้วกระมัง
 เราจะทดลองดูให้รู้ว่าเขาล่วงอำนาจเราไปแล้วหรือยังไม่ว่าง จึง
 นิรมิตรตนงดงามน่าชมเป็นดังพระพุทธรูป ถือบาตรจ้าวไปเหมือน
 อย่างพระศาสดา แลทรงลักษณะ ๓๒ ประการก็ปานกัน ไปยืน
 อยู่^๗ที่ประตูเรือนของอุบาสกนั้น อัมพัฏฐอุบาสกพอได้ยินว่า
 พระทศพลเสด็จมาอีกแล้ว ก็นึกว่าพระองค์เสด็จไปเมื่อตะกั
 น์เหตุไรจึงเสด็จกลับมา จึงรีบไปสู่สำนักภิกษุนั้น ด้วยสำคัญว่า
 พระทศพล พอถึงเข้าก็ไหว้แล้วยืนอยู่ ณ ที่ควรทูลว่า ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เสวยในเรือนนี้เสร็จแล้วก็เสด็จไป
 เหตุไรพระองค์จึงย้อนเสด็จมาเร็ว ๆ มารก็กล่าวว่า อัมพัฏฐะ

เราไม่ทันยังพิจารณาครอบรอบ แสดงธรรมไปว่า ชันธะทั้งปวง
 ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา แต่ขันธะ ๕ ไม่เป็นอย่างนั้น
 ทั้งหมด บางขันธะเที่ยง ยั่งยืน คงที่ ๆ ในทันใดนั้น อัมพัฏฐ-
 อุบาสกคิดว่า ข้อนั้นหนักเกินไป เพราะธรรมดาพระพุทธเจ้า
 ทุกๆพระองค์ ตรัสอะไรไม่เป็น ๒ นึกไปก็เห็นว่า ชันธะชื่อว่ามาร
 ย่อมเป็นข้าศึกของพระพุทธเจ้า นี่เห็นจะเป็นมารแน่ละ จึงถามว่า
 ท่านเป็นมารหรือ ข้อที่อัมพัฏฐอุบาสกถามนี้ เป็นประหนึ่งว่า
 ขวานผ่าลูกมารนั้นเข้า เพราะฉะนั้นจึงไม่อาจผันปรกติของตน
 อยู่ได้ จึงรับว่า เออ อัมพัฏฐะ เราเป็นมาร ๆ อัมพัฏฐอุบาสก
 ก็บอกว่า มารเช่นท่านตั้งร้อยตั้งพัน ไม่อาจมาทำศรัทธาของเรา
 ให้หวั่นไหวได้ พระทศพลผู้มีมหาโคตร เมื่อทรงแสดงธรรม
 แก่เรา แสดงให้เราเห็นว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์
 เป็นอนัตตา พอบอกเท่านั้นแล้ว ก็ชวนห้ามว่า ท่านอย่ายืนอยู่
 ที่ประตูเรือนของเรา จงไปให้พ้น ๆ มารได้ฟังคำนี้เข้าแล้ว ไม่
 อาจกล่าวโต้ตอบได้ ก็อันตรธานหายไปจากที่นั้น ๆ อัมพัฏฐอุบาสก
 เป็นผู้แก้ตัวกล้า พอเวลาเย็นก็ไปสู่ที่เฝ้า ได้โอกาสแล้วก็ทูล
 เล่าถึงกิริยาที่มารทำ แลทูลต่อไปว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 มารพยายาม เพื่อให้ศรัทธาของข้าพระองค์หวั่นไหวถึงอย่างนั้น ๆ
 พระศาสดา ทรงทำเหตุนี้ให้เป็น ความเกิดขึ้น แห่งเนื้อความ แล้ว
 จึงทรงตั้งอัมพัฏฐอุบาสกผู้พระอริยสาวกไว้ในตำแหน่งอันเล็ดกว่า
 พวกอุบาสกผู้เลื่อมใสมิได้หวั่นไหว ฯ

๕. ชั่วโกมารภักจ เป็นบุตรนางสาวดีผู้เป็นหญิงแพศยา
 ในเมืองราชฤทธิ มารดาให้เอาใส่กระดิ่งเก่าไปทิ้งเสียที่กองหยาก
 เชือกแต่เมื่อคลอด เพราะตามทำเนียมหญิงแพศยาในครั้งนั้น
 ถ้าบุตรเป็นชายเป็นต้องทิ้ง ถ้าเป็นหญิง จึ่งจะเลี้ยงดูประกับ
 ประคองไว้ ทารกนั้น เขาทิ้งไว้แล้ว ก็ก้มมาห้อมล้อมส่งเสียงอยู่
 พระอภัยราชมาร ซึ่งเปนโอรสพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อเสด็จไป
 สู่ที่เฝ้า ทอดพระเนตรเห็นเข้า จึ่งรับสั่งให้ไปดูว่า นั่นอะไร
 กาจังห้อมล้อมอยู่ เมื่อได้ทรงทราบวาทารกยังเป็นอยู่ จึ่งรับสั่ง
 ให้นำไปเลี้ยงในพระตำหนัก ต่อมาก็มีข้อปรากฏว่า ชั่วโก ตาม
 เหตุที่พวกไปดูทูลว่า ทารกยังเป็นอยู่ แต่ก็มีสรว้อยว่า โกมารภักจ
 ก็โดยนิมิตที่พระราชกุมารนั้นให้เลี้ยงมา ฯ นายช้วนนั้นเมื่ออายุ
 ราว ๑๖ ปี ไปเรียนวิชาหมอสำเร็จมาแต่เมืองคักกลีลา ได้
 รักษาพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งเป็นโรครีศดวงทางอุจจารทวารมาช้านาน
 ให้หายเป็นปกติดี ได้รับพระราชทานรางวัลเป็นอันมาก แลใคร
 เปนโรคอะไร ๆ ที่หมอผู้ใหญ่ ๆ รักษาไม่หาย หมอช้วนซึ่ง
 เปนหนุ่ม เมื่อได้รักษา เปนรักษาหายทุกรายไป ครั้งหนึ่งไป
 รักษาพระเจ้าจันทรประโชตเมืองอุชเชนี ให้หายดีทรงพระสำราญ
 แล้ว พระราชทานข้าวสาร ๕๐๐ เล่มเกวียน แลกหาปณะ ๑๖๐๐๐
 กับผ้าสีเวยยกะคู่หนึ่งซึ่งมีราคามากจนนับไม่ถ้วน กับผ้าบริวาร
 อีก ๑๐๐๐ ผืน ฯ ครั้งนั้นพระศาสดาประทับอยู่ที่ภูเขากิษณภูฏ
 แขวงเมืองราชฤทธิ มีพระกายหมกหมมไปด้วยสิ่งที่เป้นโทษ

หมอชวักทราบเข้าแล้วจึงถวายยาถ่าย เมื่อจะทำยาอันพิเศษถวาย
 อีก จึงได้ทูลเชิญเสด็จให้เข้าไปประทับในวิหารของตน ซึ่งเรียก
 ว่าชวักมณีน โดยคำว่าบังจัย ๔ เป็นส่วนที่ข้าพระองค์จะจัดถวาย
 ทุกประการ ครั้นทำยาถวายเสร็จแล้ว เอาผ้าสีเวียยกะคั้น
 เข้าไปถวายแล้วทูลว่า ขอพระองค์โปรดบริโภคใช้สอยผ้าคั้น
 เกิด แลถวายผ้า ๑๐๐๐ ผืนที่ได้มาพร้อมกับผ้าคั้น แก่หมู่
 พระสาวก ฯ เนื่องแต่นั้นมา หมอชวักจึงเป็นหมอประจำ
 พระองค์พระศาสดา กับรักษาภิกษุสงฆ์ที่ป่วยไข้ทั่วไป แลชาว
 บ้านในที่ต่าง ๆ เมื่อใครเป็นโรคเจ็บไข้อะไร ๆ ก็พ้อใจหา
 ไปรักษา เพราะเป็นผู้ที่ตรวจตรารักษาพยาบาลดีกว่าหมอนั้น ๆ
 โดยเป็นผู้มีความรู้ดี ทั้งมีอัธยาศัยเป็นที่ชอบใจของพหูชนต่าง ๆ
 ขึ้น เพราะเหตุนี้ พระศาสดาจึงทรงตั้งหมอชวักโกมารกัจจว่า
 เป็นผู้ประเสริฐกว่า พวกอุบาสก ทั้งยังบอกให้ เกิดความเลื่อมใส
 ซึ่งไม่มีใครอาจประพาศได้ดังนั้น โดยเป็นผู้มีจรรยาดีเช่นที่กล่าว
 แล้วนั้น ฯ

๑๐. คฤหบดีผู้หนึ่งนามว่า เป็นบุตรเศรษฐีในเมืองสุสุมาริกี
 ในภักครรัฐ ฯ ครั้งหนึ่งพระศาสดาตามภิกษุสงฆ์บริวาร เสด็จไปถึง
 เมืองนั้นแล้วประทับอยู่ในเขตกลาวัน ฯ คฤหบดีนั้นพร้อมด้วย
 ภรรยา กับพวกชาวเมืองสุสุมาริกีมากด้วยกัน ไปเฝ้าพระศาสดา
 ณ ที่นั้น สามีกับภรรยาทั้ง ๒ คน พอแรกเห็นพระทศพล ก็กล่าว
 ว่า บุตรของเราทั้งหลาย แล้วก็หมอบลงข้างพระบาททูลทูลว่า พ่อ

ทั้งข้าพระองค์ก็เที่ยวไปโหนหนามาถึงเท่านั้น ๆ ได้ยินว่า ในครั้งก่อน
 ฤๅษีผู้หนึ่งฤๅษีนั้น เป็นบิดา เป็นจุลบิดา เป็นมหาบิดา เป็น
 มาตุละแห่งพระทศพล เป็นมาราวละ ๕๐๐ ชาติ ถึงนางกมลปตานี
 ผู้หนึ่งฤๅษีมารดา ก็เป็นมารดา เป็นจุลมารดา เป็นมหามารดา เป็น
 บิดุจจา แห่งพระทศพล เป็นมาราวละ ๕๐๐ ชาติเหมือนกัน
 เพราะอย่างนี้ ทั้ง ๒ คนด้วยกันมีความรักติดเนื่องมาโดยกาลนาน
 พอเห็นพระทศพลเข้าจึงได้กล่าวว่าบุตร แลไม่อาจหยุดเป็นปรกติ
 อยู่ได้ จึงได้แสดงอาการดังนั้น พระศาสดาก็มิได้ตรัสห้ามชน
 ทั้ง ๒ นั้นซึ่งยังลืมนั่งอยู่ให้ลุกไป พอกลับได้สติรู้สึกตัว มีตน
 เป็นปรกติอยู่แล้ว จึงได้ทรงแสดงธรรมตามอัธยาศัยของ ๒ สามิ
 ภรรยา ทั้ง ๒ คนนั้น พึงธรรมเทศนาจบลง ก็ดำรงอยู่ใน
 โสดาปัตติผล เมื่อครวญมายุมาก ได้ทราบข่าวว่า พระ
 ศาสดาเสด็จมาถึงอีกแล้ว ก็ไปสู่พระพุทธรูปสำนัก ถวายเป็นภิกษุ
 ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ แล้วทูลนิมนต์ขอให้พระศาสดากับ
 ภิกษุสงฆ์ไปรับภัตตาหารที่บ้านของตนณวันรุ่งขึ้น เมื่อเสด็จไป
 ถึงตามกำหนดแล้ว ก็อภิสภาภิกษุสงฆ์พร้อมพระองค์พระพุทธรเจ้า
 เป็นประธาน ด้วยโภชนาหารอันมีรสเกิดต่าง ๆ พอเสวยเสร็จ
 แล้ว ก็เข้าไปทูลว่า พระพุทธรเจ้าข้า นางนกลสมารดาเป็นคู่กันมา
 กับข้าพระองค์ตั้งแต่หนุ่มสาว ข้าพระองค์ไม่เหน็ดความประพฤติก
 ล่วงเกินทางกายวาจาใจเลย ข้าพระองค์ทั้ง ๒ หวังจะพบเห็นกัน
 ทั้งในชาติหนึ่งทั้งในชาติหน้า นางกมลปตานีก็ได้ทูลถึงความประพฤติก

ด้ของนกุลบิดาซึ่งไม่เคยล่วงเกินตน แลหวังพบกันเหมือนอย่าง
 นั้น ๆ พระศาสดาพอทรงสดับแล้ว ก็ตรัสธรรมอันรวมความว่า
 สามกับภรรยา เมื่อประพฤติดีมีศีลมีธรรมเหมือน ๆ กัน เป็น
 อันไม่แตกต่างกัน มีความสนิสนมกลมเกลียวกัน ในปัจจุบัน-
 ชาตินี้ ไปชาติหน้าก็ประสพพบกันอีก ดังนี้ ๆ ในกาลส่วน
 ภายหลัง พระศาสดาประทับอยู่ที่วิหารเชตวัน เมื่อทรงตั้งพวก
 อุบาสกในฐานันดรนั้น ๆ จึงได้ทรงตั้งกฤหบดีนั้นว่า เป็นผู้เยี่ยม
 กว่าพวกอุบาสกที่มีความสนิสนมในพระองค์แลภิกษุสงฆ์ ซึ่ง
 ไม่มีใครมีวิสาสะเทียมเท่า ซึ่งเป็นอริยสาวกผู้มีจรรยา ดังที่
 ปรากฏนั้น ฯ

อุบายดีกา

๑. นางสุชาดา เป็นธิดาเสนีย์กษัตริย์ผู้มั่งมีทรพย์ในเสนา-
นิคม ในอุรวเวลาประเทศ เมื่อมีวัยเจริญชน ได้ทำความ
ปรารถนาไว้ที่ต้นไทรแห่งหนึ่งว่า ถ้าข้าพเจ้ามีภักตยาซึ่งมีชาติเสมอ
กันแล้วได้บุตรชายหวั่น จะจัดการทำพลีกรรมบวงสรวงทุกปีไป
ต่อมาไม่ช้าก็ได้บุตรดังนั้นสมปรารถนา ฯ เมื่อวันที่จะสว่างขึ้น
เป็นเพ็ญเดือน ๖ ที่พระมหาสัตว์จะตรัสรู้ นางรับลูกขึ้นจัดแจง
เครื่องสังเวทแต่ใกล้รุ่ง บอกให้นางปุลณทาสีไปทำความสะอาด
ที่ต้นไทร ทาสีนั้นไปเห็นพระโพธิสัตว์ประทับอยู่ที่นั่น กลับ
มาแจ้งเรื่องราว เทวดาแสดงตนปรากฏอยู่ได้ร่มไทร นางสุชาดา
พอได้ยินเข้าก็ดีใจแลให้รางวัลแก่นาง เมื่อแต่งตัวด้วยเครื่อง
ประดับทั้งปวงเสร็จแล้ว ก็เอาข้าวปายาสที่ตั้งใจทำเป็นเครื่อง
สังเวท ใส่ลงในถาดทองซึ่งมีค่ามาก ปิดฝาถาดดีแล้วเอาผ้าขาว
ห่มเรียบร้อยแล้ว ก็ยกขึ้นเทินบนสัสสะ นำไปพร้อมด้วยทาสี
ซึ่งเป็นบริวารมากด้วยกัน พอเห็นพระมหาบุรุษเข้าแล้ว ก็เดิน
ก้มเข้าไป ถึงแล้วก็ปลงถาดลงจากสัสสะ เมื่อเปิดฝาออกแล้ว
เอาถาดข้าวปายาสถวายพระมหาสัตว์ ได้ประคองอัญชลีประณม
นมัสการทูลว่า ความปรารถนาของข้าพเจ้าสำเร็จแล้วฉันใด
ขอความปรารถนาของพระองค์จงสำเร็จฉันนั้นเถิด ครั้นแล้วก็กลับ

ไป ฯ พระโพธิสัตว์ก็ทรงนำถาดนั้นไปที่ฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา แสดง
 ลงทรงแล้วกลับขึ้นมาก ก็ทรงปั้นข้าวปายาสเป็น ๔๕ บิน เสวย
 เสร็จแล้วก็ทรงนำถาดนั้นไปลอยในแม่น้ำ แล้วก็เสด็จไปถึง
 โพธิมณฑลสถานโดยลำดับ เมื่อตรัสรู้ พระสัพพัญญุตญาณแล้ว
 ก็ประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ ในที่นั้น ๆ สิ้นเจ็ดสัปดาห์คือ ๔๕ วัน
 กาลต่อ ๆ มา ก็ทรงบำเพ็ญพระพุทธานุกิจนั้น ๆ ตลอดถึงวันที่ให้
 พระเบญจวัคคีย์ล่วงลุล่วงพระอรหัตต์ เมื่อทรงเหน็ดเหนื่อยของ
 ขสกุลบุตร จึงเสด็จไปประทับลอยอยู่ที่ร่มไม้แห่งหนึ่งในเวลา
 ใกล้เคียง กลางคืนวันนั้นขสกุลบุตรตื่นขึ้น เห็นพวกหญิงบริวารที่
 นอนหลับมีอาการวิปริต เกิดสังเวชเป็นอเนก จึงออกจากเรือน
 ตรงไปถึงที่ประทับ ได้สดับพระธรรมเทศนาเข้าแล้วก็ได้ล่วงลุล่วง
 ถึงอนาลามิผล ฯ รุ่งขึ้นเศรษฐีผู้บิดาเห็นบุตรนั้นหายไป จึงเที่ยว
 ตามไปถึงพระพุทธสำนัก แล้วทูลถามถึงขสกุลบุตร พระศาสดา
 ทรงแสดงธรรมให้ฟัง ฟังตามไปก็ได้บรรลุโสดาปัตติผล ขสกุลบุตร
 ได้ฟังอีกด้วย ก็ได้สำเร็จพระอรหัตต์ แล้วแลได้อุปสมบท ฯ
 ในเช้าวันนั้น พระศาสดามีพระขสตามเสด็จไปบ้านเศรษฐีนั้น
 ตามที่นิมนต์ เสวยเสร็จแล้วประทานพระธรรมเทศนา นางสุชาดา
 ผู้เป็นมารดาแลภรรยาเก่าของพระยสได้ฟังแล้ว ก็สำเร็จโสดา-
 ปัตติผล แลประกาศตนเป็นอุบาสิกมาถึงพระพุทธพระธรรมพระ-
 สังฆ์เป็นสรณะ ฯ ภายหลัง เมื่อพระศาสดาจะทรงตั้งพวก
 อุบาสิกในตำแหน่งอันพิเศษ จึงได้ทรงตั้งนางสุชาดาซึ่งเป็น

อริยสาวิกาในฐานะอันเลิศกว่าบรรดาอุบาสิกาที่ถึงสรณะ เพราะ
อุบาสิกานี้เป็นผู้ถึงพระรัตนะ ๓ ก่อนหญิงทั้งปวงในพระศาสนานี้
ดังเรื่องที่เป็นมาฉนั้น ฯ

๒. อุบาสิกาวิสาขา เป็นธิดาของสุนนเทวี่ ซึ่งเป็นอรรค-
มเหสีของชนัญชยเศรษฐีผู้เป็นบุตรเมณฑกเศรษฐีในเมืองภัททิยะ
ในแคว้นแคว้นอังคะ เศรษฐีธิดานี้ เกิดในสกุลที่บริบูรณ์ด้วย
ทรัพย์จนนับไม่ถ้วน เมื่อมีอายุได้ ๑๖ ปี ได้สดับฟังธรรมเทศนา
ของพระศาสดา ก็ได้บัลลวโสตาปัตติผล เมื่อมีอายุราว ๑๖ ปี
มีรูปลักษณะงาม หากุมารอื่น ๆ เปรียบปานได้ยาก ได้มีการมงคล
แต่งงานกับปุณณวตฺถนกุมารผู้ เป็นบุตรมิกการเศรษฐี ซึ่งเป็นสกุล
มีजातिภูมิ เมื่ออุบาสิกาผู้โสตาปัตตินี้ ไปอยู่ในสกุลสามี
มีการเศรษฐีประสงค์จะทำการมงคลอีก จึงให้เชิญพวกเดียรถีย์
ซึ่งเป็นที่นับถือของตนมา ให้ไปบอกอุบาสิกามาให้พระอรหันต์
เมื่อมาเห็นพวกนั้น ซึ่งเป็นนคคสมณะปราศจากหิริโอตตปปะ
กิตติโดยประการต่าง ๆ แล้วก็กลับไปที่อยู่ของตน เศรษฐี
กับสมณะเหล่านั้นมีความเจ็บใจ มุ่งหาโทษใส่ให้เสมอมา แต่
เมื่อเศรษฐีอ้างว่านางมีความผิดอย่างนั้น ๆ ได้สวนดัดสินเข้า
เศรษฐีธิดาก็ชนะทุกเรื่องไป เมื่อไม่มีโทษสมดังที่หาแล้ว จะ
กลับไปอยู่ในสกุลเดิม เศรษฐีมีความรักเลอาลัย ขอให้ยู่ต่อไป
นางจึงว่าถ้าได้ปฏิบัติภิกษุสงฆ์ตามชอบใจจึงจะอยู่ ก็ได้อนุญาต
ตามประสงค์ แต่นั้นมานางก็เริ่มบำเพ็ญกุศล จัดให้นิมนตร์

พระทศพลกับพระสงฆ์สาวกมา ถึงเวลาแล้วก็ให้เชิญพ่อผู้มา
 ถวายทาน ก็มาไม่ได้ เหตุที่พวกสมณะของตนห้ามไว้ แลเชิญ
 ให้มาฟังธรรมในขณะที่ยังทำกัฏติกะเสร็จแล้ว ก็ถูกตัดทาน
 ดังก่อน แต่ผ่อนให้นั่งฟังนอกม่านที่กันไว้ เมื่อนั่งฟังธรรม
 ที่ทรง แสดง อยู่ ที่ นั้น พอจบลง ก็ดำรง อยู่ในโศก บัณฑิตผล
 มีศรัทธาไม่หวั่นไหว ไม่สงสัยในพระรัตนไตร ในทันใดนั้น
 ก็เลิกคีนม่านกลานเข้ามาอ้าปากอมมนนางวิสาขา เปล่งวาจาว่า
 ตั้งแต่วันนี้ไป ขอท่านจงเป็นมารดาฉันเกิด จำเดิมแต่นั้นมา
 อุบาสกวิสาขา จึงมีนามเพิ่มขึ้นว่า มีการมารดา พอดอนปาก
 จากนมนั้นแล้ว ก็ตรงเข้าแสดงการว้ต่อพระศาสดาแลพระพุทธ-
 สาวก ประกาศนามของตนแล้วก็ทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ทราบว้
 ทานที่บำเพ็ญในเขตรนมผลมาก ตลอดกาลนานมาถึงเท่านี้ บัดนี้
 ข้าพระองค์ได้ฟังลูกสะใภ้ ได้แล้ว ข้าพระองค์เป็นผู้พ้นจากทุกข์
 ในอบายหมดแล้ว ลูกสะใภ้ของข้าพระองค์เมื่อมาสู่สกุลนี้ มา
 แล้วเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ความสุขแก่ข้าพระองค์ ดังนี้ วันรุ่ง-
 ขึ้นอุบาสิกานั่น ถวายทานแด่พระศาสดากับพระสาวกอีก แม้ผู้
 ได้ฟังธรรมเข้าแล้วก็ได้สำเร็จผลเหมือนฉนั้น ๆ จำเดิมแต่นั้น
 สกุลมีการเจริญก็มึประตูปะดับบำเพ็ญทานในพระศาสนาตลอดมา
 ภายหลังเสริมฐึเห็นว่า อุบาสกวิสาขามีอุปการคุณมาก จึงทำ
 เครื่องประดับมีราคาแสนหนึ่งให้ ซึ่งเป็นเครื่องเบาให้ประดับ
 ได้เสมอไป วันหนึ่งอุบาสิกานั่น แต่งเครื่องประดับมหาสดา

ที่นำมาแต่สกุลของตน อันมีราคาหนึ่งโกฏิกับเก้าแสน ไปฟัง
 ธรรมเทศนาด้วยพวกบิเวร ถึงประตู่วิหารแล้วก็เปลื้องออก
 ให้ทำสักการะไว้ แต่งเครื่องเบญจเข้าไป ฟังธรรมเทศนาจบแล้ว
 ก็พากันกลับ ทาสสี่เครื่องประดับไว้ พระอนนทก็เอาไป
 แขนวไว้ที่ข้างบันได พอออกประตูอุบาสิกาก็จะประดับเครื่องใหญ่
 ทาสจึงนึกได้จะไปเอามา ก็สั่งว่าถ้าพระอนนทที่เก็บไว้ จงอย่า
 นำมา ทาสไปทราบว่พระอนนทที่เก็บแขนวไว้ จึงมาแจ้งเรื่อง
 อุบาสิกาก็บอกว่าเราสละแล้ว จะขายเอาเงินซื้อสิ่งที่ควรถวาย
 ให้เทียบบอกขาย ก็หาใครซื้อไม่ได้ จึงรับไว้แล้วให้ราคาหนึ่งโกฏิ
 เก้าแสนเสียเอง แล้วให้เอาเกวียนนั้นบรรทุกเงินจำนวนนั้นทั้งหมด
 ไปสู่วิหาร กราบทูลพระศาสดาให้ทรงทราบเรื่อง จึงรับสั่งว่า
 ให้นางเจ้าจัดการสร้างที่อยู่ แห่งสงฆ์ อุบาสิกาก็จัดสร้างวิหาร
 ตามรับสั่ง แต่จำนวนทรัพย์เท่านั้นไม่พอ จึงได้สละให้อีก
 รวมทั้งค่าเครื่องประดับ ค่าซื้อพนท ค่าจ้างทำ แลค่าที่บริจา
 คในคราวฉลอง เปนทรัพย์ ๓๑ โกฏิกับหนึ่งแสน อุตฺสให้เป
 นสมบัติในพระศาสนา วิหารนั้นมีนามปรากฏว่าบุพพารามเนื่องแต
 นั้นมา ฯ อุบาสิกาวีสาขซึ่งเป็นอริยสาวิกา นำเพี้ยทานบริจา
 คซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์ดังนี้ พระศาสดาจึงได้ทรงตั้งว่าเป็น
 ผู้ประเสริฐกว่าพวกทายิกา เพราะสัตรีทั้งปวงไม่มีใครทำได้
 ดังที่ท้าวมาฉนั้น ฯ

๓. นางขุชชุตตรา เป็นธิดาแห่งหญิงแม่นมในเรือนโฆสก-

เศรษฐี ในเมืองโกสัมพี ที่มีชื่อว่า ขุขุชุตตรา ก็เพราะเป็นหญิง
มีรูปร่างค่อม เมื่อเติบโตขึ้น ไปเป็นทาสีสำหรับเขาใช้ซื้อดอกไม้
ถวายพระนางเทวีสามาวดี นางรับทรัพย์ซึ่งเป็นค่าดอกไม้วันละ
๘ กหาปณะ แต่ยกเอาเสีย ๔ กหาปณะ ซื้อมาเพียง ๔ กหาปณะ
ทุก ๆ วันมา วันหนึ่งรับทรัพย์ ๘ กหาปณะไปซื้อดอกไม้ ผู้ขาย
ดอกไม้กำลังจัดแจงจะถวายทาน จึงบอกว่า แม่อุตตรา วันนี้อย่าง
ไม่มีเวลาจัดขายดอกไม้ให้ได้ เพราะจะบำเพ็ญทาน ท่านจงช่วย
กันทำบุญเถิด จะได้ไม่ต้องเป็นคนสำหรับเขาใช้ นางขุขุชุตตรา
พอได้ฟังดังนั้น ก็มีความยินดี ช่วยทำนั้นทำนี้ด้วยความเต็มใจ
ได้ฟังธรรมกถาที่พระศาสดาทรงยกขนอนโมทนาทานพอจบลง ก็
ได้สำเร็จโศดาบัตติผล แลแตกฉานในปฐิสัมภีทา ๔ ภูมิพระเสชะ
พอเสร็จการนั้นแล้ว ก็ซื้อดอกไม้หมดทั้ง ๘ กหาปณะ ใส่เต็ม
กระเช้านำมาถวายพระนางสามาวดี พระนางทอดพระเนตรเห็น
ดอกไม้มากกว่าวันก่อน ๆ จึงตรัสถามว่า อุตตรา วันนี้อดอกไม้มาก
พระราชาโปรสพระราชทานค่าดอกไม้มากกว่าวันก่อนหรือ อุบา-
สิกาขุขุชุตตรา ก็ทูลเรื่องทุกข์ที่ตนได้ประพาศมาในวันอื่น ๆ ตาม
เป็นจริง แลทูลเล่าเรื่องที่ตนได้สดับพระธรรมเทศนาของพระ-
พุทธเจ้า แล้วได้บรรลุอมตธรรม พระนางสามาวดีกับเหล่าสตรีที่
เป็นบริวาร จึงขอให้แสดงธรรมให้ฟัง อุบาสิกานั้นก็ทูลว่า
จักแสดงได้ตามที่ฟังมา ต่อเมื่อได้นั่งบนอาสนะที่สูงกว่า พระนาง
สามาวดีผู้ เป็นหัวหน้าของเหล่าสตรี ๕๐๐ ให้ตั้งอาสนะสูงให้

แก่อุบาสิกาแล้ว ก็พากันนั่งอยู่ในอาสนะที่ต่ำกว่า อุบาสิกา
 ผู้รียาสาวิกา ซึ่งดำรงอยู่ในปณิธัมภิทาณุมิพระเสขะ ก็แสดง
 ธรรมตามที่ได้ศึกษามา พอจบเทศนา สัตว์ทั้งปวง มีพระนาง
 สามาวดีเป็นประธาน ก็ได้ประดิษฐานอยู่ในภุมิโสภา ตั้งแต่
 นั้นมา ก็ปลดอุบาสิกานั้นออกจากความเป็นหญิงสำหรับใช้ ขอ
 ให้ไปฟังธรรมกลาของพระศาสดาแล้วนำมาสั่งสอน ฯ พระผู้มี
 พระภาคเจ้าทรงปรารภเหตุนี้แล้ว จึงทรงตั้งอุบาสิกาชุขชุตตราว่า
 เป็นผู้ประเสริฐกว่าสัตว์ผู้พหุสุดทั่วไป เพราะอุบาสิกานั้น ได้
 ฟังธรรมมีประโยชน์ส่วนตนสำเร็จแล้ว แลทรงจำธรรมได้มาก
 โดยแม่นยำนำมาสั่งสอนผู้อื่น ๆ ให้ถึงโลกุตตรธรรม ดังเรื่อง
 ที่ปรากฏอยู่ ณ นั้น ฯ

๔. พระนางสามาวดี เป็นบุตรแห่งภิกทวตียเศรษฐี ใน
 แคว้นแคว้นภิกทวตียะ ได้รับตั้งชื่อเดิมว่า สามา ตามทมิฬ
 เนื้อข้า เมื่อเมื่อนั้นเกิดฉาตภักขอดอยาก เศรษฐีผู้บิดากับ
 ภรรยา ก็พากันไปเมืองโกสัมพี เพื่อไปอาศัยโฆสกเศรษฐีผู้เป็น
 สหาย ได้ประสพทุกข์ลำบากมากในระหว่างทาง พอถึงเมืองนั้น
 ก็พากันเข้าพักอยู่ที่ศาลา ยังไม่ไปหาเศรษฐี เหตุที่ยังเมื่อยล
 ให้ธิดาไปรับทานของโฆสกเศรษฐีที่แจกแก่คนทั่วไป เศรษฐีธิดา
 ก็อาชนะไปยืนอาบอยู่ ณ ที่หนึ่ง คนแจกทานเห็นเข้าแล้ว ก็คิด
 ว่า คนอื่นๆ เข้ารับพุดกันอออชิง เหมือนพวกชาวประมงแย่งปลา
 กัน แม้คนนั้นมีกิริยาสงบเรียบร้อย จึงเข้าถามว่า เหตุไรแม่

จึงยังไม่เข้ารับไปเหมือนเขา จึงบอกว่า ฉันเห็นว่าไม่ควรเข้าเบียด
 เมื่อคนแจกทานทราบว่า นางมารับเพื่อคน ๓ คน ก็จัดให้ไป
 ๓ ส่วน ครั้นนำมาแล้ว ก็จัดให้มารดาบิดารับประทาน เศรษฐี
 ที่เป็นบิดาหิวมานาน บริโภคมากไปก็ตายเสีย รุ่งขึ้นก็ไปรับมา
 เพียง ๒ ส่วน มารดาบริโภคแล้วก็ไม่สบาย แลโสภณถึงเศรษฐี
 ผู้ล่งไป ก็ตายในคืนนั้นอีก วันต่อมา ก็ไปรับเฉพาะส่วนเดียว
 คนแจกทานจำได้ จึงถามว่า วันก่อนรับไป ๓ ส่วน วันต่อมารับ
 ไป ๒ ส่วน วันนี้รับแต่ส่วนเดียว นี่เป็นเหตุอย่างไร เศรษฐีธิดา
 ก็เล่าให้ฟัง ตั้งแต่จากบ้านเดิมมาจนถึงบิดามารดาตายไป ผู้แจก
 ทานทราบเข้าก็เกิดสงสาร จึงขอรับปกครองเป็นธิดาของตน ๆ
 ต่อมานางได้ยินเสียงอึกกระทึกในโรงทานแล้วคิดว่า ถ้าล้อมรั้ว
 ให้เข้าทาง ๑ ออกทาง ๑ จะมีเสียงไม่เชิงแซ่ จึงแสดงความคิด
 ของตนให้ฟัง ผู้แจกทานฟังแล้วก็เห็นชอบด้วย จึงทำตามนั้น
 แต่นั้นมาที่โรงทานก็เงียบเสียง ไผ่สกลเศรษฐีไม่ได้ยินเสียงอ้ออิง
 เช่นก่อน ๆ มา เข้าใจว่าไม่แจกกัน จึงถามผู้แจกทาน ก็ได้ทราบ
 ว่า ที่เสียงสงบนั้น เพราะทำตามอุบายของธิดาคน แลเล่าเรื่อง
 ที่ภักทวกลียเศรษฐีกับภรรยาแลบุตรจากบ้านเดิมมา จนถึงล้อม
 รวตั้งนั้น ไผ่สกลเศรษฐีพอได้ฟัง ก็บอกว่า ท่านทำกรรมเป็น
 อย่างหนัก ไม่บอกเรานานมาถึงเพียงนี้ จงด่วนไปพาศิดาของเรา
 มา ผู้แจกทานถึงปราศณาก็ปกครองเป็นธิดาของตน เหตุว่าตน
 ไม่มีบุตร ก็ต้องจำใจนำมาให้เศรษฐี เศรษฐีเลี้ยงเป็นธิดา ตั้ง

ขอเติมเข้าว่า สามาวดี ตามเหตุที่ให้ล้อมรั้วดีเป็นนิมิตร์ แล
 แลจัดหานางกุมารที่มีชาติสกุลอายุเท่า ๆ กัน ๕๐๐ คน ให้เป็น
 บริวารของนางนั้น ๑ วันหนึ่งพระเจ้าอุเทนราชเสด็จตรวจพระนคร
 ทอดพระเนตรเห็นนางสามาวดี ซึ่งมีเหล่ากุมารเป็นบริวารเล่นกัน
 อยู่ก็โปรด เมื่อตรัสถามได้ความว่านางยังเป็นหญิงโสด ที่สุดก็
 โปรดให้นำมาอภิเศกเป็นอรรคมเหษี อยู่มาภายหลัง ก็ทรงตั้งนาง
 มาคันทิยาเป็นอรรคมเหษีอีกพระนางหนึ่ง ให้อยู่ต่างปราสาทกัน
 แลทรงจัดให้มีหญิงเป็นบริวารเท่ากัน ๑ พระนางสามาวดีกับ
 สัตริ ๕๐๐ ซึ่งเป็นบริวารนั้น เมื่อได้สดับธรรมในสำนักอุบาลิกา
 ขุขชุตตรา ก็บังลุลุสตาบัตติผลหมดด้วยกัน แต่นั้นก็ทรงน้อม
 พระทัยไปในธรรมปฏิบัติเสมอมา ๑ ส่วนพระนางมาคันทิยา ได้
 ผลอุภายาในพระศาสนาตั้งแต่ครั้งที่ทรงศิริปนาง เมื่อทราบว่า
 พระเทวีสามาวดีกับพวกบริวาร เป็นอุปฐายิกาของพระศาสดา ก็
 ปองหาเหตุร้ายใส่ให้ ได้ทุลยุงว่า พระนางสามาวดีพร้อมด้วย
 เหล่าบริวารก็จะสังหาญพระชนม์พระองค์ ก็ไม่ทรงเชื่อเป็นหลาย
 ครั้ง ภายหลังให้บริวารของตนไปหาผู้หาขนาดยอมมาให้ถอนเขี้ยว
 ออกเสีย เอาใส่เข้าไว้ในตัวพินที่สำหรับทรงเสมอๆ ครั้งหนึ่งพระ
 ราชาทรงถือพินนั้นไปประทับแรมในปราสาทของพระเทวีสามาวดี
 ๑ รัตริ พอเสด็จมาถึงปราสาทของตน ก็เข้ารับพินแต่พระราช-
 หัตถ์ เปิดช่องที่ปิดเขี้ยวให้งูออก พองูออกก็ทำเป็นตกใจกลัวจึง

ทั้งพิณเสี้ย แลทูลว่าพระเทวโณนั้นคิดมั่งร้ายจะให้งัดพระองค์
 คราวนั้นได้ทรงยังพิจารณา กรวให้รีบไปนำพระเทวสามาวดีกับ
 พวกบริวารมา พระเทวพอทรงทราบเหตุก็ตรัสเตือนพวกบริวารให้
 แผลเมตตาคิดดี พอพระเทวกับบริวารเหล่านั้นเสด็จมาถึง พระ
 ราชาก็รับสั่งให้จัดแถวขึ้นตรงไป ทรงยกธนูขึ้นเพื่อยิงแต่หัวแถว
 ก็ไม่อาจยิงออก ทั้งไม่อาจลดลงได้ มีพระเสโทชิมขาบพระกายสัน
 พระเขพระไหล ไม่ทรงเหนือบายที่ควรแก้ได้ จึงตรัสขอให้พระนาง
 เปนที่พึ่ง พระนางทูลให้หันธนูไปทางอื่น ลูกธนูก็ลั่นไปได้ ใน
 ทันใดนั้น พระเจ้าอุเทนรีบเสด็จสร่งสนานแล้วกลับมาหมอบลง
 ข้างบาทยุคลพระนางสามาวดี ตรัสขอมาโทษ เมื่อได้ทรงรับมา
 แล้วจึงตรัสว่า แค้นไป พระนางกับบริวาร จงบำเพ็ญทานแลไป
 พึงธรรมตามพอใจ จะให้บริวารเสมอไป ตั้งแต่นั้นมา พระนาง
 สามาวดีตลอดจนบริวาร ก็ได้ทรงบำเพ็ญกุศลตามพระประสงค์ ฯ
 วันหนึ่งพระเจ้าอุเทนเสด็จไปประพาสพระราชอุทยาน พระนาง
 มาคันทิยาจึงตรัสให้บริวารของพระองค์ ไปอ้างพระราชโองการลง
 ให้พระนางสามาวดีทั้งบริวารให้อยู่ในปราสาททั้งหมด แล้วให้บิด
 ประตุทุกแห่ง ให้เอาผ้าชุบน้ำมันพ่นปราสาททั่วแล้วให้เอาไฟจุด
 เวลานั้นอุปบัติพภกรรมที่ทำไว้แต่หนหลัง บันดาลมิให้พระเทว
 กับพวกบริวาร ๕๐๐ เข้าสมบัติได้ ให้ถูกไฟไหม้เป็นเถ้าไป ฯ
 พระราชสามิทรงทราบความจริงแล้ว เสด็จกลับมาให้ลงโทษพระ
 นางมาคันทิยาตลอดจนญาติแลพวกพ้องอย่างสาหัส ฯ

พระศาสดาทรงปรารภถึงพระนางสามาวดีซึ่งเป็นประธานของ
บริวาร ๕๐๐ ซึ่งแผ่เมตตาจิตตั้งนั้น เป็นอตุบัตติเหตุแล้ว
จึงทรงตั้งไว้ในฐานเป็นเอตทัคคะทางมีปรกติดด้วยเมตตา ยิ่ง
กว่าหญิงทั้งหลายซึ่งไม่อาจปฏิบัติเทียมเท่าดังเรื่องข้างต้นฉนั้น ฯ

๕. นางอุตตรา เป็นธิดาปุณณเศรษฐีในเมืองราชกฤห์
เมื่อบิดาได้รับตำแหน่งเป็นเศรษฐี แล้วจะทำการมงคล ได้นิมนตร์
พระศาสดามาถวายทานพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มากด้วยกันถึง ๗ วัน
วันสุดท้ายพระศาสดาทรงแสดงธรรมอนุมโหมนาทาน ปุณณเศรษฐี
กับภรรยาแลนางอุตตราผู้บุตร ๓ คนด้วยกัน ได้ฟังไปก็สำเร็จ
โสดาปัตติผล ฯ เมื่อนางอุตตราอายุเจริญขึ้น ราชกฤห์เศรษฐี
ส่งสาส์นไปขอเพื่อแต่งกับบุตรของตน ปุณณเศรษฐีเห็นว่าสกุล
นั้นเป็นมิชฉาปฏิญฺญี จึงตอบสาส์นไปว่าไม่ให้ แต่ทั้ง ๒ ข้าง
ได้โต้ตอบตัดพ้อกันหลายครั้ง ภายหลังก็ตกลงให้กัน ฯ นาง
อุตตราเมื่อไปอยู่สกุลสามี ขออนุญาตบำเพ็ญกุศลรักษาอุโบสถ
เป็นหลายหนก็ไม่ได้ ครั้งหนึ่งเวลาในพรรษาเหลืออีกครึ่งเดือน
จึงส่งสาส์นถึงมารดาบิดาว่า ฉันอยู่ในสกุลสามีเหมือนติดอยู่ใน
เรือนจำ ไม่ได้รักษาอุโบสถแม้แต่วันเดียว ขอจงส่งทรัพย์มา
ให้ฉันสักหมื่นหกพันกหาปณะเถิด ฯ มารดาบิดาพอทราบสาส์น
ก็ส่งทรัพย์จำนวนเท่านั้นให้ไปในทันที ฯ เศรษฐีธิดาพอรับ
ทรัพย์แล้ว ก็ว่าจ้างนางสิริมาซึ่งเป็นหญิงแพศยาที่มีรูปร่างงาม ตาม
ราคาเท่านั้น ให้เป็นผู้บำเรอสามีตนครึ่งเดือน พอตกลงกัน

ก็พาไปให้สาม่ทราบเรื่อง เศรษฐีบุตรพอได้เห็นนางสิริมา ก็
 พอใจ ด้วยอนุญาตให้ภรรยาของตนรักษาอุโบสถได้ตามกำหนด
 ครึ่งเดือน ฯ เศรษฐีธิดาพอได้อนุญาตแล้วก็รีบลุกขึ้นแต่เช้า
 จัดแจงหาของทำบุญกับพวกทาสของตน เมื่อถวายทานต่อพระ
 ทศพลกับพระสงฆ์เสร็จแล้ว ก็อธิษฐานอุโบสถนั่งรำพึงถึงศีล
 ของตนทุก ๆ วัน วันสุดท้ายเวลาเช้ากำลังจัดแจงทำของเทียวเคียว
 ไปมา สาม่กับนางสิริมาอยู่บนปราสาท เปิดหน้าต่างเห็นเข้าแล้ว
 จึงหัวเราะ แลพูดว่า นางอุตตราเน เบนเประอะไปด้วยดินหม้อ
 หมดสง่าราศีดังว่าสัตว์นรก ฯ นางอุตตราคิดเห็นว่า สาม่เภาเป็น
 คนพาล เข้าใจเสียว่าสมบัติของตนถาวรเสมอไป แล้วก็หัวเราะ
 บ้าง ฯ ทันใดนั้น นางสิริมาพูดพร้อมด้วยความโกรธว่า นาง
 เปรตเห็นหัวเราะเยาะเรากับสาม่ แล้วรีบลงมา นางอุตตราเห็น
 นางนั้นมีกิริยาโกรธตรงเข้ามา ก็ยืนแผ่เมตตาตามไป นางสิริมา
 พอมาถึง ก็รีบเอากะบวยตักน้ำมนต์อันเด็ดพล่านในกะทะที่
 ทอดขนม รดลงบนศีรษะนางอุตตรา ฯ ด้วยอาณภาพแห่งเมตตา-
 มานที่แผ่ไป บันดาลให้น้ำมนต์นั้นเป็นดังว่าน้ำเย็นที่ตกลง
 บนใบบัวแล้วกลอกไหลตกไป ฯ ทันใดนั้น พวกทาสที่ทำครัว
 ยืนนั้น ก็พากันบริภาษนางสิริมาว่า เจ้ารับคำสั่งของแม่เจ้า
 แห่งพวกเรา ได้มาอยู่ที่นี่ พยายามจะเป็นเมียหลวงตลอดไป
 หรือ ฯ ขณะนั้น นางรู้สึกตัวว่าเป็นผู้รับจ้างแล้ว รีบไปหมอบ
 ลงข้างเท้านางอุตตราขอให้อดโทษ ฯ เศรษฐีธิดาบอกว่า แม่

สิริมา ฉันทโมดโทษได้ในทันใด ฉันทมีพระพุทธเจ้าเป็นบิดา เมื่อ
 พระองค์อดโทษให้ ฉันทจึงจะอดได้ ฯ เวลานั้น พระศาสดาพร้อม
 ด้วยพระสาวกเสด็จมาตามทันฉันทไว้ ประทับอยู่บนอาสนะ
 ในปราสาทนั้น นางสิริมาไปหมอบลงข้างพระบาทแล้วทูลว่า
 ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระเจ้าทำกรรมด้วยความโกรธแก่แม่
 เจ้าอุตตราแล้ว แม่เจ้าบอกว่า เมื่อพระองค์อดโทษให้ ฉันทจึง
 จะอดได้ ขอพระองค์ได้โปรดประทานโทษแก่พระเจ้าข้า ตรัส
 บอกว่า สิริมา เรายอมอดโทษให้ท่าน ในเดี๋ยวนี้ นางก็ไป
 ขอให้เศรษฐีदानนั้นอดโทษให้ ฯ วันนั้น นางสิริมาได้ฟังคาถา
 ที่ตรัสสอนในทนา ๔ ข้อว่า ชนคนโกรธได้ด้วยความเป็นคนไม่
 โกรธ ชนคนชั่วได้ด้วยความเป็นคนดี ชนคนตระหนี่ได้ด้วย
 การให้ ชนคนพูดเหลวไหลได้ด้วยความจริง พอจบลง นางก็ดำรง
 อยู่ในโสดาปัตติผล แล้วถนิมนตรพระพุทธผลให้ทรงรับมหาทาน
 ที่จะถวายในวันต่อไป ฯ ในภายหลัง พระศาสดาจึงทรงตั้ง
 อุบาสิกาอุตตราซึ่งเป็นนันทมารดาว่า เป็นผู้เลิศกว่าบรรดาอุบา-
 สิกาที่เจริญญาณ ตามอาการที่เห็นประจักษ์ฉันทนั้น ฯ

๖. พระสุปปวาสา เป็นชาติศิกุลธิดาในโกถียวงศ์ ทรง
 เจริญชนมายุแล้ว มีกรมมกลกับศากยกุมารองค์หนึ่งในศากย-
 วงศ์ เมื่อได้เฝ้าพระศาสดาครั้งแรก ได้สดับธรรมกถา ก็สำเร็จ
 โสดาปัตติผล ภายหลังได้มีโอรสองค์หนึ่งซึ่งทรงนามว่า สิวลิ
 ครั้งหนึ่งได้ถวายโภชนาหารอันประณีตมีรสอร่อยแปลก ๆ แก่

ภิกษุสงฆ์มองค้พระพุทธรเจ้าเป็นประมุข เมื่อเสวยเสร็จแล้วทรง
แสดงธรรมอนุโมทนา อันมีเนื้อความว่า สุปปวาสา อริยสาวิกา
เมื่อให้โภชนาหาร ได้ชื่อว่าให้สถาน ๕ แก่หมู่ปฎิคาหก คือ
ให้อายุ ให้อวรรณะ ให้ความสุข ให้กำลัง ให้ปฎิภาณ ครั้นให้
อายุแล้ว ก็เป็นผู้มีส่วนอายุเป็นทิพบังเป็นของมนุษย์บังดังนี้
เป็นต้น ฯ ต่อมาภายหลัง ก็ทรงตั้งอุบาสิกาซึ่งมีนามว่าสุปป-
วาสาซึ่งเป็นโกถยธิดาว่า เป็นผู้ประเสริฐกว่าพวกอุบาสิกาที่
ถวายโภชนาหารมีรสอร่อย ในพระศาสนานี้ ฯ

๓. นางสุปปิยา เป็นธิดาของสกุลในเมืองพาราณสี เมื่อ
พระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จไปเมืองพาราณสีกับด้วยภิกษุสงฆ์
ได้เข้าเฝ้าครั้งแรกได้สดับธรรม ก็ลี้วงถึงโศดาปัตติผล อยู่
มาวันหนึ่ง ตั้งใจไปฟังธรรมเที่ยวเคี้ยวไปในวิหาร เห็นภิกษุ
องค์หนึ่งเป็นไข้ จึงเข้ากราบไหว้ พอเยี่ยมถามอาการแล้ว
ก็ถามต่อไปว่า พระผู้เป็นเจ้าอยากจะได้สิ่งอะไร ท่านบอกว่า
อุบาสิกา อาตมาประสงค์จะได้เนื้อสด พุตรับว่า พระผู้เป็นเจ้า
เป็นต้องได้ ดิฉันจะส่งมาถวาย พอกล่าวเท่านั้นแล้วก็ลาไป
วันรุ่งขึ้น ไข้ให้ทาสีไปหาซื้อเนื้อสดที่ตลาดจนทั่วเมืองก็ไม่ได้
จึงรำพึงอยู่ว่า เรารับว่าจะส่งไปถวายท่าน ถ้าหาส่งไปไม่ได้
ทั้งท่านไม่ได้แต่คนอื่น จะมีความลำบาก เราควรหาส่งไปให้ได้
จึงเข้าไปในห้อง เอาเม็ดตัดเนื้อที่ขาของตนเอง ส่งให้ทาสีแล
สั่งว่า เจ้าจงเอาเนื้อนี้ปรุงกับสิ่งที่ควรต่าง ๆ ทำให้มีรสอร่อย

แล้วนำไปถวายพระผู้เป็นเจ้านั้น ถ้าท่านถามถึงเรา เจ้า
 จงบอกว่าเราเป็นไข้ ทาสีนั้นก็ทำตามสั่งทุกประการ ฯ พระ
 ศาสดาทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว วันรุ่งขึ้นเสด็จไปทรงบาตร มี
 ภิกษุสงฆ์เป็นบริวาร เสด็จไปเรือนอุบาสิกานั้น นางสุปียา
 พอทราบว่พระศาสดาเสด็จมา ก็บอกสามีว่า พ่ออัยยบุตร
 ฉันไม่อาจไปสู่สำนักพระศาสดาได้ ขอท่านจงไปเชิญเสด็จให้
 เข้ามาประทับภายในเรือนเถิด พระศาสดาพอเสด็จเข้าไปถึงที่
 ตามนิมนตร์จึงตรัสถามว่า สุปียาไปไหน เมื่อทรงทราบว่า
 เป็นไข้ ก็รับสั่งให้หามา อุบาสิกานั้น เมื่อมีผู้ไปบอกว่า
 พระศาสดารับสั่งให้หา ก็คิดว่า พระทศพลย่อมทรงพระกรุณา
 เกื้อกูลแก่สัตว์โลกทั้งปวง จะทรงเห็นเหตุของเราจึงรับสั่งให้หา
 จึงลุกจากเตียงโดยพลัน ทันใดนั้น แผลก็มเื่องอกเต็ม มีผิว
 กัด สีก็งามกว่าเนื้อปรกติ ด้วยพระพุทธานุภาพ ฯ อุบาสิกา
 เห็นความอัศจรรย์ก็ดีใจ จึงมาถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์
 แล้วนั่งอยู่ส่วนหนึ่ง จึงตรัสถามว่า อุบาสิกา เป็นอะไร ก็ทูล
 ตามเหตุทั้งปวงที่ตนทำมา ฯ พระศาสดาเสวยเสร็จแล้วเสด็จ
 กลับไปวิหาร รับสั่งให้ภิกษุสงฆ์ประชุมกันแล้ว ทรงติเตียน
 ภิกษุนั้นโดยบรรยายเป็นอนเณแล้ว จึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ ฯ
 ต่อกาลล่วงมา ก็ทรงตั้งอริยสาวิกานี้ว่า สุปียาเป็นผู้เล็ดกว่า
 อุบาสิกาทั้งหลายที่บำรุงภิกษุไว้ ตามเหตุที่เป็นอัศจรรย์ดังนั้น ฯ

๘. นางกาดิยานี เป็นกุลธิดาเกิดในเมืองกุรุมระ เมื่อ
 มีวัยเจริญขึ้น ได้เป็นมิตรสหายที่สนิทของนางกาฬซึ่งเป็นหญิง
 อยู่เมืองเดียวกัน ครั้งเมื่อพระโสณเถระถูกกัณณ์ ถวาย
 เทศน์แด่พระศาสดาแล้ว ไปบ้านอุบาสกาชอกาฬซึ่งเป็นโยม
 ของท่าน โยมให้ปลูกประรำใหญ่ขึ้นกลางบ้านแล้ว ขอนิมิตร
 ให้แสดงธรรมตามที่ถวายแด่พระศาสดา ซึ่งได้รับสัตตสุการ
 ตามที่พวกเทวดามอบอก ท่านขึ้นนั่งบนธรรมาสน์จะแสดงธรรม
 เวลานั้นเป็นกลางคืน นางกาดิยานี เป็นผู้ทรพยากรได้ไป
 พังธรรมอยู่ทันนั้น พวกโจร ๕๐๐ คน จึงขุดอุโมงค์ตามที่หมาย
 ไว้ในกลางวันจนถึงเรือน นายโจรบอกให้พวกโจรเข้าไปชนทรัพย์
 ส่วนตนไปยืนคุมอยู่ข้างหลังนางกาดิยานี ขณะนั้น นางใช้ทาส
 ให้ไปเอาน้ำมันที่บ้าน เพื่อเอามาตามประทีปพังธรรม ทาส
 จุดไฟเข้าไปเห็นโจรขุดอุโมงค์เข้ามา จึงไม่พักเอาน้ำมัน รีบ
 กลับมาบอกให้นายรู้เรื่อง นายโจรได้ยินมาบอกแล้วจึงคิดว่า
 ถ้านางนี้จะไปบ้านตามทาสบอก จะเอาดาบฟันให้เป็น ๒ ท่อนอยู่
 ในที่นี้ ถ้าจะพังเทศน์ต่อไป จะให้พวกของเรากลับชนทรัพย์ไว้
 ตามที่ นางกาดิยานีพอได้ยินทาสบอกแล้ว จึงห้ามว่า ข้างเกิด
 โจรจะโมยได้จะโมยไป เราจะพังธรรม เจ้าอย่าก่ออันตรายแก่
 ธรรมเลย ฯ นายโจรได้ยินแล้วก็นึกว่า หญิงนี้มีอชยาศัยมั่นคง
 ทรัพย์ที่เรือนเขาพวกเรารองเอาเข้าไปในอุโมงค์มากแล้ว จึงรีบไป
 บอกให้พวกโจรกลับชนทรัพย์ไว้ตามที่ แล้วก็พากันมาขึ้นพังธรรม

อยู่ในท้ายหมู่บ้าน นางกาดิยานี ตั้งใจฟังธรรมที่พระเถระแสดงไป
ก็ได้อรรถาธิบายในเวลาที่ยบลง ๆ พออรุณขึ้นมา นายโจรจึงเข้าไป
หมอบลงริมเท้านางกาดิยานี ขอให้อดโทษแก่พวกของตนทั้งหมด
นางสอบถามได้ความแล้วก็อดโทษให้ นายโจรจึงกล่าวว่า แม่เจ้า
อดโทษให้อย่างนี้แล้ว ขอสงเคราะห์ให้พวกข้าพเจ้าทั้งปวงได้
บวชในสำนักพระเถระด้วยเถิด พวกโจรนั้น นางกาดิยานีก็
อุปการะให้ได้บวชในสำนักพระเถระสมประสงค์ พอบวชแล้ว
ศึกษาธรรม แลบำเพ็ญธรรมไป ก็ได้ลุถึงพระอรหัตต์หมด
ด้วยกัน ๆ นางกาดิยานีซึ่งมีความเลื่อมใสมั่นคงอยู่ในธรรมจน
บรรลุอริยผลดังนั้น พระศาสดาทรงปรารภถึงแล้ว จึงทรงตั้งไว้
ในฐานะเป็นเอตทัคคะว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าหมู่อุบาสิก ฯ

๕. นางนกุลมารดา มีจรรยาตามที่กล่าวแล้วในเรื่องนกุลบิดา
ต่างแต่ที่พระศาสดาทรงตั้งไว้ในเอตทัคคะฝ่ายอุบาสิก เป็นผู้
ประเสริฐกว่าพวกอุบาสิกที่มีความสนธิในพระองค์แลภิกษุสงฆ์
ในพระศาสนานี้ ฯ

๑๐. นางกาฬี เป็นกุลธิดาเกิดในเมืองราชกฤห์ เมื่อมี
อายุทั่วจนถึงความเปนตรีนแล้ว ได้ไปอยู่ในสกุลสามีในเมือง
กัทรุมระ มีกรรมแก่จนถึงกำหนดที่จะคลอด คิดเห็นว่า การ
คลอดบุตรในเรือนคนอื่น สู้คลอดที่บ้านเดิมไม่ได้ จึงไปเมือง
ที่อยู่แห่งสกุลของตน คืนวันหนึ่ง สาดาศิริยภัย เหาะมาลอย

อยู่ตรงบนปราสาทที่ตนอยู่ ได้สรรเสริญคุณพระรัตนไตรย์ให้
เหมวตยัภักข์กับพวกยัภขบริวารฟัง ซึ่งไม่ได้เห็นตัวผู้ที่สรรเสริญ
แลไม่เคยเห็นพระพุทธรเจ้าเลย เปนแต่ได้ยินเสียงเข้าก็เกิดความ
เลื่อมใส ตั้งศรัทธากำหนดฟังตามไป ก็ได้สำเร็จโศดาบัตติผล
คล้ายกับนางทาริกาได้บริโศคคำข้าวที่เขาบือนแก่เด็กอื่นจนอึด
ทั้งกลอดบุตรก็ง่าย ไม่ก่อนไม่หลังพร้อมกับที่ได้สำเร็จโศดา พอ
กลอดบุตรพักผ่อนสบายดีแล้วก็กลับไปสู่สกุลสามีต่อไป ฯ

อยู่มาณภายหลัง พระศาสดาประทับอยู่ณหมู่ภิกษุสงฆ์ที่
ประชุมกันในวิหารเชตวัน เมื่อทรงตั้งพวกอุบาสกาในฐานันดร
นั้น ๆ จึงทรงตั้งอุบาสกาซึ่งมีนามว่ากาฬิน ในฐานเปนเอตทัคคะ
ว่าเป็นผู้มีคุณยิ่งกว่าอุบาสกาทั้งหลายผู้เลื่อมใสในธรรมที่ได้ยิน
ในพระศาสนานี้ ฯ

จบเอตทัคคบาลี

